

Державний науково-дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

**Збірник наукових праць
№4 (239)**

Київ 2021

**Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць
Вип. 4 (239). – К., 2021. – 104 с.**

Рекомендовано Вченою радою ДНДІМЕ

Протокол №2 від 26.02.2021 р.

Збірник статей присвячено науковим здобуткам молодих науковців – аспірантів та здобувачів наукових ступенів кандидата та доктора економічних наук. Він охоплює широкий спектр проблем із таких напрямів:

- макроекономічні аспекти сучасної економіки;
- інноваційно–інвестиційна політика;
- економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності;
- розвиток регіональної економіки;
- соціально–трудова проблеми.

Розраховано на науковців і спеціалістів, які займаються питаннями управління економікою та вивчають теорію та практику формування ринкових відносин в Україні.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України від 28 грудня 2019 р. № 1643 даний збірник віднесено до Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, категорія «Б».

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

СТУДІНСЬКА Г.Я., доктор економічних наук (головний науковий редактор)
ХОДЖАЯН А.О доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ПАСІЧНИК Ю.В. доктор економічних наук, професор (заступник наукового редактора)
ЗАХАРІН С.В., доктор економічних наук, с.н.с. (заступник наукового редактора)
АЛЕКСЄЄВ І.В., доктор економічних наук, професор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат економічних наук, директор
ВАРНАЛІЙ З.С., доктор економічних наук, професор
ГУЖВА І.Ю., доктор економічних наук
ПИПА В.І., доктор економічних наук, професор
КИЗИМ М.О., доктор економічних наук, професор, член–кор НАНУ
КУЛЬПІНСЬКИЙ С.В., доктор економічних наук, професор
КОРНЄЄВ В.В., доктор економічних наук, професор
КРАСКЕВИЧ В.Є., доктор технічних наук, професор
ЛОПУШНЯК Г.С., доктор економічних наук, професор
КИЧКО І.І., доктор економічних наук, професор
ШОСТАК Л.Б., доктор економічних наук, професор
ГАРБАР Ж.В., доктор економічних наук, доцент, професор
ЧЕРКАШИНА К.Ф., кандидат економічних наук, доцент
ІВАНОВ Є.І., кандидат економічних наук (відповідальний секретар)

МІЖНАРОДНА РЕДАКЦІЙНА РАДА

АГНЕСЦКА ДЗЮБІНСЬКА, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту підприємства
АДАМ САМБОРСЬКІ, доктор філософії, Економічний університет м. Катовіце Польща, кафедра менеджменту підприємства
АНАТОЛІЙ ЗІНОВІЙОВИЧ КОРОБКІН, доцент, к.е.н, завідувач кафедри економічних і правових дисциплін, ЗО «Білоруський торгово–економічний університет споживчої кооперації», Білорусь, Гомель
ВІРГІНІЯ ЮРЕНІЄНЕ, професор, доктор наук, завідувач кафедри філософії та культурології, Каунаський факультет, Вільнюський університет, Литва
ГОРБОВИЙ АРТУР ЮЛІАНОВИЧ, професор, доктор технічних наук, Словацька Академія аграрних наук, член відділення економіки та менеджменту, (Словацька республіка)
ДІАНА СПУЛБЕР, доктор філософії, Університет Генуї, асистент професора кафедри філософії суспільств, м. Генуя (Італія)
ІВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, професор, доктор економічних наук, Університет «проф. д–р Асен Златаров», завідувач кафедри економіки і управління, м. Бургас (Болгарія)
МІТАР ЛУТОВАЦ, професор, доктор технічних наук, Університет Уніон ім. Миколи Тесла, факультет індустріального управління, завідувач кафедри технологій, м. Белград (Сербія)
ЮРАЙ СІПКО, професор, доктор економічних наук, Словацька Академія наук, директор інституту економічних досліджень, м. Братислава (Словацька республіка)
СОФІЯ ВИШКОВСЬКА, професор, доктор наук, зав. кафедри організації і управління (факультет управління) Технологічно–природничий університет ім. Яна і Єнджея Снядецьких у Бидгощі, Бидгощ, Польща
СТЕФАН ДИРКА, доктор економічних наук, професор, Вища економічна школа, м. Катовіце, Польща, професор кафедри менеджменту і маркетингу. Міжнародний акредитовані Міністерства науки і освіти Республіки Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, професор, доктор наук, завідувач кафедри мікроекономіки, факультет економіки і менеджменту, Щецинський університет, Польща

Друковане періодичне видання «Формування ринкових відносин в Україні»

внесене в міжнародну базу даних періодичних видань:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rînkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rînkovih vidnosin Ukr.

Індексування і реферування: Україніка Наукова, Джерело

Міжнародні інформаційні та наукометричні бази даних: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Формування ринкових відносин в Україні, 2021. Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації Серія КВ 22545–12445ПР від 20.02.2017 року

© Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки, 2021

**Государственный научно-исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

**Сборник научных трудов
№4 (239)**

Киев 2021

**Формирование рыночных отношений в Украине: Сборник научных трудов
Вып. 4 (239). К., 2021. – 104 с.**

Рекомендовано Ученым Советом ГНИИМЭ
Протокол №2 от 26.02.2021 г.

Сборник статей посвящено научным достижениям молодых ученых – аспирантов и соискателей ученых степеней кандидата и доктора экономических наук. Он охватывает широкий спектр проблем по таким направлениям:

- макроэкономические аспекты современной экономики;
- инновационно–инвестиционная политика;
- экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности;
- развитие региональной экономики;
- социально–трудовые проблемы.

Рассчитано на ученых и специалистов, занимающихся вопросами управления экономикой и изучают теорию и практику формирования рыночных отношений в Украине.

В соответствии с Приказом Министерства образования и науки Украины от 28 декабря 2019 № 1643 данный сборник включен в Перечень научных профессиональных изданий Украины, в которых могут публиковаться результаты диссертационных работ на соискание ученых степеней доктора и кандидата наук, категория «Б».

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

СТУДИНСКАЯ Г.Я., доктор экономических наук (Главный научный редактор)
ХОДЖАЯН А.А., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ПАСЕЧНИК Ю.В., доктор экономических наук, профессор (заместитель научного редактора)
ЗАХАРИН С.В., доктор экономических наук, профессор, с.н.с. (заместитель научного редактора)
АЛЕКСЕЕВ И. В., доктор экономических наук, профессор
НЕБОТОВ П.Г., кандидат экономических наук, директор
ВАРНАЛИЙ Э.С., доктор экономических наук, профессор
ГУЖВА И.Ю., доктор экономических наук
ПИЛЛА В.И., доктор экономических наук, профессор
КИЗИМА Н.Н., доктор экономических наук, профессор, член–корр НАНУ
КУЛЬПИНСКИЙ С.В., доктор экономических наук, профессор
КОРНЕЕВ В.В., доктор экономических наук, профессор
КРАСКЕВИЧ В.Е., доктор технических наук, профессор
ЛОПУШНЯК С., доктор экономических наук, профессор
КИЧКО И.И., доктор экономических наук, профессор
ШОСТАК Л.Б., доктор экономических наук, профессор
ГАРБАР Ж.В., доктор экономических наук, доцент, профессор
ЧЕРКАШИНА Е.Ф., кандидат экономических наук, доцент
ИВАНОВ Е.И., кандидат экономических наук (ответственный секретарь)

МЕЖДУНАРОДНАЯ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

АГНЕШКА ДЗЮБИНСКА, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АДАМ САМБОРСКИЙ, доктор философии Экономический университет г. Катовице, Польша, профессор кафедры менеджмента предприятия
АНАТОЛИЙ ЗИНОВЬЕВИЧ КОРОБКИН, доцент, к.э.н., заведующий кафедрой экономических и правовых дисциплин ЗО «Белорусский торгово–экономический университет потребительской кооперации», Беларусь, Гомель
ВИРГИНИЯ ЮРЕНИЕНЕ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой философии и культурологии, Каунасский факультет, Вильнюсский университет, Литва
ГОРБОВ АРТУР ЮЛИАНОВИЧ, профессор, доктор технических наук, Словацкая Академия аграрных наук, член отделения экономики и менеджмента, (Словакия)
ДИАНА СПУЛБЕР, доктор философии, Университет Генуи, ассистент профессора кафедры философии обществ, г. Генуя (Италия)
ИВАН ТЕНЕВ ДМИТРОВ, профессор, доктор экономических наук, Университет «проф. д–р Асен Златаров», заведующий кафедрой экономики и управления, г. Бургас (Болгария)
МИТАР ЛУТОВАЦ, профессор, доктор технических наук, Университет Унион им. Николая Тесла, факультет индустриального управления, заведующий кафедрой технологий, г. Белград (Сербия)
ЮРАЙ СИПКО, профессор, доктор экономических наук, Словацкая Академия наук, директор института экономических исследований, г. Братислава Словакия)
СОФИЯ ВИШКОВСКАЯ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой организации и управления (факультет управления) Технически–естественной университет им. Яна и Енджея Снядецкий в Быдгоще, Быдгощ, Польша
СТЕФАН ДЫРКА, доктор экономических наук, профессор, Высшая экономическая школа в Катовице Польша, профессор кафедры менеджмента и маркетинга. Международный аккредитор Министерства науки и образования Республики Казахстан
ТОМАШ БЕРНАТ, профессор, доктор наук, заведующий кафедрой микроэкономики, факультет экономики и менеджмента, Щецинский университет, Польша

Печатное периодическое издание «Формирование рыночных отношений в Украине»

Внесено в международную базу данных периодических изданий:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Индексирование и реферирование: «Украиника Наукова», «Джерело»

Международные информационные и наукометрические базы данных: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), Национальная библиотека Украины имени В.И. Вернадского.

Формирование рыночных отношений в Украине, 2021. Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 года

© Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики, 2021

State Scientific Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Collection of scientific works
№4 (239)**

Kyiv 2021

**Market Relations Development in Ukraine: Collection of scientific works
Volume 4 (239). K., 2021. – 104 p.**

Recommended by the Academic Council SSRIEM
Protocol No. 2 dated February 26, 2021

The collection of articles is devoted to scientific achievements of young scientists – graduate students and candidates for scientific degrees of Ph.D and doctor of economic sciences. It covers a wide range of issues in these areas:

- Macro–economic aspects of modern economy;
- Innovation and investment policy;
- Economic issues of industries and types of economic activity development;
- Development of a regional economy;
- Social–labor problems.

Collection of works is focused on scientists and specialists dealing with economic management and those, who learn the theory and practice of market economy in Ukraine.

According to the Decree of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1643 of December 28, 2019, this collection is included in the List of scientific professional editions of Ukraine in which the results of the dissertation works for obtaining the scientific degrees of doctor and candidate of sciences, category «B» can be published.

EDITORIAL BOARD

G. STUDINSKA, Doctor of Economics, (Chief Scientific Editor)
A. KHODZHAIAN, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
Y. PASICHNYK, Doctor of Economics, Professor (Deputy Editor in Chief)
S. ZAKHARIN, Doctor of Economics, Professor, Senior Researcher (Deputy Editor in Chief)
I. ALEKSEEV, Doctor of Economics, Professor
P. NEBOTOV, Candidate of Science, Director
Z. VARNALIY, Doctor of Economics, Professor
I. GUZHVA, Doctor of Economics
V. PYLA, Doctor of Economics, Professor
M. KYZYM, Doctor of Economics, Professor, member of the NASU
S. KULPINSKY, Doctor of Economics, Professor
V. KORNEEV, Doctor of Economics, Professor
V. KRASKEVICH, Doctor of Technical Sciences, Professor
H. LOPUSHNIAK, Doctor of Economics, Professor
I. KYCHKO, Doctor of Economics, Professor
L. SHOSTAK, Doctor of Economics, Professor
Z. HARBAR, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
K. CHERKASHYNA, Ph.D, Economic Sciences, Assistant Professor
Ye. IVANOV, Candidate of Science (Economics) (executive secretary)

INTERNATIONAL EDITORIAL BOARD

AGNESHKA DZYUBINSKAYA, Doctor of Philosophy, Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Management of the Enterprise
ADAM SAMBORSKI, Ph.D., Economic University of Katowice, Poland, Professor of the Department of Enterprise Management
ANATOLIY ZINOVYOVICH KOROBKIN, Associate Professor, Ph.D, Head of the Department of Economic and Legal Disciplines of the Belarusian Trade and Economic University of Consumer Cooperatives, Belarus, Gomel
VIRGINIA YURENIENE, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Philosophy and Culturology, Kaunas Faculty, Vilnius University, Lithuania
GORBOVY ARTHUR YULIANOVICH, Professor, Doctor of Technical Sciences, Slovak Academy of Agrarian Sciences, member of the Department of Economics and Management, (Slovakia)
DIANA SPULBER, Ph.D., University of Genoa, Assistant Professor, Department of Philosophy of Societies, Genoa (Italy)
IVAN TYNEV DMITROV, Professor, Doctor of Economics, University «Prof. Dr. Asen Zlatarov, Head of the Department of Economics and Management, Burgas (Bulgaria)
MITAR LUTOVATS, Professor, Doctor of Technical sciences, UNION UNIV. Mykola Tesla, Faculty of Industrial Management, Head of Technology Department, Belgrade (Serbia)
YURAY SIPKO, Professor, Doctor of Economics, Slovak Academy of Sciences, Director of the Institute for Economic Research, Bratislava, Slovakia)
SOFIA VISHKOVSKA, Professor, Doctor of Sciences, Head of Department of Organization and Management, UTP University of Science and Technology, Bydgoszcz, Poland
STEFAN DIRKA, Doctor of Economics, Professor, Higher Economics School in Katowice Poland, Professor of Management and Marketing Department. International accredited by the Ministry of Science and Education of the Republic of Kazakhstan
TOMASH BERNAT, Professor, Doctor of Science, Head of the Department of Microeconomics, Faculty of Economics and Management, Szczecin University, Poland

Printed periodical «Market Relations Development in Ukraine»

Included in the international database of periodicals:

ISSN 2522–1620

Key title: Formuvannâ rinkovih vidnosin v Ukraïni

Abbreviated key title: Form. rinkovih vidnosin Ukr.

Indexing and reviewing: Ukrainika Naukova, Dzherelo

International information and scientometric data base: Google Scholar, Index Copernicus International (ICI), National Library of Ukraine after V.I. Vernadskiy

Market Relations Development in Ukraine, 2021. Certificate of state registration of printed mass media Series KB 22545–12445 PR from 02.20.2017

© State Research Institute of Informatization and Economic Modeling, 2021

МАКРОЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 338.242.4(422)

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116081>
ХОДЖАЯН А.О.
БАРОН І.Г.

Індикатори економічної безпеки держави: обґрунтування пріоритетності екзогенних детермінант

Предмет дослідження – індикатори економічної безпеки держави.

Метою написання **статті** є розробка методичного підходу до визначення індикаторів економічної безпеки держави в умовах деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Методологія проведення роботи – метод системно–структурного аналізу (при визначенні сфер національної безпеки, функціональних складових та аспектів забезпечення економічної безпеки держави); методи аналізу та синтезу (при обґрунтуванні індикаторів економічної безпеки держави у контексті визнання впливу екзогенних детермінант).

Результати роботи – визначено як пріоритети забезпечення економічної безпеки держави подолання деструктивного впливу екзогенних детермінант та використання можливостей, які вони створюють для економічного розвитку держави. Обґрунтовано необхідність розвитку методології оцінювання економічної безпеки України у напрямі розробки методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку актуальним детермінантам економічної безпеки через систему адекватних індикаторів. Запропоновано методичний підхід до визначення індикаторів економічної безпеки держави, який базується на виокремленні у структурі економічної безпеки держави функціональних складових та аспектів забезпечення. До функціональних складових економічної безпеки держави віднесено: виробничу, енергетичну, фінансову, сировинно–ресурсну, зовнішньоторговельну, продовольчу, інвестиційну та інноваційну. В якості аспектів забезпечення економічної безпеки держави виокремлено соціальний, демографічний, екологічний, інноваційний, військово–економічний, науково–технічний та глобалізаційний аспекти. Визначено індикатори оцінювання елементів структури економічної безпеки держави, максимально приймаючи до уваги взаємозв'язок значень та динаміки індикаторів з впливом екзогенних факторів. Доведено особливу значущість глобалізації для забезпечення економічної безпеки держави через: зростання конкурентоспроможності держави за рахунок її ефективної участі у міжнародних коопераційних процесах (конструктивний вплив) та дестабілізацію національної економіки через послаблення національного суверенітету (деструктивний вплив).

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: управління національною економікою, макроекономіка, економічна теорія.

Висновки – формування системи індикаторів економічної безпеки держави створює підстави для оцінки рівня економічної безпеки України та розробки рекомендації щодо її зміцнення з метою мінімізації деструктивного впливу екзогенних детермінант та максимального використання конструктивного впливу на національну економіку.

Ключові слова: економічна безпека держави, національна безпека, глобалізація, екзогенна детермінанта, конструктивний вплив, деструктивний вплив, індикатор.

ХОДЖАЯН А.А.
БАРОН И.Г.

Индикаторы экономической безопасности государства: обоснование приоритетности экзогенных детерминант

Предмет исследования – индикаторы экономической безопасности государства.

Целью написания *статьи* является разработка методического подхода к определению индикаторов экономической безопасности государства в условиях деструктивного воздействия экзогенных детерминант.

Методология проведения работы – метод системно–структурного анализа (при определении сфер национальной безопасности, функциональных составляющих и аспектов обеспечения экономической безопасности государства); методы анализа и синтеза (при обосновании индикаторов экономической безопасности государства в контексте признания влияния экзогенных детерминант).

Результаты работы – определены как приоритеты обеспечения экономической безопасности государства преодоление деструктивного влияния экзогенных детерминант и использование возможностей, которые они создают для экономического развития страны. Обоснована необходимость развития методологии оценки экономической безопасности Украины в направлении разработки методических подходов, которые позволяют предоставить оценку актуальным детерминантам экономической безопасности посредством системы адекватных индикаторов. Предложен методический подход к определению индикаторов экономической безопасности государства, основанный на выделении в структуре экономической безопасности государства функциональных составляющих и аспектов обеспечения. К функциональным составляющим экономической безопасности государства отнесены: производственная, энергетическая, финансовая, ресурсно–сырьевая, внешнеторговая, продовольственная, инвестиционная и инновационная. В качестве аспектов обеспечения экономической безопасности государства выделено социальный, демографический, экологический, инновационный, военно–экономический, научно–технический и глобализационный аспекты. Определены индикаторы оценивания элементов структуры экономической безопасности государства, максимально принимая во внимание взаимосвязь значений и динамики индикаторов с влиянием экзогенных факторов. Доказано, что особую значимость для Украины приобретает учет влияния глобализации, который может привести как к росту конкурентоспособности страны за счет ее эффективного участия в международных кооперационных процессах (конструктивное влияние), так и дестабилизации национальной экономики из–за ослабления национального суверенитета (деструктивное влияние).

Область применения результатов. Экономическая отрасль: управление национальной экономикой, макроэкономика, экономическая теория.

Выводы – формирование системы индикаторов экономической безопасности государства создает основания для оценки уровня экономической безопасности Украины и разработки рекомендаций по ее укреплению в целях минимизации деструктивного влияния экзогенных детерминант и максимального использования конструктивного влияния на национальную экономику.

Ключевые слова: экономическая безопасность государства, национальная безопасность, глобализация, экзогенная детермінанта, конструктивное влияние, деструктивное влияние, индикатор.

Indicators of economic security in the context of recognizing the priority of exogenous determinants

The subject of the study – indicators of the economic security of the state.

The purpose of the article is to develop methodological approaches to the definition of indicators of the economic security of the state in the context of the destructive impact of exogenous determinants.

Research methodology – method of systemic and structural analysis (when determining the spheres of national security, functional components and aspects of ensuring the economic security of the state); methods of analysis and synthesis (when substantiating indicators of the economic security of the state in the context of recognizing the influence of exogenous determinants).

Results. The overcoming a destructive influence of exogenous determinants and using the opportunities that they create for the economic development of the country are defined as priorities for ensuring the economic security of the state. The necessity of developing a methodology for assessing the economic security of Ukraine in the direction of developing methodological approaches that allow providing an assessment of the actual determinants of economic security through a system of adequate indicators is substantiated. A methodological approach to the definition of indicators of the economic security of the state is proposed, based on the allocation of functional components and aspects of security in the structure of the economic security of the state. The functional components of the economic security of the state include: production, energy, financial, resource and raw materials, foreign trade, food, investment and innovation. Social, demographic, environmental, innovation, military–economic, scientific–technical and globalization aspects are highlighted as aspects of ensuring the economic security of the state. The indicators for assessing the elements of the structure of the economic security of the state are determined, taking into account the relationship of the values and dynamics of indicators with the influence of exogenous factors. It has been proved that taking into account the influence of globalization, which can lead both to an increase in the country's competitiveness due to its effective participation in international cooperation processes (constructive influence), and to the destabilization of the national economy due to the weakening of national sovereignty (destructive influence), is of particular importance for Ukraine.

Application of results. Economic sector: management of national economy, macroeconomics, economic theory.

Conclusions. The formation of a system of indicators of the economic security of the state creates grounds for assessing the level of economic security of Ukraine and developing recommendations for its strengthening in order to minimize the destructive influence of exogenous determinants and maximize the use of constructive influence on the national economy.

Keywords: economic security of the state, national security, globalization, exogenous determinant, constructive influence, destructive influence, indicator.

Постановка проблеми. Динамічний розвиток світової економічної системи відбувається в умовах посилення впливу глобалізаційних чинників, що має безумовні позитивні наслідки для оновлення та стабілізації структури національних економік за рахунок активізації розвитку продуктивних сил та прискорення науково–технічного прогресу. Водночас, зіткнення національних економічних інтересів в умовах глобалізаційних викликів чинить деструктивний вплив на економічну безпеку країн з транзитивною економікою, можливості яких конкурувати на світових рин-

ках з транснаціональним капіталом виявляються досить обмеженими. За таких умов пріоритетами політики забезпечення економічної безпеки України має стати як подолання деструктивного впливу екзогенних детермінант, так й використання можливостей, які створюються у внутрішньому та зовнішньому середовищі країни для упередження загроз економічній безпеці держави. Вирішення цих завдань потребує розвитку методології оцінювання економічної безпеки України у напрямі розробки методичних підходів, які дозволяють надати ґрунтовну оцінку сучас-

ним детермінантам економічної безпеки держави через систему адекватних індикаторів.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблематика реагування національної економіки на деструктивний вплив широкого кола внутрішніх та зовнішніх загроз на різних етапах розвитку України досліджувалася в працях таких вітчизняних вчених, як О. Баженова [1], В. Геєць [2], Б. Губський [3], О. Власюк [4], О. Маслій [5], О. З. Варналій [6], О. Скорук [7], А. Сухоруків [8], Ю. Харазішвілі [9] та ін. Попри існування різних підходів до розуміння стимуляторів та дестимуляторів економічної безпеки, науковці погоджуються з тезою, що економічна безпека є запорукою стабільності національної економіки держави та збереження її національного суверенітету. Вплив глобалізаційних процесів на економічну безпеку України було наочно продемонстровано під час світової фінансової кризи 2007–2010 років [10, 11]. Наразі об'єктивні трансформації у суспільно-політичному житті України та активізація зовнішніх військово-політичних загроз зумовлюють виникнення нових екзогенних актуалітетів забезпечення економічної безпеки держави. Останні мають бути враховані при оцінці поточного рівня економічної безпеки і напрямів зміцнення та конституюватись у розробленні оптимальної моделі зовнішньоекономічних зв'язків України, яка б відповідала національним інтересам розвитку [12].

Метою дослідження є розробка методичного підходу до визначення індикаторів економічної безпеки держави в умовах деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Виклад основного матеріалу. Згідно з викладеними автором у статті [13] результатами, при оцінюванні рівня економічної безпеки держави пропонується орієнтуватися на її функціональні складові (виробнича, енергетична, фінансова, силовинно-ресурсна, зовнішньоторговельна, продовольча, інвестиційно-інноваційна), та аспекти забезпечення (демографічний, соціальний, науково-технічний, екологічний, воєнно-економічний, глобалізаційний). Нагадаємо, що до функціональних складових пропонується відносити такі елементи, що характеризують суто економічні процеси та явища, а до аспектів – такі, що пов'язані із забезпеченням економічної безпеки в суміжних з економічними процесами сферами життєдіяльності суспільства та розвитку держави. Згід-

но з запропонованим підходом до виокремлення в структурі економічної безпеки функціональних складових та аспектів забезпечення, визначимо індикатори їх оцінювання, максимально приймаючи до уваги взаємозв'язок значень та динаміки індикаторів з впливом екзогенних детермінант (результати систематизовано в табл. 1).

Виробнича складова економічної безпеки держави. Виробнича безпека визначається як стан виробничої сфери країни, за якого забезпечується максимально ефективно використання наявних виробничих потужностей у країні, їх модернізація та розширене відтворення, зростання рівня інноваційності виробництва та підвищення рівня конкурентоспроможності національної економіки [14]. В умовах глобалізації світових галузевих ринків передумовою забезпечення виробничої безпеки держави слід вважати прогресивність стану промисловості, який визначається питомою вагою валової доданої вартості (ВДВ) обробної промисловості у загальному обсязі валової доданої вартості промисловості. Динаміка цього показника дозволяє оцінити перспективи вітчизняного промислового сектору на міжнародних ринках в умовах загострення галузевої конкуренції та стрімкого зростання технологічності світового виробництва.

Енергетична складова економічної безпеки держави. Розвиток національної економіки тісно пов'язаний з достатнім та доступним енергозабезпеченням, що зумовлює виокремлення у структурі економічної безпеки держави такої функціональної складової, як енергетична безпека. У загальному випадку, енергетична безпека визначається як стан економіки, який характеризується можливістю стабільно, ефективно та на екологічно прийнятному рівні задовольняти потреби економіки у паливно-енергетичних ресурсах [15, с. 54]. На наш погляд, основним джерелом зовнішніх загроз для національного економічного суверенітету у контексті забезпечення енергетичної безпеки держави є надмірна залежність національної економіки від імпорту електроенергії та відсутність його диверсифікації. Належність України до енергодефіцитних держав обумовлює доцільність вибору в якості ключового індикатора енергетичної безпеки держави рівня її енергозалежності, тобто частки імпорту у споживанні паливно-енергетичних ресурсів.

Фінансова складова економічної безпеки держави. З огляду на визнання пріоритету впливу

Таблиця 1. Індикатори економічної безпеки держави у контексті визнання пріоритетності екзогенних детермінант

Елементи економічної безпеки	Одиниця виміру	Індикатор
Функціональні складові		
Виробнича	%	Питома вага валової доданої вартості обробної промисловості у загальному обсязі валової доданої вартості промисловості
Енергетична	%	Частка імпорту у споживанні паливно-енергетичних ресурсів (рівень енергозалежності)
Фінансова	гр. од.	Валовий (державний та недержавний) зовнішній борг
Сировинно-ресурсна	%	Частка експорту сировини і напівфабрикатів у загальній структурі експорту
Зовнішньоторговельна	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Коефіцієнт покриття імпорту експортом
Продовольча	%	Частка товарів АПК та харчової промисловості у загальній структурі імпорту
Інвестиційна	%	Питома вага коштів іноземних інвесторів у загальному обсязі інвестицій в основний капітал
Інноваційна	%	Частка наукоємної продукції у загальній структурі експорту
Аспекти забезпечення		
Демографічний	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Коефіцієнт депопуляції (коефіцієнт життєвості Покровського)
Соціальний	Нормована величина в діапазоні [0–1]	Індекс людського розвитку
Науково-технічний	%	Частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств
Екологічний	1000 т / рік	Обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел
Воєнно-економічний	гр. од.	Витрати на фінансування потреб національної оборони держави
Глобалізаційний	Нормована величина в діапазоні [0–100]	Індекс глобалізації KOF

Джерело: авторська розробка

на економічну безпеку України екзогенних детермінант, в якості індикатора фінансової складової економічної безпеки пропонується обрати показник, що характеризує боргове навантаження держави. В умовах сучасної глобальної фінансово-економічної кризи створення та впровадження ефективних механізмів боргової політики має розглядатися як один із пріоритетів забезпечення економічної безпеки держави. Особливої значущості вирішення цього завдання набуває для України з огляду на критичну залежність національної економіки від зовнішніх заборгованостей. Традиційними індикаторами боргової безпеки держави, її індикаторами є: відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, рівень зовнішньої заборгованості на одну особу, обслуговування боргу державного сектора до експорту, середній строк погашення тощо. На

наш погляд, адекватним індикатором боргової залежності національної економіки, слід визнати валовий зовнішній борг держави, який включає в себе як державний зовнішній борг (уряду та Національного банку), так й недержавний (банків, національних та акціонерних компаній тощо).

Сировинно-ресурсна складова економічної безпеки держави. Розвиток державної економіки безпосередньо залежить від рівня її забезпеченості сировинними ресурсами. Попри потужний ресурсний потенціал, не можна не відмітити неефективне використання Україною можливостей інтенсивного зростання в сировинно орієнтованих секторах економіки. Низькоякісний характер експорту держави створює прямі загрози її економічній безпеці та нівелює можливості реалізації конкурентних переваг на основі випуску технологічної продукції. Тому в якості індикатора

рівня сировинно–ресурсної складової економічної безпеки пропонується обрати частку продукції обробної промисловості у загальній структурі експорту держави. Висока питома вага експорту продукції обробної промисловості свідчатиме про високі загрози для національної економіки в результаті сировинної спеціалізації держави, що відповідає «нижчій лізі» світових експортерів.

Зовнішньоторговельна складова економічної безпеки держави. З огляду на посилення тенденцій економічного націоналізму, свобода торгівлі у сучасному світі має досить умовний характер, а використання державами–торговельними партнерами протекціоністських тарифних й нетарифних обмежень з метою захисту національних товаровиробників від іноземної конкуренції є невід’ємною ознакою міждержавного співробітництва. З точки зору забезпечення економічної безпеки держави, структура її зовнішньої торгівлі має сприяти захисту національних економічних інтересів та нівелюванню загроз у сфері зовнішньоторговельного співробітництва. Типовими джерелами таких загроз є сировинна орієнтація експорту та його нерациональна регіональна структура, значне перевищення імпорту над експортом, високий рівень торговельних бар’єрів, надмірна відкритість національної економіки тощо. На наш погляд, основною загрозою зовнішньоторговельній безпеці держави слід вважати значне перевищення імпорту над експортом, що обумовлює імпортозалежність економіки та створює ризик втрати національного суверенітету. Тому в якості ключового індикатора рівня зовнішньоторговельної безпеки держави пропонується обрати коефіцієнт покриття імпорту експортом, який розраховується як відношення обсягів експорту та імпорту. Окрім надання уявлення щодо рівня імпортозалежності національної економіки, вибір такого показника дозволить опосередковано оцінити рівень відкритості зовнішньої торгівлі держави, оскільки саме товари є об’єктом запровадження торговельних обмежень.

Продовольча складова економічної безпеки держави. Диференціація природно–кліматичних умов та належність до різних технологічних укладів зумовлюють існування та загострення проблеми продовольчої забезпеченості у світі, яка, за оцінками експертів, у 2050 році набуде ознак критичності. З точки зору протидії зовнішнім загрозам важливою умовою продовольчої безпеки країни є її самозабезпечення, тобто здатність задовольня-

ти потреби у продуктах харчування за рахунок вітчизняного виробництва. Зростання залежності від продовольчого імпорту є очевидним індикатором збільшення вразливості продовольчої безпеки держави, а також відповідає завданню виокремлення пріоритетних екзогенних загроз для економічної безпеки держави. Доцільність використання показника імпортозалежності є ще більш наочною при оцінюванні рівня продовольчої безпеки саме України, оскільки, маючи високий ресурсний потенціал, держава системно збільшує залежність від продовольчого імпорту, зокрема – товарів рослинного походження. Відповідно, в якості індикатора продовольчої складової економічної безпеки держави пропонується обрати такий індикатор, як частка продовольчих товарів, тобто товарів АПК та харчової промисловості у загальній структурі імпорту. Попри розуміння різного рівня імпортозалежності за окремими товарними групами та видами товарів, узагальнений індикатор надає можливість усередненої оцінки екзогенних загроз продовольчій безпеці України.

Інвестиційна складова економічної безпеки держави. Важливим чинником гарантування стабільного розвитку є забезпеченість економіки інвестиційними ресурсами, належний рівень яких дозволяє державі досягати структурних зрушень та сприяти розширеному відтворенню господарських процесів. У контексті аналізування зовнішніх загроз інвестиційній безпеці держави слід визнати ключовий вплив на її стан транснаціональних компаній. В умовах глобалізації саме транснаціональні компанії є ключовими суб’єктами переміщення капіталу з метою реалізації своїх власних цілей розвитку завдяки присутності на ринках країн–реципієнтів. Поточне значення та динаміка обсягів прямих іноземних інвестицій в економіку держави надає уявлення щодо її залежності від транснаціонального капіталу, та дозволяє робити висновки щодо можливості суб’єктів світового бізнесу впливати на національну економічну безпеку. І якщо з точки зору підтримки економічного розвитку держави великі обсяги та позитивна динаміка прямих іноземних інвестицій є беззаперечним позитивним індикатором, то у контексті забезпечення економічної безпеки приймаючої країни високий рівень її залежності від закордонного капіталу може виявитися джерелом деструктивного впливу у віддаленій перспективі. Для більш точної оцінки впливу прямих іноземних інвестицій на економічну безпеку

України пропонується використовувати такий показник, як питома вага коштів іноземних інвесторів (частка іноземних інвестицій) у загальному обсязі інвестицій в основний капітал. Саме інвестиції в основний капітал (капітальне будівництво, машини, обладнання, інструмент, інвентар, транспортні засоби та інші основні засоби) можуть розглядатися як рушійна сила забезпечення відтворення виробничого потенціалу будь-якої держави та індикатор зацікавленості представників транснаціонального капіталу у розвитку промислової системи приймаючої країни.

Інноваційна складова економічної безпеки держави. Підтримка конкурентоспроможності національної економічної системи в умовах світового домінування високотехнологічних укладів безпосередньо залежить від її здатності генерувати та впроваджувати інновації, тобто рівня забезпеченості власними інтелектуальними та технологічними ресурсами. Інноваційна складова економічної безпеки держави передбачає забезпечення сталого процесу створення, використання і поширення нових знань та технологій на основі використання науково-технологічного потенціалу країни. На наш погляд, адекватним показником оцінювання інноваційної конкурентоспроможності держави можна вважати частку експорту наукоємної продукції у загальній структурі експорту. До категорії наукоємної відноситься продукція товарних груп 28 «Продукти неорганічної хімії», 29 «Органічні хімічні сполуки», 30 «Фармацевтична продукція», 32 «Екстракти дубильні», 84 «Реактори, котли, машини, обладнання», 85 «Електричні машини та обладнання; відео- та аудіоапаратура», 87 «Засоби наземного транспорту», 88 «Літальні та космічні апарати», 90 «Прилади та апарати оптичні». Аналіз торгівлі наукоємною продукцією дозволить оцінити інноваційну складову економічної безпеки держави з точки зору можливості запровадження інноваційної моделі економічного розвитку та подолання імпортозалежності як зовнішнього фактору ризику.

Демографічний аспект економічної безпеки держави. Демографічна безпека – це стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, який характеризує процеси відтворення населення за його основними структурними елементами. Демографічна безпека зазвичай вимірюється такими індикаторами, як народжуваність, смертність та природний приріст населення (на 1 000 осіб наявного на-

селення), тривалість життя, стан здоров'я населення та системи охорони здоров'я. Достатньо повним чином демографічну ситуацію в країні відбиває такий показник, як коефіцієнт депопуляції (коефіцієнт життєвості Покровського). Він засвідчує величину зменшення населення країни, при якому рівень народжуваності недостатній для компенсації рівня смертності, що є очевидною загрозою економічній безпеці держави у демографічній сфері з точки зору відтворення людського потенціалу держави. Коефіцієнт депопуляції розраховується як відношення чисельності народжених до чисельності померлих за ідентичний звітний період (рік).

Соціальний аспект економічної безпеки держави. У загальному випадку під соціальною безпекою держави розуміється такий стан розвитку держави, при якому забезпечується гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз. В якості індикатора соціального аспекту економічної безпеки держави пропонується використовувати Індекс людського розвитку (HDI, Human Development Index) [16]. Цей показник, що від 1990 р. оприлюднюється у щорічних звітах ООН, є комплексним індикатором очікуваної тривалості життя, грамотності, освіти та рівня життя, та свідчить про відставання держави від оптимальних характеристик за кожним з зазначених критеріїв (середня тривалість життя 85 років, повна грамотність населення та суцільне охоплення молоді навчанням, середньорічний дохід на душу населення 40 тис. дол. за паритетом купівельної спроможності). Інакше кажучи, індекс людського розвитку надає комплексне уявлення про дієвість урядової політики у соціальній сфері та може розглядатися як адекватний індикатор рівня відповідності соціального аспекту економічної безпеки держави світовим стандартам.

Науково-технічний аспект економічної безпеки держави. Світовий досвід має беззаперечні докази того, що рівень науково-технічного розвитку країни відіграє важливу роль як у забезпеченні її міжнародної конкурентоспроможності, так й рівні добробуту суспільства. За статистичними оцінками, прибуток від капіталовкладень у науково-технічну сферу становить 100–200%, а один долар, витрачений на науку, приносить від 4 до 7 доларів прибутку [17]. При цьому, чим більш імпортозалежною та сировинною є вітчизняна економіка, тим більш важливим є належ-

не фінансування фундаментальних та прикладних досліджень, які можуть сприяти зменшенню її залежності від інших суб'єктів світового господарства та, відповідно, зміцнити національну економічну безпеку. В якості індикатора безпеки стану науково-технічної сфери пропонується обрати такий показник, як частка підприємств, що впроваджують інновації, в загальній кількості промислових підприємств. В кінцевому підсумку, саме ступень практичного використання науково-технічних розробок є критерієм результативності наукової діяльності в державі, та прямо вказує на науково-технічний потенціал національної економіки та її здатність конкурувати як на міжнародних, так й на національному ринках.

Екологічний аспект економічної безпеки держави. Розвиток промисловості наносить суттєві збитки навколишньому середовищу як у глобальному вимірі, так й на рівні окремих держав. Для України проблематика екологічності має особливу значущість через сировинну спрямованість вітчизняної економіки, велику кількість забруднюючих виробництв, нераціональне використання сільськогосподарських угідь тощо. До екологічних показників, які рекомендовані ЄЕК ООН та виробляються органами державної статистики, відносяться: викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, внесення мінеральних та органічних добрив, утворення відходів за видами економічної діяльності та в домогосподарствах, загальне постачання первинної енергії тощо. На наш погляд, достатньою мірою стан навколишнього природного середовища держави відбиває такий показник, як обсяг викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, 1000 т / рік.

Воєнно-економічний аспект економічної безпеки держави. Воєнно-економічна безпека є невід'ємною складовою національної безпеки будь-якої держави. У той час коли воєнна сила продовжує залишатися визначальним елементом здатності держави відстоювати свої національні інтереси, забезпечення необхідного рівня воєнної безпеки гарантує суверенітет, територіальну цілісність і недоторканність держави від посягань із застосуванням воєнної сили, а економічна безпека є фундаментом національної безпеки. Саме за умови стійкого розвитку економіки можливе розв'язання усіх інших завдань забезпечення національної безпеки. На тлі загострен-

ня військової агресії з боку Російської Федерації на Сході та анексії Криму, а також приймаючи до уваги глобальну ескалацію напруги у міжнародних відносинах, особливої значущості оцінювання воєнно-економічного аспекту економічної безпеки набуває для України. Індикатором оцінювання стану воєнно-економічного аспекту пропонується обрати витрати на фінансування потреб національної оборони держави. Рівень цих витрат має бути достатнім для того, щоб забезпечити обороноздатність держави як її здатність до захисту в разі збройної агресії або збройного конфлікту.

Глобалізаційний аспект економічної безпеки держави. Об'єктивні глобалізаційні процеси є як передумовою виникнення та ескалації певних зовнішніх загроз для безпеки національної економічної системи, так й джерелом нових можливостей для її розвитку. Для слабких економічних систем вплив глобалізації має двобічний характер, оскільки може призвести як до зростання конкурентоспроможності держави за рахунок її залучення до міжнародного поділу праці (конструктивний вплив), так й дестабілізацію національної економіки через послаблення національного суверенітету (деструктивний вплив). В якості індикатора впливу глобалізації на економічну безпеку держави пропонується обрати значення КОФ-індексу глобалізації Швейцарського економічного інституту [18], який вважається об'єктивним вимірником ступеня залученості країни до системи світового господарства. На доцільність використання КОФ-індексу як індикатора глобалізації саме за сучасних умов світового економічного розвитку вказує, в тому числі, його структура, відповідно до якої у складі індексу виокремлюються субіндекси політичної, економічної та соціальної глобалізації, оцінені низкою показників. Зокрема, субіндекс соціальної глобалізації країни вимірюється такими показниками, як міжнародний туризм, міжнародна мобільність студентів та міграція (відповідно 21,2%, 20,4% та 16,6% ваги у складі субіндексу). В умовах світової пандемії, яка суттєво обмежила та практично звела до нуля такі й подібні характеристики ділової активності, встановлення їх динаміки дозволить оцінити вплив карантинних обмежень на економічну безпеку держави.

Висновки

При розробці методичного підходу до оцінки рівня національної економічної безпеки основним

завданням є обґрунтування її індикаторів на підставі традиційних підходів до оцінювання економічної безпеки держави, відповідно до об'єктивних тенденцій розвитку світового господарства, та з урахуванням актуальних трансформацій умов функціонування економіки України. З огляду на критичний вплив на економічну безпеку України екзогенних деструктивних детермінант, вибір індикаторів рівня економічної безпеки держави здійснено таким чином, щоб їх динаміка максимально відбивала вплив зовнішніх чинників та тенденції його трансформації. Формування системи індикаторів економічної безпеки держави створює підстави для оцінки рівня економічної безпеки України та розробки рекомендації щодо її зміцнення у контексті визнання деструктивного впливу екзогенних детермінант.

Список використаних джерел

1. Баженова О.В. Економіко-математичне моделювання економічної безпеки України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.03.02 / О.В. Баженова. – Київ, 2005. – 24 с.
2. Концепція економічної безпеки України / Ін-т екон. прогнозування; кер. проекту В.М. Геєць. – К.: Логос, 1999. – 56 с.
3. Губський Б.В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення [монографія] / Б.В. Губський. – К.: ДП «Укрархбудінформ», 2001. – 122 с.
4. Власюк О.В. Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015–2016 рр. та механізми їх мінімізації / О.В. Власюк, Я.Б. Базилюк, С.В. Давиденко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf
5. Маслій О.А. Оцінювання впливу загроз на рівень економічної безпеки національної економіки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.03 / О.А. Маслій. – Полтава, 2015. – 22 с.
6. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. – К.: Знання України, 2011. – 299 с.
7. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення / О.В. Сухорук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. Ч. III. – С. 39–42.
8. Методичні рекомендації щодо оцінки рівня економічної безпеки України / за ред. А.І. Сухорукова. – К.: Нац. ін-т проблем міжнар. безпеки, 2003. – 64 с.

9. Харазішвілі Ю.М. Методологічні підходи до оцінки рівня економічної безпеки країни / Ю.М. Харазішвілі // Наука та наукознавство. – 2014. – № 4. – С. 44–58.

10. Ходжаян А.О. Позиціонування України в глобальній економіці // Економічний вісник Національного гірничого університету. Дніпропетровськ, 2009 – № 2. – С. 66–72.

11. Ходжаян А.О. Зовнішні фактори розвитку національної економіки // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки України: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (28–30 травня 2009). – Дніпропетровськ: національний гірничий університет, 2009. – Т.1. – С. 68–69.

12. Ходжаян А.О. Стійкість економіки України у вимірі зовнішньоекономічної безпеки // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць. – 2018 – Вип. № 12 (211). – С. 7–20.

13. Барон І.Г. Системно-структурний аналіз економічної безпеки держави / І.Г. Барон // Формування ринкових відносин в Україні. – 2019. – № 9 (220). – С. 29–36.

14. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [Електронний ресурс] / Наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 р. № 1277 // Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу: <http://me.kmu.gov.ua/>

15. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін. / за ред. Л.С. Шевченко. – Х.: Право, 2009. – 312 с.

16. Human Development Reports. United Nations Development Program [Electronic Resource]. – Access mode : <http://hdr.undp.org/en>

17. Витрати на наукові дослідження в Україні та світі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rubryka-cikavo-znaty-vytraty-na-naukovi-doslidzhennya-v-ukrayini-ta-sviti>

18. KOF Globalisation Index [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

References

1. Bazhenova O.V. Ekonomiko-matematychne modelivannia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.03.02 / O.V. Bazhenova. – Kyiv, 2005. – 24 s.
2. Kontseptsiiia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / In-t ekon. prohnouzuvannia; ker. proektu V.M. Heiets. – K.: Logos, 1999. – 56 s.
3. Hubsykyi B.V. Ekonomichna bezpeka Ukrainy : metodolohiia vymiru, stan i stratehiia zabezpechennia

[monohrafiia] / B.V. Hubsnyi. – K.: DP «Ukrankhbudinform», 2001. – 122 s.

4. Vlasiiuk O.V. Ryzyky i zahrozy ekonomichnii bezpetsi Ukrainy u 2015–2016 rr. ta me-khanizmy yikh minimizatsii / O.V. Vlasiiuk, Ya.B. Bazyluk, S.V. Davydenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf

5. Maslii O.A. Otsiniuvannia vplyvu zahroz na riven ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ekon. nauk : spets. 08.00.03 / O.A. Maslii. – Poltava, 2015. – 22 s.

6. Varnalii Z.S. Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityety zmitsnennia : monohrafiia / Z.S. Varnalii, D.D. Burkaltseva, O.S. Saienko. – K.: Znannia Ukrainy, 2011. – 299 s.

7. Skoruk O.V. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia / O.V. Sukhoruk // Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. – 2016. – Vyp. 6. Ch. III. – S. 39–42.

8. Metodychni rekomendatsii shchodo otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy / za red. A.I. Sukhorukova. – K.: Nats. in-t problem mizhnar. bezpeky, 2003. – 64 s.

9. Kharazishvili Yu.M. Metodolohichni pidkhody do otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky kra-yiny / Yu.M. Kharazishvili // Nauka ta naukoznavstvo. – 2014. – № 4. – S. 44–58.

10. Khodzhaian A.O. Pozytsionuvannia Ukrainy v hlobalnii ekonomitsi // Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu. Dnipropetrovsk, 2009 – № 2. – S. 66–72.

11. Khodzhaian A.O. Zovnishni faktory rozvytku natsionalnoi ekonomiky // Problemy i perspektyvy innovatsiinoho rozvytku ekonomiky Ukrainy: Materialy mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii (28–30 travnia 2009). – Dnipropetrovsk: natsionalnyi hirnychy universytet, 2009. – T.1. – S. 68–69.

12. Khodzhaian A.O. Stiikist ekonomiky Ukrainy u vymiri zovnishnoekonomichnoi bezpeky // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini: Zb. nauk. prats. – 2018 – Vyp. № 12 (211). – S. 7–20.

13. Baron I.H. Systemno-strukturnyi analiz ekonomichnoi bezpeky derzhavy / I.H. Baron // Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. – 2019. – № 9 (220). – S. 29–36.

14. Metodychni rekomendatsii shchodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy [Elektronnyi resurs] / Nakaz Minekonomrozytku Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277 // Ministerstvo ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrainy. – Rezhym dostupu: <http://me.kmu.gov.ua/>

15. Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia : monohrafiia / L.S. Shevchenko, O.A. Hrytsenko, S.M. Makukha ta in. / za red. L.S. Shevchenko. – Kh.: Pravo, 2009. – 312 s.

16. Human Development Reports. United Nations Development Program [Electronic Resource]. – Access mode : <http://hdr.undp.org/en>

17. Vytraty na naukovy doslidzhenni v Ukraini ta sviti [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://edclub.com.ua/analitika/rubryka-cikavo-znaty-vytraty-na-naukovy-doslidzhennya-v-ukrayini-ta-sviti>

18. KOF Globalisation Index [Electronic Resource]. – Access Mode: <https://kof.ethz.ch/en/forecasts-and-indicators/indicators/kof-globalisation-index.html>

Дані про авторів

Ходжаян Аліна Олександрівна,

д.е.н., професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net
orcid.org/0000-0002-3015-1016.

Барон Ігор Геннадійович,

аспірант Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки
e-mail: igbaron@ukr.net

Данные об авторах

Ходжаян Алина Александровна,

д.к.н., професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри економічної теорії, макро- та мікроекономіки
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net

Барон Игорь Геннадиевич,

аспірант Государственного научно-исследовательского института информатизации и моделирования экономики
e-mail: igbaron@ukr.net

Data about the authors

Alina Khodzhaian,

Doctor of Economics Sciences, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Professor, Department of Economic Theory, Macro and Microeconomics
e-mail: Alina_Khodzhaian@ukr.net

Ihor Baron,

postgraduate, State Research Institute of Informatization and Modeling of Economics
e-mail: igbaron@ukr.net

Радянсько–американські міжелітні неоімперіалістичні тіньові взаємодії

Предметом дослідження є теоретичні аспекти неоімперіалістичного впливу тіньової політико–економічної розвідки влади в структурі неформальних елітних надкраїнових зв'язків, її значення в системі реалізації державної неоімперіалістичної політики СРСР в пізньорадянській період.

Метою дослідження є визначення змісту сучасних міжімперіалістичних процесів в пізньорадянській період розвитку, що запроваджувалися засобами тіньової політико–економічної розвідки в системі тіньової «автономної» влади, їх згубність для долі СРСР.

Методи дослідження. У роботі застосовано сукупність наукових методів і підходів, у тому числі системний, історичний, логічний, що дозволило забезпечити концептуальну єдність і ефективність дослідження.

Результати роботи. У статті обґрунтовується необхідність подальшого дослідження досвіду використання таких спеціальних державних тіньових асиметричних засобів протидії ворожому конкурентному впливу як тіньова політико–економічна розвідка, її роль у функціонуванні феномену тіньової «автономної» влади, розвитку міжімперіалістичних процесів у пізньорадянській період.

Галузь застосування результатів. Система наук з галузі державного управління, економічної безпеки, права, широке коло проблем соціально–економічних наук з дослідження дисфункціонального розвитку.

Висновки. Основні підсумки дослідження, їх теоретичні результати слід звести до наступних висновків: 1) основним осередком сучасних тіньових процесів у владній сфері є тіньова «автономна» влада, розвиток якої має глобальний характер; 2) за радянської доби влада активно використовувала її потенціал, який за пізньорадянського періоду набув розвинутої внутрішньоміжконкурентної форми; 3) градієнтом діяльності тіньової пізньорадянської влади був неоімперіалістичний вплив у взаємодії з елітою США; 4) тіньова політико–економічна розвідка за сучасних умов потенційно виступає потужним асиметричним засобом протидії сучасним формам військової неоімперіалістичної агресії.

Ключові слова: тіньова «автономна» влада, сучасна форма неоімперіалістичного впливу, атрактор владного тіньового зростання, фінансово–розвідувальні комунікації, неоімперіалістичний реванш.

ПРЕДБОРСКИЙ В.А.

Советско–американские межэлитные неоимпериалистические теневые взаимодействия

Предметом исследования являются теоретические аспекты неоимпериалистического влияния теневой политико–экономической разведки власти в структуре неформальных элитных надгосударственных связей, ее значение в системе реализации государственной неоимпериалистической политики СССР в позднесоветский период.

Целью исследования является определение содержания современных межимпериалистических процессов в позднесоветский период развития, которые внедрялись средствами теневой политико–экономической разведки в системе теневой «автономной» власти, их пагубность для судьбы СССР.

Методы исследования. В работе применена совокупность научных методов и подходов, в том числе системный, исторический, логический, что позволило обеспечить концептуальное единство и эффективность исследования.

Результаты работы. В статье обосновывается необходимость дальнейшего исследования опыта использования специальных государственных теневых асимметричных средств противодействия вражескому конкурентному воздействию как теневая политико–экономическая разведка, ее роль в функционировании феномена теневой «автономной» власти, развития межимпериалистических процессов в позднесоветский период.

Область применения результатов. Система наук в области государственного управления, экономической безопасности, права, широкий круг проблем социально–экономических наук по исследованию дисфункционального развития.

Выводы. Основные результаты исследования, их теоретические результаты можно свести к следующим выводам: 1) основной ячейкой современных теневых процессов во властной сфере является тень «автономная» власть, развитие которой имеет глобальный характер; 2) в советский период власть активно использовала ее потенциал, который в позднесоветский период приобрел развернутую внутримежконкурентную форму; 3) градиентом деятельности теневой позднесоветской власти было неоимпериалистическое воздействие во взаимодействии с элитой США; 4) тень политико–экономическая разведка в современных условиях потенциально выступает мощным асимметричным средством противодействия современным формам военной неоимпериалистической агрессии.

Ключевые слова: тень «автономная» власть, современная форма неоимпериалистического воздействия, аттракторы властного теневого развития, финансово–разведывательные коммуникации, неоимпериалистический реванш.

PREDBORSKIJ V.A.

Soviet–american interzetic neoimperialist shadow interactions

The subject of research is the theoretical aspects of the neo–imperialist influence of the shadow political and economic intelligence of the government in the structure of informal elite supranational relations, its importance in the system of state neo–imperialist policy of the USSR in the late Soviet period.

The purpose of the study is to determine the content of modern inter–imperialist processes in the late Soviet period of development, introduced by means of shadow political and economic intelligence in the system of shadow «autonomous» power, their detriment to the fate of the USSR.

Methods of research. The paper uses a set of scientific methods and approaches, including systemic, historical, logical, which allowed to ensure the conceptual unity and effectiveness of the research.

Results of the work. The article substantiates the need for further study of the experience of using such special state shadow asymmetric means of counteracting hostile competitive influence as shadow political and economic intelligence, its role in the functioning of the phenomenon of shadow «autonomous» power, development of inter–imperialist processes in the late Soviet period.

Application of results. The system of sciences from the field of government, economic security, law, a wide range of problems of socio–economic sciences from the study of dysfunctional development.

Conclusions. The main results of the study, their theoretical results should be reduced to the following conclusions: 1) the main focus of modern shadow processes in the power sphere is the shadow «autonomous» power, the development of which is global in nature; 2) during the Soviet era, the government actively used its potential, which in the late Soviet period acquired a developed intra–competitive form; 3) the gradient of the shadowy late Soviet power was neo–imperialist influence in interaction with the USA elite; 4) shadow political and economic intelligence under modern conditions potentially acts as a powerful asymmetric means of counteracting modern forms of military neo–imperialist aggression.

Keywords: shadow «autonomous» power, a modern form of neo–imperialist influence, attractors of power’s shadow growth, financial and intelligence communications, neo–imperialist revenge.

Постановка проблеми. Градієнтний розвиток сучасних владних процесів свідчить про наявність розширеного відтворення перманентної дисфункційної неспроможності інституційно–владної структури, її тотальної нетранспарентності та тінізації, високої адаптогенності влади щодо нейтралізації всіх форм громадського контролю

та впливу. У чому причина наявності цього стійкого антиреформістського тренду щодо ефективного суспільного реформування, перманентної екзистенційної неспроможності влади щодо демонтажу пострадянського системного напівколоніального колабораціоністського залежного тренду розвитку, від неоімперіалістичних впливів

низької її суспільної дієздатності, корупційно–олігархічної спрямованості в різних метаморфозних владних командах? Чи є вони проявом лише частинної неефективності сучасного політико–економічного класу, чи є фатальними наслідками нездоланих довгострокових протиріч вітчизняного розвитку?

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. До вітчизняних досліджень з теорії тінізації належать праці А.С. Гальчинського, В.Д. Базилевича, А.В. Базилюка, О.І. Барановського, В.М. Бородюка, Г.С. Буряка, З.С. Варналія, А.С. Гальчинського, Я.Я. Дьяченка, М.О. Кизима, С.О. Коваленка, І.І. Мазур, В.О. Мандибури, О.В. Турчинова та ін. Значний внесок у розробку адміністративно–правових і кримінально–правових аспектів протидії тінізаційним процесам влади здійснили вітчизняні вчені–юристи.

У той же час, у зв'язку з недостатнім системним вивченням явищ тінізаційних протиріч розвитку, перш за все у владному сегменті суспільних процесів, причин їх існування, історичних особливостей формування тіньової інституційної структури влади, потребують подальшого дослідження дисфункціональна структура влади та механізми тіньових поліструктур тіньового тиску, що стають потужним тіньовим буфером на шляху здійснення системних суспільних реформ. Все це обумовлює необхідність дослідження спеціальних антиреформістських можливостей тіньових структур влади.

Метою статті є подальше дискурсивне вивчення причинного комплексу тінізаційних аспектів сучасного зростання, у тому числі множини тіньових владних процесів в умовах псевдомодернізації та псевдореформування як факторів посилення тінізаційно–криміногенних, неоімперіалістичних явищ у владній сфері.

Виклад основного матеріалу. Однією з базових загроз на шляху динамічного поступу для нашої країни, що несе в собі небезпечний інституційний ембріон системної корупції, тінізації, утворення особливих преференційних закритих зон для суб'єктів–аффіліантів, викривлення ресурсів їх діяльності, доходів та потуг, однією із форм вузькоєгалітарно–корпоративної системи цінностей та зв'язків є так званий феномен «автономної тіньової влади», що виступає як головний суб'єкт проведення сучасних тінізаційних псевдореформ, що сприяють збереженню неокolonіального статусу країни, позицій колабо-

раційної тіньової олігархії, зорієнтованої на отримання паразитарної монопольної ренти.

Так, існування тіньової «автономної» влади обумовлює становлення організаційної форми еліти, що надає можливості найбільшого сприяння утворенню монополії щодо елітних зовнішніх і внутрішніх владних рішень, за рахунок поділу суспільного простору на два його паралельні модули: тіньовий псевдореальний «автономний» та офіційний фізичної реальності.¹ Чим вище розрив, ізолюваність, дискреційна селективність складу двох модулів простору влади, тим вище розмір тіньової дельти.

Сучасний феномен розвинутої «автономної тіньової влади» як сучасна форма неоімперіалістичного тіньового впливу, історичного розвитку, трансформації, визрівання – це закрита для суспільства, світу тіньова зона влади, її «квазімасонська ложа», бізнесу, плутократії, олігархії, базовий (у межах тінізаційного простору) системоутворюючий сектор владного управління, сектор інституційної асиметричності, викривленості, клановості, що визначає головні інтереси та протиріччя між владою та суспільством, тінізуючі фактори суспільного розвитку. Це синергетична форма утворення та розширення міжсекторного розламу в структурі ресурсів влади, що покладена на підсилення потоку гібридизації (синкретизму влади, бізнесу, плутократії, криміналітету). Вона є кінцевим реальним бенефіціаром державних офіційних рішень, зокрема неоімперіалістичної експлуатації. Останні є лише ресурсом чи прикриттям реалізації інтересів суб'єктів тіньової «автономної» влади, причиною недієздатності офіційної влади. Особливості конкретної соціально–економічної форми автономного сектора залежить від відповідних модифікацій цього сектора і конкретно–історичних умов формування.

Змістом категорії «автономна тіньова влада», таким чином, є відносини владарювання для нелегітимного, з конституційно не визначеним владним статусом, обмеженого кола осіб, забезпечених олігархічними, плутократичними, бізнесовими, політичними, корупційними (у тому числі

¹ Це утворює стереотипний псевдореальний паттерн своєрідного синкретичного поєднання простору відкритих для світу блискучих за формою, але обмежено ефективних за змістом комунікацій, особливо у певних «делікатних» сферах світських взаємодій і домінуючого, продуктивного простору андеграунду різноманітних підкилимних заляштованих, не обтяжливих загальноприйнятими нормами поведінки щодо елітних стосунків, що в єдності й становлять систему комунікацій сучасної еліти.

наднаціонального рівня), родинними зв'язками з вищими щаблями адміністративно-судової влади, правоохоронних органів, політичних партій, ЗМІ, відсутністю економічної, політичної конкуренції в поєднанні з необмеженим доступом до експлуатації національних ресурсів країни, природних монополій. До числа суб'єктів тіньової влади слід віднести і наявність тіньових перевертнів офіційних державних структур – дволиків Янусів, які суміщають виконання офіційних і тіньових функцій.

У системі тіньової влади, як правило, існує декілька владних структур, які конкурують між собою за кращі позиції у тіньовій владі. Ця система поліструктур по-різному може запускати ті чи інші механізми влади, наближати їх чи віддаляти від оптимальних режимів функціонування суспільної системи, запускати ті чи інші атрактори владного зростання.² Так, у структурі тіньової влади пізно-радянської доби існувало декілька тіньових структур, діяльність яких по-різному сприяла розвитку суспільства, «запуску» ними таких тіньових монополізмів, які призвели до принципово різних ризиків еволюції суспільних систем вже у пострадянський період, обслуговування та прямої їх участі у неоімперіалістичній експлуатації залежних країн.

Система тіньової влади має широкий комплекс генетично визначених архетипів режимів еволюційної поведінки в залежності від значень певних внутрішніх і зовнішніх параметрів функціонування (вони називаються керуючими). Різним режимам відповідають різні варіанти архітекtonіки складних економічних механізмів, що запроваджують комплекс асимільованих архетипів і реалізуються відповідно до характеру зміни керуючих параметрів. У залежності від цього система «обирає» той чи інший режим [1, с. 26–28]. У цих умовах корупція набуває системного характеру, стає неодмінним атрибутом адміністративної системи, іманентним способом її регуляції.

Загалом суспільна форма «автономної тіньової держави» є, в сучасних умовах, головною внутрішньою загрозою національній безпеці, що виявляється у гальмуванні суспільних реформ, мімікрії

² Динамічна система може характеризуватися тою чи іншою сукупністю параметрів, кожен з яких приймає значення з певної множини. Область значень усіх таких параметрів становить простір станів цієї системи. Виявляється, що автономна поведінка дуже широкого класу динамічних систем влаштована так, що приводить систему до певного підпростору станів, в якому вона стійко перебуває, тобто під час руху не виходить за межі згаданого підпростору. Цей підпростір і є атрактор. Зовнішні впливи можуть вивести систему з її атрактора, однак коли вони припиняють дію, вона знову повертається до нього.

під справжні реформи, у загальному, аларміському найсуттєвішому зниженні рівня національного розвитку та життя народу, архаїзації та деградації державних та суспільних інституцій, зокрема має суттєвий вплив на наявність довготривалої кризи державного управління, на реалізацію псевдоринкових тінізаційних реформ, що забезпечують інтереси правлячого класу до здійснення тіньового перерозподілу власності та влади.

Вітчизняне суспільство як маргіналізований сектор російського не витримало тиску західних цінностей в процесі модернізації: у зв'язку із значним послабленням традиційних культурних цінностей, особливо у елітних структурах, їх перехід на західні соціокультурні норми спричиняє прискорений процес кризи синкретичного образу світу і синкретичної соборної свідомості, який припадає на другу половину XIX ст. Протягом XX ст. українське суспільство разом з російським у зв'язку з руйнацією системи традиційних цінностей переживає два періоди гострої системної кризи – на початку і в кінці XX ст. Однак особливо цей процес прискорився в умовах сучасних трансформацій, який призвів до домінування у владних структурах тіньових паразитарних утворень.

До структур «автономної тіньової влади» належать елітні фінансово-розвідувальні комунікації, що сформовані різними конкурентними структурами «автономної тіньової влади» та фінансово-олігархічними колами аристократичних кланів різних країн, яким іманентно притаманний тіньовий режим життєдіяльності і які відіграють найважливішу роль в реальному механізмі «тіньової» держави.

У 60–70-ті роки XX ст. сталися принципові зміни у складі наднаціональних еліт провідних країн світу в механізмах тіньових «автономних» влад. Так, в міжелітному балансі сил тіньових влад заходу та сходу відбулося поступове захоплення влади новими силами реваншу, що намагалися відновити втрачені панівні позиції неоімперіалізму замість прихильників теорії конвергенції.³

Уважне вивчення фактів й обставин російської (в тому числі радянської, пострадянської) історії за останні 200 років з невблаганністю приму-

³ Традиційно у всіх західних, радянських працях наукового характеру теорія конвергенції зв'язується із західними, в тому числі лівоорієнтованими економістами реформістського спрямування. Однак деякі сучасні російські дослідники доводять, що вперше засади теорії конвергенції були розроблені у відповідності з вказівками І.В. Сталіна відомим радянським економістом угорського походження Є.С. Варгою, за чийми підручниками політекономії капіталізму вчилися радянські студенти аж до кінця 1980-х років [2, с. 289–292].

шують зробити парадоксальний невітшний висновок: у переважній більшості розвиток цього відрізка історії та її ключових моментах із декількох можливих атракторів розвитку тіньової влади завжди актуалізувався найбільш несприятливий для країни варіант. Подібна ситуація склалася і у пізньорадянський період розвитку. Це, на думку дослідників, зв'язано з тим, що російська (радянська, пострадянська історія) – це єдина країнова історія, що визначається не як явище випадкового процесу, а як псевдовипадкова послідовність. Інакше кажучи, згідно з результатами застосування найбільш сучасних методів кількісного соціально-економічного моделювання, російська (радянська) історія унікальна і має на відміну від інших країнових історій суб'єктивний, дискреційний або проектний характер [2, с. 323–328].

Заявлений дискреційний характер російської (радянської, пострадянської) історії частково визначений рекордною кількістю злочинів, негідників, тупиць у складі правлячого класу. Додатковим обтяжливим фактором, що визначають особливу вразливість пострадянської еліти, є дії осіб з правлячого прошарку тіньової влади, спрямовані на налагодження зв'язків вже у глобальному масштабі з найбільш паразитарними, хижими, неоімперіалістичними і девіантними угрупованнями і паттернами світової глобальної еліти [2, с. 327–328]. Ці закономірності у повній мірі виявили себе у пізньорадянський та пострадянський періоди в особливостях функціонування елітної тіньової влади.

Зовнішній градієнт еволюції системи тіньової «автономної» влади на національних теренах у пізньорадянський та пострадянський періоди обумовлений не тільки як суперництво Заходу і Сходу і, відповідно, США і СРСР, але й як спільну неоімперіалістичну операцію США і СРСР щодо демонтажу та поділу Британської колоніальної імперії засобами нового типу жорстких протиставлень – фінансово-економічних війн. Епоху цих війн відкривають операції Сполучених Штатів проти Великої Британії під час війни 1956 р. між Ізраїлем та арабськими країнами, перш за все Єгиптом. Як відомо, на боці агресора (Ізраїлю) виступили Велика Британія та Франція, в той час як СРСР всіляко підтримував режим Г. Насера, який консультували колишні визначні діячі Третього рейху, а Сполучені Штати надали підтримку Єгипту шляхом атаки на британський фунт стер-

лінгів і блокування кредитів Великій Британії з боку американських банків.

Значна частина тогочасної британської еліти, особливо тої, що групувалася навколо Віндзорів–Маунтбеттенів, добре усвідомлювала, що занепад Британської імперії у визначній мірі є справою рук не СРСР, а перш за все Сполучених Штатів. Відповідно, Америка, як влада, держава і цивілізація вороже налаштована проти інтересів старої британської еліти, до якої відносилась не тільки родова аристократія, але й торгово-фінансова верхівка Сіті, де приблизно в рівній ступені були несприятелі різні британські, європейські і сефардські фамілії.

На початку другої половини 1960-х років серед консервативно-роялістського паттерна тіньової влади британської еліти посилилась група, яка почала системно працювати над усуненням ризиків щодо виживання Британії після розпаду імперії та її розділу між США і СРСР [2, с. 396–473].

Групу сформував Луїс Маунтбеттен–Баттенберг, один із найбільш шанованих осіб у британській еліті, член королівської фамілії, прихильник Британської імперії. Під час своєї діяльності як останнього генерал-губернатора Індії, він найтіснішим чином взаємодіяв зі своїм багаторічним близьким другом Дж. Неру, який був вхожим у сім'ю Маунтбеттенів до самої своєї смерті.⁴

Тіньова група Л. Маунтбеттена повинна була знайти вихід із вкрай важкої ситуації, в якій знаходилася Британська аристократично-фінансова еліта в середині ХХ ст. Крім того, що США і СРСР розвалили і поділили Британську імперію,

⁴ Іншим ключовим учасником групи виступав Р. Беринг, третій граф Кромер. Незадовго до початку роботи в групі він залишив посаду голови Банку Англії. Банкірів в групі також репрезентував і багаторічний перший заступник голови Банку Англії Д. Болтон, який прославився досягненнями на початку 1957 р. угоди між Банком Англії, урядом, королівською сім'єю та Сіті.

Поряд з банкірами у групі тіньової влади найбільш активну участь прийняв один із кращих за всю історію британських спецслужб кадровий розвідник, багаторічний голова спочатку MI-5, а потім MI-6 Дік Уайт.

Нарешті, Л. Маунтбеттен запросив всесвітньо відомого філософа, методолога і менш відомого як ефективного фахівця з проведення таємних операцій з політичної розвідки Карла Поппера. Оксимоном його долі стало те, що всесвітньо відомість К. Поппера отримав, у значній мірі, завдяки розробці теорії «відкритого суспільства», яка базується на приматі ринку, свободі підприємництва і заперечення права еліти на монополію щодо влади. Однак у своїй мало кому відомій іпостасі потіличного розвідника, радника, політтехнолога, Поппер переважно взаємодіяв не з політичними партіями і демократичними інституціями парламенту, а із структурами уряду та особливо з розвідувальним співтовариством і військовими колами. Відомо, що рукописи Поппера, відносно його діяльності як розвідника, і по цей час залишаються утаємниченими в британських державних архівах.

вони, на думку цієї групи, в значній мірі сприяли приходу до влади радикального уряду Г. Вільсона, який, з одного боку, був посіпакою Радянського Союзу, з іншого – мав найтісніші зв'язки з американськими профспілками, що традиційно знаходилися під контролем Демократичної партії та організованої злочинності.

Однак за свідченнями Г. Рігардсона – голови Суду честі Сіті, голови Банку Шрьодер і К^о і в майбутньому голови Банка Англії, протягом зими 1966–1967 рр. вихід було знайдено – було прийнято надзвичайно амбітне рішення щодо відродження Британської імперії, але у зовсім іншій новітній – неоімперіалістичній формі – фінансово-економічній якості, свого роду невидимій, неформалізованій і при цьому законодавчо визнаній імперській формі.

Будівельними блоками для розбудови новітньої невидимої Британської імперії стали три юридичні конструкції, архітектоніка яких у 1960-х роках була наповнена новим економіко-фінансовим змістом: 1) був створений перший в світі сучасний нерегульований (тіньовий) фінансовий ринок, схвалений і підтриманий державою. Це дозволило британським і будь-яким іноземним банкам, що мають філії у Великій Британії або на територіях під британською юрисдикцією, відкривати доларові рахунки. До цього банки у всьому світі, в тому числі і в самій Британії, підпадали під численні обмеження, заборони та нормативи; 2) значно була розширена та підвищена роль таких безподаткових юрисдикцій як офшори. Переважна їх більшість, розташованих по всьому світу, відносились до британської юрисдикції або входили до Британської співдружності націй, країни якої визнавали формальною головою держави англійську королеву. Не дивлячись на те, що кожна із офшорних країн мала власне законодавство, всі вони у кінцевому рахунку базувалися на англійському праві і визнавали Лондонський суд як вищу арбітражну та судову інстанцію. Така унікальна ситуація дала можливість великому бізнесу і, перш за все, банкам та іншим фінансово-кредитним інституційним інвесторам для реалізації стратегії ухилення від оподаткування та регулювання розподіляти компанії, що входять до великих холдингів, конгломератів і власницьких структур по різним офшорам, які, в кінцевому рахунку, замикались на Британію та Лондон; 3) найважливішою складовою новітнього юридичного блоку стало

саме британське законодавство, яке значно відрізняється від континентального права. Воно має прецедентний характер, у багатьох бізнес-питаннях більш гнучке, еластичне та адаптивне до змін в об'єктах регулювання. Крім того, надзвичайно зручним для побудови нової Британської імперії став особливий статус Сіті як стрижня глобальної невидимої нерегульованої (тіньової) фінансово-інвестиційної імперії; 4) відродження Лондона як особливого фінансового центру, своєрідної столиці світових фінансів.

Органічними складовими неоімперіалістичної реакції на відтворення невидимої наднаціональної Британської імперії стали узгоджені, скоординовані дії американської промислово-фінансової частини Британської фінансової імперії на протидію та запобігання негативних наслідків цих дій щодо реставрації Британської імперії у вигляді, зокрема, плану Д. Рокфеллера [2, с. 414–421].

Приблизно з кінця 1965 по 1968 р. Рокфеллер, здійснюючи проект «Римського клубу», займаючи відповідальні посади в американському розвідувальному співтоваристві, ключові позиції у таємній Секретній розвідувальній службі Едгара Гувера, швидко зрозумів, що дії еліти Великої Британії скеровані на формування глобального надвисокоприбуткового, тіньового, нерегульованого фінансового ринку з центром у лондонському Сіті. Радники Рокфеллера за результатами проведеного аналізу цих кроків британської еліти зрозуміли, що наслідками цього процесу буде швидка втрата позицій промислового капіталу і неминуча загроза його жорсткої залежності від диктату новітнього британського фінансового капіталу.

Д. Рокфеллер зрозумів, що новітній перерозподіл реперних точок зростання, неоімперіалістичного впливу його бізнесу, перелив його фінансових ресурсів з регульованих на тіньові ринки капіталу, підвищення їх ліквідності, нові інституційні спроможності для цього неможливі без використання потужностей радянської тіньової фінансово-розвідувальної системи.

Згідно зі згадок Д. Рокфеллера, до середини 1967 р. в СРСР існувала вкрай невизначена ситуація щодо домінуючої групи всередині тіньової «автономної» влади: три основні групи всередині еліти тіньової влади, а саме М.А. Суслов, Ю.В. Андропов, Б.М. Пономарьов, А.А. Громико – перша, О.М. Косигін спільно з представленими в Політбюро господарниками та деякими секре-

тарями ЦК союзних республік – друга, О.М. Шепелін, В.Є. Семичастний, М.Г. Єгоричев – третя, вели жорстку конкурентну боротьбу між собою за вплив, а потім і за успадкування важелів влади за Л.І. Брежнєвим та виборювання першості щодо обслуговування інтересів групи Д. Рокфеллера.

Продовжуючи безпосередні дії щодо реалізації проекту «Римський клуб», спрямовані на переважно інтереси транснаціонального промислово-торгового капіталу разом зі старою аристократією, він на базі парадигми конвенційного підходу синкретично почав реалізовувати і проект перетворення всієї системи глобальних фінансово-економічних відносин, відродження невидимої Британської імперії як фінансово-ієрархо-мережевого конструкту. При цьому була поставлена мета обмежити можливість для Лондона зайняття домінуючої позиції, адаптувати проект відтворення нової Британської імперії у розбудову глобальної, наднаціональної, тіншової фінансової системи як бази для побудови національних тіншових «автономних» систем у розвинутих країнах з центрами у Лондоні та Нью-Йорку.

План дій групи Д. Рокфеллера складався із трьох основних пунктів:

1) необхідно різко розширити сегменти, сектора або сфери неконтрольованого, нерегульованого (тіншового) фінансового ринку під егідою переважно не Лондон, а Нью-Йорку.

У 1971 р. Річард Ніксон під впливом близьких до Рокфеллерів П. Волкера, Дж. Шульца і Г. Кіссінджера була здійснена відмова від Бреттон-Вудської системи, а отже – від конвертованості долара в золото як основи регульованості валютної системи. В умовах її стабільності ніякі валютні спекуляції, а також страхування від валютних ризиків були неможливі і не потрібні. З відмовою від Бреттон-Вудської системи і формуванням до 1973–1974 рр. необхідної бухгалтерської, розрахункової та іншої бази для провадників, зв'язаних з вільним обмінним валютним курсом і хеджуванням, тобто страхуванням від валютних ризиків, склалися всі необхідні умови для виникнення, відповідно, ринків Форекс і деривативів – інструментів тіншового фінансового ринку, формування тіншових «автономних» центрів влади. Сьогодні світовий ВВП складає приблизно 85 трлн доларів, ринок Форекс має обсяг біля квадрильйону доларів, а ринок держактивів перевищує 800 трлн доларів [2, с. 453];

2) для реалізації плану Д. Рокфеллера слід було знайти джерело ліквідності для глобального нерегульованого фінансового ринку. Джерелом ліквідності повинен стати реальний глобальний товар, що мав колосальний за тодішніми мірками обсяг обороту та значення для світової економіки. Таким джерелом могла бути лише нафта.⁵

В особі СРСР група Рокфеллера отримала той самий додатковий важіль тиску на близько- та середньосхідні монархії, і головне – вкрай зацікавленого суб'єкта світового ринку у радикальному підвищенні цін на нафту. Очевидно, що саме це підвищення робило можливим використання нафти в якості невичерпного джерела ліквідності на глобальному неконтрольованому і нерегульованому фінансовому ринку.⁶

Засобами забезпечення зростання цін на нафту стали хвиля націоналізацій у країнах ОПЕК та осіння війна 1973 р., відома як війна Судного дня, початок якої нібито було узгоджено між США і СРСР [2, с. 456];

3) необхідно створити канали надходження значно зрослих обсягів ліквідності з нафти на глобальні фінансові ринки і знайти спосіб зв'язування або утилізації їх на цих ринках під контролем групи Рокфеллерів. Виконання цього пункту плану передбачало вирішення двох груп задач. Перша була зв'язана з утилізацією і зв'язуванням обсягів ліквідності з країн ОПЕК, які виникли у зв'язку зі значним підвищенням цін на нафту.

⁵ Для реалізації цього пункту плану Д. Рокфеллера існували перепони, що заважали до початку 1970-х р. використання нафти в якості джерела ліквідності для глобального нерегульованого фінансового ринку. Перш за все, в період 1945–1973 рр. ціна нафти коливалася лише в діапазоні всього 2–4 тогочасних курсів долара за барель, що відповідає сьогочасним приблизно 16–24 долларам. Крім того, при всій імперіалістичній залежності близькосхідних держав та Ірану – основних постачальників нафти на світовий ринок – вони все ж мали певну самостійність у використанні своїх природних ресурсів, і для того, щоб примусити їх до певних необхідних для реалізації плану Рокфеллера дій, необхідним було поява нового зовнішнього потужного виробника, незалежного від монархій Близького Сходу.

⁶ Надзвичайно поінформований дослідник Д. Спіро у своїй книзі відмічав: у травні 1973 р. на фоні все ще нагледного різкого падіння долару група 84 основних фінансових і політичних світових інсайдерів тіншової влади зустрілася на ізольованому острівному курорті шведської банківської сім'ї Валленбергів на Сальтшебадені, Швеція. Ці збори пізніше стали відомими як Більдерберзька група принца Бернарда. На зустрічі група заслухала американського доповідача із числа учасників, який в загальних рисах змалював «сценарій» неминучості 400%-го підвищення доходів з нафти ОПЕК. Мета таємної зустрічі на Сальтшебадені виявлялася скоріш не в тім, щоб завадити очікуваний вибух цін на нафту, а в тім, щоб спланувати як управляти наступним надзвичайним збільшенням обсягу нафтодоларів, що держсекретар США Г. Кіссінджер пізніше назвав «рециркуляцією потоків нафтодоларів» [3].

Внаслідок реалізації другого та третього пунктів плану Рокфеллера країни ОПЕК помітно скоротили обсяги нафти на світові ринки, вивільнивши місце для радянської нафти. Експортери нафти за рахунок майже чотирикратного підвищення ціни нафти отримали значне збільшення обсягів валютних засобів, які розмістили переважно в американських банках, і, перш за все, у «Чейз» і підконтрольних йому фінансових інститутах. І, нарешті, близько-східні монархії дозволили частину надлишкових прибутків використовувати у вигляді вільних залишків на розрахункових рахунках і засобів на депозитних рахунках для забезпечення спекулятивних операцій на глобальному ринку Форекс, а також зв'язати залишки їх купівлею казначейських зобов'язань уряду США, відомих як трежері булс. Однак складові плану неможливо було виконати без найтіснішої взаємодії зі сторони правлячої верхівки СРСР, суб'єктів тіньової «автономної» держави.

Виконання ролі регулятора і балансиру світового ринку торгівлі нафтою і цін на неї була однією із найважливіших, але не єдиних неоімперіалістичних функцій тіньової влади СРСР, які були узгоджені між Д. Рокфеллером та його радянськими тіньовими партнерами.

Виконати план Рокфеллера було недостатньо без забезпечення паливно-зернового трансферту між СРСР та іншим світом як засобу неоімперіалістичного панування: визначена частина коштів, отриманих від продажу нафти на світовому ринку, повинна була бути витрачена на закупівлю зерна або безпосередньо у США, або через американські компанії, афілійовані з «Чейз Бенк». Так само, як із експортом нафти, експорт імпортованого зерна здійснювався під проводом тієї самої тіньової групи осіб у радянському керівництві та відповідним фінансово-розвідувальним забезпеченням інфраструктури тіньової держави, що об'єктивно працювало на посилення неоімперіалістичного панування, в тому числі з боку СРСР.

Висновки

Вітчизняне суспільство як маргіналізований сектор російського не витримало тиску західних цінностей в процесі модернізації: у зв'язку із значним послабленням традиційних культурних цінностей, особливо у елітних структурах, їх перехід на західні соціокультурні норми спричиняє прискорений процес кризи синкретичного обра-

зу світу і синкретичної соборної свідомості, який припадає на другу половину XIX ст. Протягом XX ст. українське суспільство разом з російським у зв'язку з руйнацією системи традиційних цінностей переживає два періоди гострої системної кризи – на початку і в кінці XX ст. Однак особливо цей процес прискорився в умовах сучасних трансформацій, який призвів до домінування у владних структурах тіньових паразитарних утворень.

До структур «автономної тіньової влади» належать елітні фінансово-розвідувальні комунікації, що сформовані різними конкурентними структурами «автономної тіньової влади» та фінансово-олігархічними колами аристократичних кланів різних країн, яким іманентно притаманний тіньовий режим життєдіяльності і які відіграють найважливішу роль в реальному механізмі «тіньової» держави.

У 60–70-ті роки XX ст. сталися принципові зміни у складі наднаціональних еліт провідних країн світу в механізмах тіньових «автономних» влад. Так, в міжелітному балансі сил тіньових влад заходу та сходу відбулося поступове захоплення влади новими силами реваншу, що намагалися відновити втрачені панівні позиції неоімперіалізму замість прихильників теорії конвергенції.

Органічними складовими неоімперіалістичної реакції на відтворення невидимої наднаціональної Британської імперії стали узгоджені, скоординовані дії американської промислово-фінансової частини Британської фінансової імперії на протидію та запобігання негативних наслідків цих дій щодо реставрації Британської імперії у вигляді, зокрема, плану Д. Рокфеллера. Д. Рокфеллер зрозумів, що новітній перерозподіл реперних точок зростання, неоімперіалістичного впливу його бізнесу, перелив його фінансових ресурсів з регульованих на тіньові ринки капіталу, підвищення їх ліквідності, нові інституційні спроможності для цього неможливі без використання потужностей радянської тіньової фінансово-розвідувальної системи.

Список використаних джерел

1. Свідзинський А. В. Синергетична концепція культури. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. 696 с.
2. Смирнов И. И. Тропы истории. Криптоаналитика глубинной власти. М. : Товарищество научных изданий КМК, 2020. 473 с.
3. Spiro D. E. The Hidden of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets. Cornell

University Press, Ithaca, 1999. URL: https://www.academia.edu/1773849/The_Hidden_Hand_of_American_Hegemony_Petrodollar_Recycling_and_International_Markets.

References

1. Svidzynskiy A. V. Synerhetychna kontsepsiia kultury. Lutsk : VAT «Volynska oblasna drukarnia», 2009. 696 s.
2. Smirnov I. I. Tropyi istorii. Kriptoanalitika glubinnoy vlasti. M. : Tovarischestvo nauchnyih izdaniy KMK, 2020. 473 s.
3. Spiro D. E. The Hidden of American Hegemony: Petrodollar Recycling and International Markets. Cornell University Press, Ithaca, 1999. URL: https://www.academia.edu/1773849/The_Hidden_Hand_of_American_Hegemony_Petrodollar_Recycling_and_International_Markets.

Дані про автора

Предборський Валентин Антонович,

професор кафедри економічної теорії, Національний авіаційний університет, д.е.н., професор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Данные об авторе

Предборский Валентин Антонович,

профессор кафедры экономической теории, Национальный авиационный университет, д.э.н., профессор
e-mail: prvika2015@gmail.com

Data about the authors

Valentin Predborskiy,

professor of the department economic theory NAU, doctor of economics, professor,
e-mail: prvika2015@gmail.com

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116157>

ЗОРИНА О.А.

ПЕТРАКОВСЬКА О.В.

План рахунків бухгалтерського обліку банків України та його вдосконалення в сучасних умовах економічного розвитку

Актуальність теми дослідження. Бухгалтерський облік діяльності банків відіграє важливу роль в сучасних ринкових умовах, так як є основним джерелом економічної інформації для внутрішніх і зовнішніх користувачів. Одним із елементів методу бухгалтерського обліку є рахунки. Рахунки є найважливішим джерелом найбільш повної та достовірної інформації при розробці та прийнятті оптимальних обґрунтованих управлінських рішень. План рахунків бухгалтерського обліку банків України покликаний сприяти досягненню цієї мети, але має недоліки, які негативно впливають на якість і ефективність обліково-контрольних процесів, що обумовлює актуальність і практичну значимість даної статті.

Метою дослідження є: аналіз законодавчих змін в діючому Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України та формування пропозицій щодо його вдосконалення.

Методи дослідження. У праці використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу та синтезу, порівняння, метод узагальнення даних.

Результати дослідження. В статті розкриті особливості побудови Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України. Досліджено порядок формування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України в контексті законодавчих змін. Відображений порядок обліку операцій з акредитивами та операцій з передачі готівки банку на зберігання інкасаторській компанії та її повернення на підставі оновлених нормативно – правових актів Національного банку України.

Галузь застосування результатів. В галузі економічних наук та в практичній діяльності банків.

Висновки. Проведене дослідження особливостей Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України дозволило визначити їх перелік: класифікація балансових рахунків за типами контрагентів, характером операцій, ступенем ліквідності активів і зобов'язань; мультивалютність; наявність 8 класу для управлінського обліку; подвійний запис операцій на позабалансових рахунках; вимоги до аналітичних рахунків; наявність дев'яти класів. Результати дослідження засвідчують, що План рахунків бухгалтерського обліку банків України постійно зазнає змін, які пов'язані з удосконаленням його структури та появою нових облікових інструментів. Однак, нагальною потребою є вне-

сення коригувань до існуючих нормативно–правових актів, пов'язаних з Планом рахунків, з метою виявлення неузгодження деяких положень цих документів.

Ключові слова: рахунки, План рахунків, бухгалтерський облік, банк.

ZORINA E.A.
PETRAKOVSKAYA E.V.

План счетов бухгалтерского учета банков Украины и его совершенствование в современных условиях экономического развития

Актуальность темы исследования. Бухгалтерский учет деятельности банков играет важную роль в современных рыночных условиях, так как является основным источником экономической информации для внутренних и внешних пользователей. Одним из элементов метода бухгалтерского учета являются счета. Счета являются важнейшим источником наиболее полной и достоверной информации при разработке и принятии оптимальных обоснованных управленческих решений. План счетов бухгалтерского учета банков Украины призван способствовать достижению этой цели, но имеет недостатки, которые негативно влияют на качество и эффективность учетно–контрольных процессов, что определяет актуальность и практическую значимость данной статьи.

Целью исследования является: анализ законодательных изменений в действующем Плане счетов бухгалтерского учета банков Украины и формирования предложений по его совершенствованию.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнения, метод обобщения данных.

Результаты исследования. В статье раскрыты особенности построения Плана счетов бухгалтерского учета банков Украины. Проведено исследование порядка формирования Плана счетов бухгалтерского учета банков Украины в контексте законодательных изменений. Представлен порядок учета операций с аккредитивами и операций по передаче наличных банка на хранение инкассаторской компании и их возвращения на основании обновленных нормативно – правовых актов Национального банка Украины.

Область применения результатов. В области экономических наук и в практической деятельности банков.

Выводы. Проведенное исследование особенностей Плана счетов бухгалтерского учета банков Украины позволило определить их перечень: классификации балансовых счетов по типам контрагентов, за характером операций, степенью ликвидности активов и обязательств; мультивалютность; наличие 8 класса для управленческого учета; двойная запись операций на балансовых счетах; требования к аналитическим счетам; наличие девяти классов. Результаты исследования свидетельствуют, что План счетов бухгалтерского учета банков Украины постоянно претерпевает изменения, связанные с совершенствованием его структуры и появлением новых учетных инструментов. Однако, насущной необходимостью является внесение корректировок в существующие нормативно–правовые акты, связанные с Планом счетов, с целью выявления несогласованности некоторых положений этих документов.

Ключевые слова: счета, План счетов, бухгалтерский учет, банк.

ZORINA E.A.
PETRAKOVSKAYA E.V.

Chart of accounts of accounting of banks of Ukraine and its improvement in modern conditions of economic development

Relevance of the research topic. Bank accounting plays an important role in modern market conditions, as it is the main source of economic information for internal and external users. Accounts are one of the elements of the accounting method. Accounts are the most important source of the most complete and reliable information in the development and adoption of optimal informed management decisions.

The chart of accounts of accounting of banks of Ukraine is intended to contribute to the achievement of this goal, but it has drawbacks that negatively affect the quality and efficiency of accounting and control processes, which determines the relevance and practical significance of this article.

The purpose of the study is: analysis of legislative changes in the current Chart of Accounts of accounting of Ukrainian banks and the formation of proposals for its improvement.

Research methods. The work uses the dialectical method of scientific knowledge, the method of analysis and synthesis, comparison, the method of data generalization.

Research results. The article reveals the features of constructing the Chart of Accounts for accounting of Ukrainian banks. The procedure for the formation of the Chart of accounts of accounting of Ukrainian banks in the context of legislative changes has been investigated. The procedure for accounting for operations with letters of credit and operations for transferring bank cash for storage to a collection company and its return on the basis of updated regulatory and legal acts of the National Bank of Ukraine is reflected.

Scope of the results. In the field of economic sciences and in the practice of banks.

Conclusions. The study of the features of the Chart of Accounts of Ukrainian banks made it possible to determine their list: classification of balance sheet accounts by types of counterparties, by the nature of operations, the degree of liquidity of assets and liabilities; multicurrency; availability of class 8 for management accounting; double entry of transactions on off-balance sheet accounts; analytical account requirements; the presence of nine classes. The results of the study indicate that the Chart of Accounts of Ukrainian banks is constantly undergoing changes associated with the improvement of its structure and the emergence of new accounting instruments. However, an urgent need is to make adjustments to the existing regulations related to the chart of accounts in order to identify inconsistencies in some of the provisions of these documents.

Key words: accounts, chart of accounts, accounting, bank.

Постановка проблеми. Сучасна банківська система України характеризується високим рівнем конкуренції, наданням різноманітних і сучасних банківських послуг. Від своєчасного отримання інформації про господарські операції в значній мірі залежить розробка та прийняття оптимальних обґрунтованих управлінських рішень. Основним джерелом такої інформації є бухгалтерський облік, одним із елементів методу якого є рахунки. Саме тому вагомого значення набуває чітка та раціональна побудова Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України (далі – План рахунків).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням актуалізації змісту та принципів побудови Плану рахунків приділено велику увагу в працях економістів, у числі яких можна виділити таких авторів, як В.І. Варцаба, К.С. Машіко [1], Н.Б. Литвин [5], С.Ф. Смерічевський, А.С. Кірізлеєва [19] та інші. Аналіз результатів досліджень науковців свідчить, що розробки з розкриття цих питань відображають ґрунтовне розуміння проблем. Проте низка питань недостатньо досліджені й залишаються невирішеними.

Метою статті є: аналіз законодавчих змін в діючому Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України та формування пропозицій щодо його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу. Розвиток ринкової економіки в Україні висуває підвищені вимоги як до якості інформації бухгалтерського обліку, так і до його теоретичного та методологічного інструментарію. У сучасних системах бухгалтерського обліку всіх країн світу важливе місце займають рахунки. Вони є найважливішим джерелом найбільш повної і достовірної інформації для складання фінансової звітності, а також при розробці та прийнятті оптимальних обґрунтованих управлінських рішень. Рахунки бухгалтерського обліку формують систему інформаційного забезпечення управління банком у вигляді інтегрованої моделі облікової інформації – Плану рахунків.

Нині окремо існують декілька планів рахунків, серед яких чільне місце відведено Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [7].

З метою вдосконалення нормативно-правових актів, які встановлюють порядок ведення рахунків бухгалтерського обліку банків України, поста-

новою Правління Національного банку України (далі – НБУ) від 11.09.2017 р. № 89 були затверджені План рахунків бухгалтерського обліку банків України [7] та Інструкція про його застосування [3].

Проведене дослідження особливостей Плану рахунків [7] дозволило визначити їх перелік:

- 1) класифікація балансових рахунків: за типами контрагентів, характером операцій, ступенем ліквідності активів і зобов'язань;
- 2) мультивалютність;
- 3) наявність 8 класу для управлінського обліку;
- 4) подвійний запис операцій на позабалансових рахунках;
- 5) вимоги до аналітичних рахунків;
- 6) наявність дев'яти класів:

- клас 1, який включає 9 розділів, 31 групу, 130 рахунків (далі – рах.);
- клас 2, який включає 10 розділів, 53 групи, 273 рах.;
- клас 3, який включає 10 розділів, 43 групи, 171 рах.;
- клас 4, який включає 6 розділів, 11 груп, 23 рах.;
- клас 5, який включає 4 розділи, 8 груп, 23 рах.;
- клас 6, який включає 7 розділів, 28 груп, 157 рах.;
- клас 7, який включає 7 розділів, 29 груп, 95 рах.;
- клас 8 (банки самостійно встановлюють внутрішні правила управлінського обліку);
- клас 9, який включає 9 розділів, 42 групи, 149 рах..

Варто зазначити, що План рахунків [7] постійно зазнає змін, удосконалюється. Протягом 2017

Таблиця 1. Зміни кількості рахунків в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України за 2017 – 2020 рр.

Класи	Зміни, внесені постановами Правління Національного банку України в План рахунків бухгалтерського обліку банків України						
	№ 132 від 18.12.2017	№ 28 від 27.03.2018	№ 143 від 21.12.2018	№ 24 від 29.01.2019	№ 1 від 08.01.2020	№ 23 від 02.03.2020	№ 123 від 20.08.2020
Клас 1	–	–	–	–	Доповнено рахунками: 1302,1832, 1839,1922, 1932	–	Доповнено рахунками: 1202,1006
Клас 2	Доповнено рахунками: 2606, 2654	–	Виключення 3 рахунків	–	Доповнено рахунками: 2652, 2807, 2932, 2942, 2952	–	Доповнено рахунками: 2621,2624
Клас 3	–	–	Доповнено рахунком 3618	Доповнено рахунками: 3680,3686, 3688	–	–	–
Клас 4	–	–	Доповнено рахунками: 4600, 4609	–	–	–	–
Клас 5	–	–	Доповнено рахунком 5108	Доповнено рахунком 5300	–	–	–
Клас 6	–	–	Доповнено рахунком 6360	–	–	–	–
Клас 7	–	–	Доповнено рахунками: 7360,7424	Доповнено рахунком 7142	Доповнено рахунком 7048	–	–
Клас 8	–	–	–	–	–	–	–
Клас 9	–	Доповнено рахунками: 9227,9237, 9327,9337	–	–	Доповнено рахунком 9041	–	–

Джерело: побудовано авторами на основі [9,10,11,12,13,14,15]

– 2020 років постановами Правління НБУ (№ 132 від 18.12.2017 р.; № 28 від 27.03.2018 р.; № 143 від 21.12.2018 р.; № 24 від 29.01.2019 р.; № 1 від 08.01.2020 р.; № 23 від 02.03.2020 р.; № 123 від 20.08.2020 р.) були внесені зміни в вищезазначений нормативно-правовий акт стосовно назв рахунків, введені нові рахунки (табл. 1).

Так, на момент затвердження Плану рахунків постановою Правління НБУ № 89 від 11.09.2017 р. [7] він включав 990 рах.: у 1 класі – 123 рах., у 2 класі – 267 рах., у 3 класі – 167 рах., у 4 класі – 21 рах., у 5 класі – 21 рах., у 6 класі – 156 рах., у 7 класі – 91 рах., у 9 класі – 144 рах., тобто на 31 рах. менше ніж на 20.08.2020 р.

Варто зазначити, що у порівнянні з чинними планами рахунків, План рахунків бухгалтерського обліку банків України [7] більш деталізований. Так, План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [6] включає 87 рах., План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі [8] включає 82 рах..

Дані рис. 1 свідчать, що в Плані рахунків постановою Правління НБУ № 1 від 08.01.2020 р. [13] та № 123 від 20.08.2020 р. [15] були затверджені такі зміни:

1) доповнено План рахунків: групою 183, яку доповнено рахунками 1832 та 1839; групою

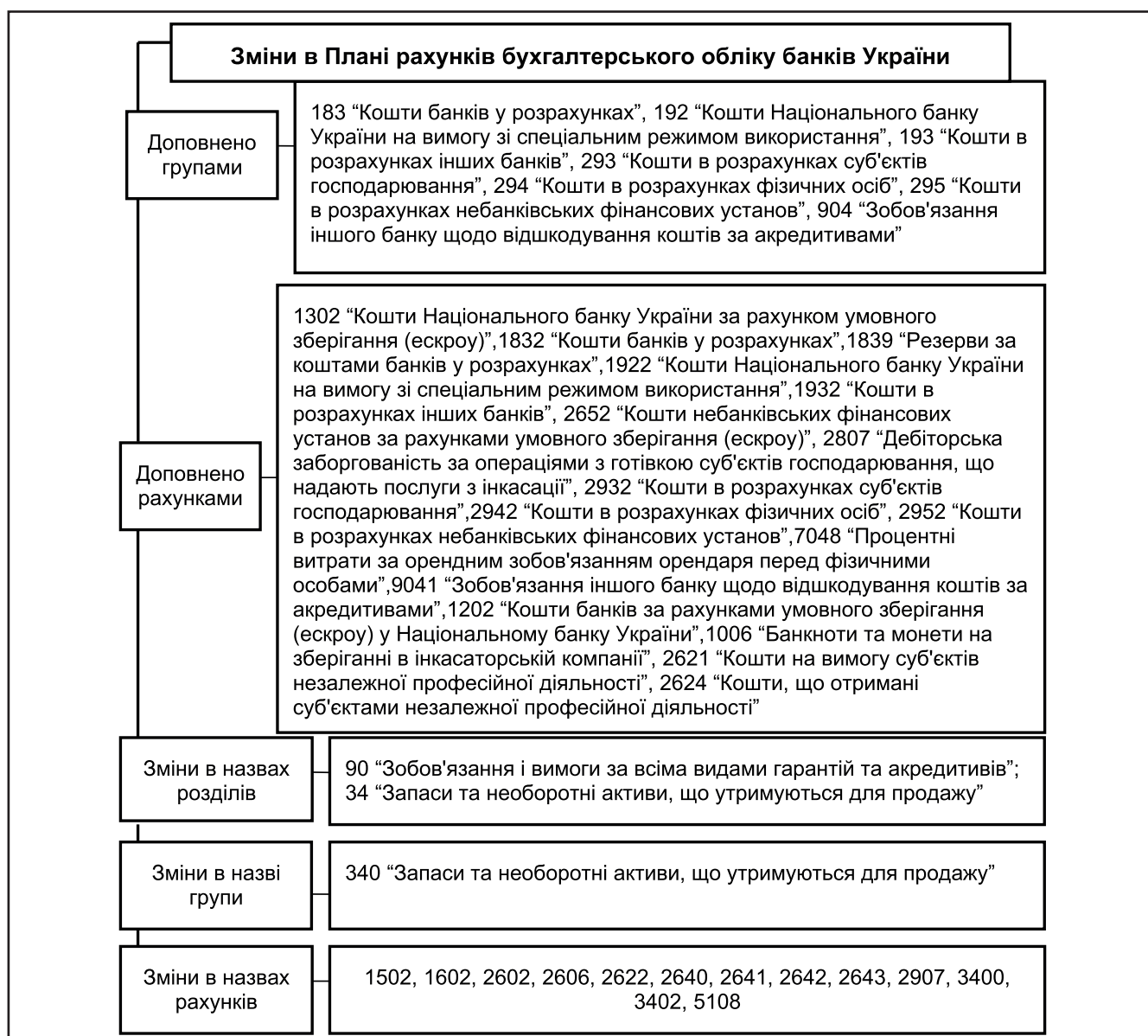

Рисунок 1. Зміни в Плані рахунків бухгалтерського обліку банків України згідно з постановою Правління НБУ № 1 від 08.01.2020 р. та № 123 від 20.08.2020 р.

Джерело: побудовано авторами на основі [13,15]

192, яку доповнено рахунком 1922; групою 193, яку доповнено рахунком 1932; групою 293, яку доповнено рахунком 2932; групою 294, яку доповнено рахунком 2942; групою 295, яку доповнено рахунком 2952; групою 904, яку доповнено рахунком 9041.

2) доповнено План рахунків рахунками: 1302, 2652, 2621, 2624, 2807, 7048, 1202, 1006;

3) внесені зміни в назви розділів 90 та 34 Плану рахунків;

4) внесені зміни в назву групи 340 Плану рахунків;

5) внесені зміни в назви рахунків Плану рахунків: 1502, 1602, 2602, 2606, 2622, 2907, 5108, 2640, 2641, 2642, 2643, 3400, 3402.

Актуальним є питання обґрунтування доцільності введення в План рахунків [7] нових рахунків.

В проєкті постанови Правління НБУ від 08.05.2020 р. [18] запропоновано доповнити План рахунків: рахунком 1006 для обліку банкнот та монет на зберіганні в інкасаторській компанії (введений в План рахунків постановою Правління НБУ № 123 від 20.08.2020 р. [15]); рахунком 1504 для обліку нарахованих витрат за коштами на вимогу в інших банках; рахунком 1514 для обліку нарахованих витрат за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках, які обліковуються за амортизованою собівартістю; рахунком 1604 для обліку нарахованих доходів за коштами на вимогу інших банків; рахунком 1614 для обліку нарахованих доходів за строковими вкладками (депозитами) інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю; рахунком 2624 для обліку коштів фізичних осіб

Таблиця 2. Кореспонденція рахунків обліку операцій з акредитивами

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Відображення банком – емітентом суми грошового забезпечення відкритого покритого акредитива	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650	1932, 2932, 2942, 2952
2	Відображення банком – емітентом суми перерахованих коштів до банку бенефіціара (виконуючого, підтверджуючого, рамбурсуючого банку) для забезпечення покриття майбутніх платежів за акредитивом	1832	1200, 1500
3	Відображення банком – емітентом суми коштів, які розміщені в банку – емітенті, перерахованих бенефіціару в разі виконання акредитива банком – емітентом або банком бенефіціара (підтверджуючим, виконуючим банком) шляхом платежу за пред'явлення покритого акредитива	1932, 2932, 2942, 2952	1200, 1500, 2600, 2620, 2650
4	Відображення банком – емітентом використання грошового забезпечення після виконання покритого акредитива банком бенефіціара (підтверджуючим, виконуючим банком) шляхом платежу за пред'явленням покритого акредитива за рахунок коштів, розміщених у цьому банку	1932, 2932, 2942, 2952	1832
5	Відображення банком – емітентом повернення наказодавцеві акредитива коштів, розміщених у банку – емітенті, у разі дострокового закриття (анулювання) покритого акредитива	1932, 2932, 2942, 2952	1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650
6	Відображення банком – емітентом закриття покритого акредитива, кошти за яким розміщено в банку бенефіціара (виконуючому, підтверджуючому банку)	1200, 1500, 1932, 2932, 2942, 2952	1832, 1200, 1500, 1600, 2600, 2620, 2650
7	Відображення банком бенефіціара надання ним підтвердження акредитива без розміщення банком – емітентом коштів грошового забезпечення в банку бенефіціара (підтверджуючому банку)	9001 Рахунок групи 991 Рахунок групи 990	Рахунок групи 990 9802 9041
8	Відображення банком бенефіціара закриття/анулювання підтверженого ним акредитива, кошти за яким було розміщено в банку бенефіціара (виконуючому, підтверджуючому банку)	1932 Рахунок групи 990	1200, 1500, 1600, 9001

Джерело: сформовано авторами на основі [17]

Таблиця 3. Кореспонденція рахунків обліку операцій з передачі готівки банку на зберігання інкасаторській компанії та її повернення

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Відображено передачу готівки банку на зберігання до інкасаторської компанії	1006	1001, 1002
2	Відображено повернення готівки банку після зберігання інкасаторською компанією	1001, 1002	1006

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

– суб'єктів незалежної професійної діяльності (введений в План рахунків постановою Правління НБУ № 123 від 20.08.2020 р. [15]); рахунком 6150 для обліку процентних доходів за коштами на вимогу інших банків; рахунком 6152 для обліку процентних доходів за строковими вкладками (депозитами) інших банків, які обліковуються за амортизованою собівартістю; рахунком 7150 для обліку процентних витрат за коштами на вимогу в інших банках; рахунком 7152 для обліку процентних витрат за строковими вкладками (депозитами), що розміщені в інших банках, які обліковуються за амортизованою собівартістю.

Однак, Незалежною асоціацією банків України були внесені такі пропозиції:

1) запропонований рахунок 1006 виключити на підставі того, що введення такого рахунку є передчасним/недоречним, що такі кошти повинні зберігатися на окремому аналітичному рахунку 2807 відповідно до підходів, які застосовуються до ступенів ліквідності активів у Плані рахунків, так як вони не відповідають вимогам щодо готівки у власній касі;

2) змінити назву рахунку 2624;

3) запровадити нові балансові рахунки для ведення обліку міжбанківських кредитів з використанням від'ємної відсоткової ставки;

4) ввести рахунок 2623 «Розподільчі рахунки фізичних осіб» [4].

Варто зазначити, що внесення запропонованих змін до Плану рахунків [7] та до Інструкції про його застосування [3] також потребує внесення змін і до інших нормативно – правових актів НБУ. Так, потребують оновлення Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банку, затверджені постановою Правління НБУ від 27.02.2018 р. № 17 [16].

Висновки

Отже, результати дослідження засвідчують, що на сучасному етапі План рахунків бухгалтерського обліку банків України в цілому задовольняє численних

користувачів, але разом з тим потребує подальшого вдосконалення. Нагальною потребою є внесення коригувань до існуючих нормативно – правових актів, пов'язаних з Планом рахунків з метою виявлення неузгодження деяких положень цих документів.

Список використаних джерел

1. Варцаба В.І., Машіко К.С. Облік у банках (у таблицях і схемах) : Навч. посібник. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2016. – 184 с.

2. Інструкція з бухгалтерського обліку операцій з готівковими коштами та банківськими металами в банках України від 20.10.2004 р. № 495, затверджена постановою Правління НБУ (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04#Text>

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України затверджена постановою Правління НБУ від 11.09.2017 р. № 89 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text>

4. Лист НАБУ № 6863-19/05 від 19.05.2020 р. URL: <https://nabu.ua/ru/pp-nbu-provnesennya-zmin.html>

5. Литвин Н. Б. Фінансовий облік у банках (у контексті МСФЗ) [Текст] : підручник / Н. Б. Литвин. – [2-ге вид., доп. і перероб.]. – К.: «Центр учбової літератури», 2017. – 676 с.

6. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений наказом Міністерства фінансів України 30.11.99 р. № 291 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>

7. План рахунків бухгалтерського обліку банків України, затверджений постановою Правління НБУ від 11.09.2017 р. № 89 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text>

8. План рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.2013 р. № 1203 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14#Text>

9. Постанова Правління Національного банку України № 132 від 18.12.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0132500-17#n24>

10. Постанова Правління Національного банку України № 28 від 27.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028500-18#n8>
11. Постанова Правління Національного банку України № 143 від 21.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0143500-18#n2>
12. Постанова Правління Національного банку України № 24 від 29.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0024500-19#n2>
13. Постанова Правління Національного банку України № 1 від 08.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-20#n5>
14. Постанова Правління Національного банку України № 23 від 02.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-20#Text>
15. Постанова Правління Національного банку України № 123 від 20.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0123500-20#n2>
16. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банку, затверджені постановою Правління НБУ від 27.02.2018 р. № 17 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text>
17. Правила бухгалтерського обліку операцій з акредитивами в банках України від 28.12.2019 р. № 164 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-19#Text>
18. Проект постанови Правління Національного банку України про внесення змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України в частині вдосконалення обліку готівки банків під час взаємодії з інкасаторськими компаніями, обліку процентних доходів і процентних витрат за коштами на вимогу та строковими вкладками (депозитами). URL: <https://nabu.ua/ru/pp-nbu-pro-vnesennya-zmin.html>
19. Смерічевський С.Ф. Фінансовий облік у банках: підручник / С. Ф. Смерічевський, А. С. Кірізлеєва. – К.: Кондор-Видавництво, 2014. – 408 с.
10. Постанова Правління Національного банку України № 28 від 27.03.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028500-18#n8>
11. Постанова Правління Національного банку України № 143 від 21.12.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0143500-18#n2>
12. Постанова Правління Національного банку України № 24 від 29.01.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0024500-19#n2>
13. Постанова Правління Національного банку України № 1 від 08.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-20#n5>
14. Постанова Правління Національного банку України № 23 від 02.03.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-20#Text>
15. Постанова Правління Національного банку України № 123 від 20.08.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0123500-20#n2>
16. Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банку, затверджені постановою Правління НБУ від 27.02.2018 р. № 17 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text>
17. Правила бухгалтерського обліку операцій з акредитивами в банках України від 28.12.2019 р. № 164 (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-19#Text>
18. Проект постанови Правління Національного банку України про внесення змін до Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України та Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України в частині вдосконалення обліку готівки банків під час взаємодії з інкасаторськими компаніями, обліку процентних доходів і процентних витрат за коштами на вимогу та строковими вкладками (депозитами). URL: <https://nabu.ua/ru/pp-nbu-pro-vnesennya-zmin.html>
19. Смерічевський С.Ф. Фінансовий облік у банках: підручник / С. Ф. Смерічевський, А. С. Кірізлеєва. – К.: Кондор-Видавництво, 2014. – 408 с.
- NBU dated 11.09.2017 № 89 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text>
4. NABU letter № 6863-19 / 05 dated 19.05.2020 URL: <https://nabu.ua/ru/pp-nbu-provnesennya-zmin.html>
5. Lytvyn NB Financial accounting in banks (in the context of IFRS) [Text]: textbook / NB Lytvyn. – [2nd ed., Ext. and processing.]. – К.: «Center for Educational Literature», 2017. – 676 p.
6. Chart of accounts of assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine on November 30, 1999 № 291 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>
7. Chart of accounts of banks of Ukraine, approved by the resolution of the Board of the NBU dated 11.09.2017 № 89 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0089500-17#Text>
8. Chart of accounts in the public sector, approved by the order of the Ministry of Finance of Ukraine dated 31.12.2013 № 1203 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0161-14#Text>
9. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 132 of December 18, 2017 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0132500-17#n24>
10. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 28 of March 27, 2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0028500-18#n8>
11. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 143 of 21.12.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0143500-18#n2>
12. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 24 of January 29, 2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0024500-19#n2>
13. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 1 dated 08.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001500-20#n5>
14. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 23 of March 2, 2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0023500-20#Text>
15. Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine № 123 of 20.08.2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0123500-20#n2>
16. Rules of accounting of income and expenses of the bank, approved by the resolution of the Board of the NBU dated 27.02.2018 № 17 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017500-18#Text>
17. Rules of accounting for transactions with letters of credit in banks of Ukraine dated 28.12.2019 № 164 (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0164500-19#Text>

References

1. Vartsaba VI, Mashiko KS Accounting in banks (in tables and diagrams): Textbook. – Uzhhorod: Uzhhorod National University Publishing House «Hoverla», 2016. – 184 p.
2. Instruction on accounting of operations with cash and bank metals in banks of Ukraine dated 10.2004 № 495, approved by the resolution of the Board of the NBU (as amended). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1425-04#Text>
3. Instruction on the application of the Chart of Accounts of banks of Ukraine approved by the resolution of the Board of the

18. Draft Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine on Amendments to the Chart of Accounts of Banks of Ukraine and Instructions on Application of the Chart of Accounts of Banks of Ukraine in Improving Cash Accounting of Banks in Interaction with Collection Companies, Accounting of Interest Income and Interest Expenses demand and time deposits. URL: <https://nabu.ua/en/pp-nbu-pro-vnesennya-zmin.html>

19. Smerichevsky SF Financial accounting in banks: a textbook / SF Smerichevsky, AS Kirizleeva. – K.: Condor Publishing House, 2014. – 408 p.

Дані про авторів

Зоріна Олена Анатоліївна,

д.е.н.; професор кафедри обліку та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту
e-mail: alena07080978@gmail.com

Петраковська Олена Володимирівна,

к.е.н.; доцент, доцент кафедри обліку та оподаткування, Національна академія статистики, обліку та аудиту
e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Данные об авторах

Зорина Елена Анатольевна,

д.э.н., профессор кафедры учета и налогообложения, Национальная академия статистики, учета и аудита
e-mail: alena07080978@gmail.com

Петраковская Елена Владимировна,

к.э.н.; доцент кафедры учета и налогообложения, Национальная академия статистики, учета и аудита
e-mail: petrakov-elena@ukr.net

Data about authors

Elena Zorina,

Doctor of Economics, Professor Department of Accounting and Taxation
National Academy of Statistics, Accounting and Audit
e-mail: alena07080978@gmail.com

Elena Petrakovskaya,

PhD, Associate Professor Department of Accounting and Taxation
National Academy of Statistics, Accounting and Audit
e-mail: petrakov-elena@ukr.net

ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

УДК 664.761

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116170>

КРАСНОЖОН С.В.

ПІДДУБНИЙ В.А.

Інноваційні технології по одержанню цукрових сиропів на основі соків ягід та фруктів

Предмет дослідження – запропонована методика щодо оцінки енергетичного потенціалу оброблюваного середовища, який визначається за допомогою зниження тиску в системі нижче рівня, за якого має місце адіабатне утворення парової фази.

Мета статті – провести аналіз впливів вакуумного оброблення сировини рослинного походження на режими наступної соковіддачі, оцінити потенціал впровадження нових конструкційних матеріалів.

Методологія проведення роботи – експериментальні дослідження проводили з використанням сучасних стандартних і загальноприйнятих методів: технічні, мікроскопічні, спектрофотометричні, математичного та теоретичного моделювання, статистичні.

Результати роботи – експериментальні дослідження стосувалися ягідної і овочевої сировини і їх кінцевою метою було створення нових харчових композицій. У зв'язку з останнім було одержано оцінку сукупності процесів вакуумної обробки і осмомолекулярної дифузії.

Висновки – енергетичний потенціал оброблюваного середовища визначається його температурою і теплоємністю. Технологічний і термодинамічний прояв такого потенціалу має місце за зниження тиску в системі нижче рівня, за якого має місце адіабатне утворення парової фази

Ключові слова: вакуумна обробка, сировина, виробництво, технологічні процеси, моделювання, витрати.

КРАСНОЖОН С.В.

ПОДДУБНЫЙ В.А.

Инновационные технологии получения сахарных сиропов на основе соков ягод и фруктов

Предмет исследования – предложена методика оценки энергетического потенциала обрабатываемых объектов, которая определяется при помощи снижения давления в системе ниже уровня при котором происходит адiabатное образование паровой фазы.

Цель статьи – провести анализ влияния вакуумной обработки сырья растительного происхождения на режим сокоотдачи, оценить потенциал внедрения новых конструктивных материалов.

Методология проведения работы – экспериментальные исследования проводили с использованием современных стандартных и общепринятых методов: технических, микроскопических, спектрофотометрических, математического и теоретического моделирования, статистические.

Результаты работы – экспериментальные исследования касались ягодной и овощной продукции и их конечной целью было создание новых пищевых композиций. В связи с этим была получена оценка совокупности процессов вакуумной обработки и осмомолекулярной диффузии.

Выводы – энергетический потенциал обрабатываемого сырья определяется его температурой и теплоемкостью. Технологические и термодинамические проявления такого потенциала возможны при снижении давления ниже уровня при котором создается адиабатная паровая фаза.

Ключевые слова: вакуумная обработка, сырье, производство, технологические процессы, моделирование, затраты.

KRASNOZHON S.V.
PIDDUBNIY V.A.

Innovative technologies for producing sugar syrups based on berry and fruit juices

The subject of research: a method is proposed for assessing the energy potential of the processed objects, which is determined by reducing the pressure in the system below the level at which the adiabatic formation of the vapor phase occurs.

The purpose of the article: to analyze the effect of vacuum processing of raw materials of plant origin on the regime of sap recovery, to assess the potential for the introduction of new structural materials.

The methodology of the work: experimental studies were performed using modern standard and conventional methods of technical, microscopic, spectrophotometric, mathematical and theoretical.

Results of the work: experimental studies concerned berry and vegetable products and their ultimate goal was the creation of new food compositions. In this regard, an estimate was obtained for the totality of vacuum treatment and osmomolecular diffusion processes.

Conclusions: the energy potential of the processed raw material is determined by its temperature and heat capacity. Technological and thermodynamic manifestations of such a potential are possible when the pressure drops below the level at which an adiabatic vapor phase is created.

Keywords: vacuum treatment, raw materials, production, technological processes, modeling, costs.

Постановка проблеми. Побудова кожного виробничого циклу має своїм підґрунтям технологічний процес або сукупність технологічних процесів, в яких здійснюється взаємодія і перетворення матеріальних потоків при затратах і перетвореннях енергії. Для харчових виробництв характерною є сукупність апаратних і машинних технологічних процесів. Апаратним технологічним процесам відповідають технології, в яких за рахунок силових, теплових, електричних, магнітних, звукових впливів відбуваються теплообмінні, масообмінні, фізико–хімічні, біохімічні та інші перетворення. Перебіг процесів відбувається в спеціальному обладнанні, яке відноситься до апаратів. Характерною ознакою апарата є наявність реакторного простору або робочої камери.

Трансформації сировинних потоків в апаратах здійснюється за певних умов і термодинамічних

параметрів, а швидкість їх перебігу визначається сукупністю технологічних вимог, що в кінцевому результаті визначає пропускну здатність або продуктивність апарата.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідники [1, 3] вважають, що Побудова кожного виробничого циклу має своїм підґрунтям технологічний процес або сукупність технологічних процесів, в яких здійснюється взаємодія і перетворення матеріальних потоків при затратах і перетвореннях енергії. Для харчових виробництв характерною є сукупність апаратних і машинних технологічних процесів. Апаратним технологічним процесам відповідають технології, в яких за рахунок силових, теплових, електричних, магнітних, звукових впливів відбуваються теплообмінні, масообмінні, фізико–хімічні, біохімічні та інші перетворення [4]. Перебіг процесів відбувається

ся в спеціальному обладнанні, яке відноситься до апаратів. Трансформації сировинних потоків в апаратах здійснюється за певних умов і термодинамічних параметрів, а швидкість їх перебігу визначається сукупністю технологічних вимог, що в кінцевому результаті визначає пропускну здатність або продуктивність апарата.

Мета статті. Узагальнення оцінки енергетичних потенціалів матеріальних потоків, можливостей ефективного використання на основі оцінки впливів вакуумного оброблення сировини рослинного походження на загальний відгук вакуумування і режими наступної соковіддачі.

Виклад основного матеріалу. Інтенсивність перебігу процесів хімічних, біохімічних, фізичних перетворень, тепло- та масообмінних процесів, механічних переміщень, фазових переходів, деструкції матеріалів, синтезу речовин тощо у своїй основі мають за підґрунтя рушійні фактори, які у свою чергу відображують енергетичний потенціал перетворень. Саме на шляху концентрування енергій високих потенціалів здійснено розробки на основі високо- і надвисокочастотних електромагнітних ударів, дискретно-імпульсних перетворень на основі швидкоплинних трансформацій теплової енергії, енергій високих тисків і генерування рідинних струменів високих енергій [1–3], нанотехнологій, гідравлічних ударів тощо. Всі названі тут технології мають різну глибину у часі становлення і використання, проте на можливість поширення ідеї концентрування енергетичних потенціалів вказує зовсім нова пропозиція, що стосується насичення рідинних середовищ або вологовмістких середовищ легкорозчинними інертними газами. Стосовно харчових технологій цій подвійній умові найкращим чином відповідає діоксид вуглецю, що знайшло своє відображення в розробках співробітників Національного університету харчових технологій [189, 190]. Дискретно-імпульсні технології традиційно пов'язані з термодинамічними переходами і режимами адіабатного кипіння середовищ [4–6] і вони стосуються різних галузей харчової промисловості.

Значна кількість продуктів харчування і напоїв відносяться до розчинів. Останні мають важливе значення в існуванні біологічних систем, оскільки живлення біологічних об'єктів здійснюється переведенням компонентів харчування в розчинний стан [7,8]. Стосовно розчинів особлива увага приділяється явищу осмосу, а осмотичні тиски

клітинного соку представників рослинного світу на границі з водою лежать в межах 0,4...2,0 МПа. Співвідношення осмотичних тисків середовища і клітинного соку визначає напрямок дифузійних потоків. У зв'язку з цим додавання цукру у середовище, що пройшло вакуумну обробку, створює поле підвищеного осмотичного тиску по відношенню до «твердої» фази, наслідком чого є активна втрата останньої вологи. За певних співвідношень сировини рослинного походження (ягід або фруктів) і цукру можливим є повне розчинення цукру і одержання сиропів. Зустрічні дифузійні потоки приводять в кінцевому результаті до одержання аналогів цукатів, які являють собою комбінації залишків сировини з цукровими сиропами.

Дослідами встановлена можливість одержання сиропів і аналогів цукатів з вмістом сухих речовин від 70 до 80 %. Це означає, що за показником осмотичного тиску така продукція забезпечує бактеріостатичні ефекти.

Важливим показником запропонованої технології є та обставина, що одержання продукції здійснюється без теплової обробки, що гарантує збереження в ній вітамінних комплексів та інших біологічно цінних речовин. Особливе значення вона може мати щодо ягідної продукції, яка має обмежені терміни переробки і зберігання.

Експериментальними дослідженнями визначалася доцільність у послідовності виконання операцій, яка мала два варіанти. За першим варіантом цукор додавався у подрібнену сировину, після чого здійснювалася вакуумна обробка, а за другим варіантом випереджала вакуумна обробка. При цьому встановлені деякі особливості реакції середовища на вказані відмінності. Так визначено, що вакуумування сумішей кавуна, лимонів, слив та аличі з цукром супроводжується активним піноутворенням, що змушує обмежувати глибину вакуумування. У зв'язку з цим пропонується цукор до вказаних середовищ додавати після вакуумної обробки.

Вакуумування сировини з яблук, груш, ананасів здійснювалося з попереднім додаванням цукру. За останньої умови вакуумна обробка здійснюється після фасування продукції.

Досліджувалися два варіанти по використанню типорозмірів і видів тари. За використання стандартних пакетів, призначених для вакуумного пакування продукції, після відсмоктування парогазової суміші здійснюється герметизація па-

кета, а після розгерметизації вакуумної камери продукція в пакеті підлягає ударній дії атмосферного тиску і переходить до об'ємного напруженого стану в режимі стискання. Очевидно, що за таких умов має підсилюватися режим соковіддачі на додаток до осмомолекулярної дифузії.

Якщо на наступному етапі розташувати загерметизований пакет у вакуумній камері, то система з вказаних елементів перейде до нового стану рівноваги, а наступна розгерметизація камери означатиме нову ударну дію на об'єкти в упаковці. Вказана послідовність дій покладена в основу технології, яка запатентована.

Існування рідинної фази соку–сиропу в герметизованому пакеті супроводжується утворенням парової фази, наслідком чого тиск в пакеті зростає, кінцеве значення якого визначається параметрами термодинамічної рівноваги. У зв'язку з цим дія зовнішнього тиску на продукцію в пакеті зменшується і подальший масообмін визначається осмомолекулярною дифузією.

Другий варіант фасування і вакуумної обробки продукції стосувався скляних банок з використанням кришок «твіст–офф». При цьому за рахунок спеціальної технології досягалася можливість вакуумування з програмованою витримкою продукції у часі і герметизації її в завакуумованому стані.

З врахуванням консервувальних властивостей розчинів цукру для одержання глюкозно–фруктозних сиропів на основі природних соків ягід здійснюється приготування сумішей ягідно–сокової фракції з цукром у наведених нижче співвідношеннях:

малина	1 : 1,25;
полуниця	1 : 1,20;
смородина	1 : 1,1...1,2;
чорниця	1 : 1,15;
виноград	1 : 1,25;
черешня	1 : 1,20.

Додавання 0,3 % лимонної кислоти забезпечує інверсію сахарози і підвищення загального осмотичного тиску середовища.

Результати подовжених у часі спостережень вказують на можливість стабілізації якісних і енергетичних показників продукції.

Висновки

Матеріальні потоки в технологіях харчових виробництв одночасно є носіями хімічної, теплової, кінетичної, потенціальної енергій, енергії утво-

рення між фазної поверхні тощо. Показано можливість використання процесів вакуумування вологовмістких потоків похідних ягідної, фруктової і овочевої сировини для інтенсифікації масообмінних процесів і розробки нових технологій і нових видів продуктів харчування. Саме завдяки розвитку та використанню інновацій сьогодні значна частина підприємств звертає увагу спеціалістів до зниження питомих енергетичних і матеріальних витрат, які підвищують конкурентну здатність, зменшують екологічний тиск, підвищують рентабельність виробництв.

Список використаних джерел

1. Піддубний В.А. Наукові основи і апаратурне оформлення перехідних процесів харчових і мікробіологічних виробництв. Автореф. дис. на здобуття ступеня д.т.н. – К.: 2008. – 47 с.
2. Логвін В.М. Наукові основи та розроблення високоефективних технологічних процесів очищення дифузійного соку. Автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д.т.н. – К.: НУХТ. – 2006. – 47 с.
3. Elleuch, M., Bedigian, D., Roiseux, O., Besbes, S., Blecker, C., Attia, H. Dietary fibre and fibre-rich by-products of food processing: Characterisation, technological functionality and commercial applications: A review [Text] / M. Elleuch, D. Bedigian, O. Roiseux, S. Besbes, C. Blecker, H. Attia // Food Chemistry. – 2011. – Vol. 124 (2). – P. 411–421 // <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodchem.2010.06.077>.
4. Careche, M., Luten, J.B., Kole, A., Schelvis, R., et al. Developing functional seafood products [Text] / M. Careche, J.B. Luten, A. Kole, R. Schelvis, F. Saura-Calixto, O.E. Scholten, M.E. Diaz-Rubio, M.A.J. Toonen, E. Schram, A.J. Borderias, I. Sánchez-Alonso, P. Carmona, I. Sánchez-Gonzalez, T.R. Gormley, J. Oehlenschläger, S. Mierke-Klemeyer, E.O. Elvevoll, M. Leonor Nunes, N. Bandarra, I. Stoknes, E.H. Larsen, et al. // Improving Seafood Products for the Consumer. – 2008 – P. 331–362.
5. Borderias, A.J., Pírez-Mateos, M., Sánchez-Alonso, I. New applications of fibres in foods: Addition to fishery products [Text] / A.J. Borderias, M. Pírez-Mateos, I. Sánchez-Alonso // Trends in Food Science & Technology. – 2005. – Vol. 16 (10). – P. 458–465.
6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tifs.2005.03.011>
7. Borderias, A.J., Pírez-Mateos, M., Sánchez-Alonso, I. Fibre-enriched seafood [Text] / A.J. Borderias, M. Pírez-Mateos, I. Sánchez-Alonso // Fibre-Rich and Wholegrain Foods. Food Science, Technology and Nutrition. – 2013. – P. 348–368.

8. Careche, M., Borderñas, A.J., Sбnchez–Alonso, I., Lund, E.K.. Functional seafood products [Text] / M. Careche, A.J. Borderñas, I. Sбnchez–Alonso, E.K. Lund // Food Science, Technology and Nutrition. – 2011. – P. 557–581.

9. Verstraeten, S. V. Antioxidant and membrane effects of procyanidin dimers and trimers isolated from peanut and cocoa [Text] / S. V. Verstraeten, J. F. Hammerstone, C. L. Keen, C. G. Fraga, P. I. Oteiza // J. Agric. Food Chem. – 2005. – X253. – P. 5041–5048.

References

1. Piddubnyy V.A. Naukovi osnovy i aparaturne oformlennya perekhidnykh protsesiv kharchovykh i mikrobiolohichnykh vyrobnytstv. Avtoref. dys. na здobuttya stupenya d.t.n. – K.: 2008. – 47 s.

2. Lohvin V.M. Naukovi osnovy ta rozroblennya vysokoefektyvnykh tekhnolohichnykh protsesiv ochyshchennya dyfuziynoho soku. Avtoref. dys. na здobuttya naukovooho stupenya d.t.n. – K.: NUKhT. – 2006. – 47 s.

3. Elleuch, M., Bedigian, D., Roiseux, O., Besbes, S., Blecker, C., Attia, H. Dietary fibre and fibre–rich by–products of food processing: Characterisation, technological functionality and commercial applications: A review [Text] / M. Elleuch, D. Bedigian, O. Roiseux, S. Besbes, C. Blecker, H. Attia // Food Chemistry. – 2011. – Vol. 124 (2). – P. 411–421 // <http://dx.doi.org/10.1016/j.foodchem.2010.06.077>.

4. Careche, M., Luten, J.B., Kole, A., Schelvis, R., et al. Developing functional seafood products [Text] / M. Careche, J.B. Luten, A. Kole, R. Schelvis, F. Saura–Calixto, O.E. Scholten, M.E. Diaz–Rubio, M.A.J. Toonen, E. Schram, A.J. Borderias, I. Sбnchez–Alonso, P. Carmona, I. Sбnchez–Gonzalez, T.R. Gormley, J. Oehlenschlбdger, S. Mierke–Klemeyer, E.O. Elvevoll, M. Leonor Nunes, N. Bandarra, I. Stoknes, E.H. Larsen, et al. // Improving Seafood Products for the Consumer. – 2008 – P. 331–362.

5. Borderñas, A.J., Pйrez–Mateos, M., Sбnchez–Alonso, I. New applications of fibres in foods: Addition to fishery products [Text] / A.J. Borderñas, M. Pйrez–Mateos, I. Sбnchez–Alonso // Trends in Food Science & Technology. – 2005. – Vol. 16 (10). – P. 458–465.

6. <http://dx.doi.org/10.1016/j.tifs.2005.03.011>

7. Borderñas, A.J., Pйrez–Mateos, M., Sбnchez–Alonso, I. Fibre–enriched seafood [Text] / A.J. Borderñas, M. Pйrez–Mateos, I. Sбnchez–Alonso // Fibre–Rich and Wholegrain Foods. Food Science, Technology and Nutrition. – 2013. – P. 348–368.

8. Careche, M., Borderñas, A.J., Sбnchez–Alonso, I., Lund, E.K.. Functional seafood products [Text] / M. Careche, A.J. Borderñas, I. Sбnchez–Alonso, E.K. Lund // Food Science, Technology and Nutrition. – 2011. – P. 557–581.

9. Verstraeten, S. V. Antioxidant and membrane effects of procyanidin dimers and trimers isolated from peanut and cocoa [Text] / S. V. Verstraeten, J. F. Hammerstone, C. L. Keen, C. G. Fraga, P. I. Oteiza // J. Agric. Food Chem. – 2005. – X253. – P. 5041–5048.

Дані про авторів

Красножон Світлана Володимирівна,

к.е.н., доцент, доцент кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

e–mail: svelte@ukr.net

Піддубний Володимир Антонович,

д.т.н., професор кафедри технології і організації ресторанного господарства Київського національного торговельно–економічного університету

e–mail: profpod@ukr.net

Данные об авторах

Красножон Светлана Владимировна,

к.э.н., доцент, доцент кафедры корпоративных финансов и контролинга ГВУЗ Киевский национальный экономический университет имени Вадима Гетьмана

e–mail: svelte@ukr.net

Поддубный Владимир Антонович,

д.т.н., профессор, профессор кафедры технологии и организации ресторанного хозяйства ГВУЗ Киевский национальный торгово–экономический университет

e–mail: profpod@ ukr.net

Data about the authors

Svitlana Krasnozhon,

candidate of economics, associate professor of department of corporate finance and controlling Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

e–mail: svelte@ukr.net

Volodimir Piddubniy,

doctor of engineering, professor, professor department of technology and organization of Restaurant Industry Kyiv National Trade and Economics University

e –mail: profpod@ ukr.net

Прикладне використання моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва для вирішення задач нейтралізації ризиків впровадження ІКТ

Предметом дослідження є питання прикладного використання моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва для вирішення задач нейтралізації ризиків впровадження ІКТ.

Мета статті – проаналізувати різносторонні аспекти практичного використання моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва для вирішення задач управління ризиками ІКТ-технологій.

Методи дослідження. В праці використані діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу, порівняльний метод, метод узагальнення даних.

Результати роботи. У дослідженні охарактеризовано різні аспекти прикладного використання моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва для вирішення задач нейтралізації ризиків впровадження ІКТ. Зокрема, відповідно до структури моделі складено, по-перше, систему рівнянь міжгалузевого балансу з використанням коефіцієнтів прямих витрат, по-друге, визначено міжгалузеві поставки, по-третє, розраховано залежність зміни значення кінцевого попиту відповідно до зміни обсягу випуску продукції для галузі.

Висновки. Використання зарубіжної практики функціонального забезпечення управління ризиками при побудові моделі управління ризиками впровадження ІКТ показало, що моделі бувають трьох типів, кожен з яких володіє своїм інструментарієм, характерними особливостями застосування та призначенням результатів для вирішення прикладних задач розвитку національного господарства. Це фінансові моделі управління ризиками, моделі управління інформаційною безпекою та моделі державного управління ризиками.

Ключові слова: ризик, ІКТ, модель Леонтьєва, міжгалузевий баланс, інформаційна безпека, інновації, потреби галузей, розподіл продукції.

КОЛОДІЙЧУК А.В.

Прикладное использование модели межотраслевого баланса Леонтьева для решения задач нейтрализации рисков внедрения ИКТ

Предметом исследования является вопрос прикладного использования модели межотраслевого баланса Леонтьева для решения задач нейтрализации рисков внедрения ИКТ.

Цель статьи – проанализировать разносторонние аспекты практического использования модели межотраслевого баланса Леонтьева для решения задач управления рисками ИКТ-технологий.

Методы исследования. В работе использованы диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза, сравнительный метод, метод обобщения данных.

Результаты работы. В исследовании охарактеризованы различные аспекты прикладного использования модели межотраслевого баланса Леонтьева для решения задач нейтрализации рисков внедрения ИКТ. В частности, в соответствии со структурой модели составлена, во-первых, система уравнений межотраслевого баланса с использованием коэффициентов прямых затрат, во-вторых, определены межотраслевые поставки, в-третьих, рассчитана зависимость изменения значения конечного спроса в соответствии с изменением объема выпуска продукции для отрасли.

Выводы. Использование зарубежной практики функционального обеспечения управления рисками при построении модели управления рисками внедрения ИКТ показало, что модели бывают трех типов, каждый из которых обладает своим инструментарием, характерными особенностями применения и назначением результатов для решения прикладных задач развития национального хозяйства. Это финансовые модели управления рисками, модели управления информационной безопасностью и модели государственного управления рисками.

Ключевые слова: риск, ИКТ, модель Леонтьева, межотраслевой баланс, информационная безопасность, инновации, потребности отраслей, распределение продукции.

KOLODIYCHUK A.V.

Applied use of Leontiev's intersectoral balance model for solving the problems of neutralizing the risks of ICT implementation

The subject of the study is the questions of applied use of Leontiev's model of intersectoral balance to solve problems of neutralizing the risks of ICT implementation.

The purpose of the paper is to analyze various aspects of the practical use of Leontiev's model of intersectoral balance to solve the problems of risk management for ICT technologies.

Research methods. The dialectical method of scientific cognition, the method of analysis and synthesis, the comparative method, the method of data generalization are used in the work.

Results of work. The study describes various aspects of the applied use of the Leontiev model of intersectoral balance to solve the problems of neutralizing the risks of ICT implementation. In particular, according to the structure of the model, firstly, a system of equations of intersectoral balance is compiled using direct cost coefficients, secondly, intersectoral deliveries are determined, thirdly, the dependence of changing the value of final demand according to changes in output for the industry is calculated.

Conclusions. The use of foreign practice of functional support of risk management in building a risk management model for ICT implementation has shown that there are three types of models, each of which has its own tools, characteristics of application and purpose of results to solve applied problems of national economy development. These are models of financial risk management, models of information security management and models of public risk management.

Keywords: risk, ICT, Leontiev model, intersectoral balance, information security, innovations, industry needs, product distribution.

Постановка проблеми. Як показують результати здійсненого нами прогнозу [5] основних параметрів розвитку матеріально–технічної складової вітчизняних ІКТ, тенденції зростання обсягів Інтернет–аудиторії та контингенту мобільних абонентів в майбутньому зберігатимуться, натомість в подальшому спостерігатиметься скорочення основної телефонної мережі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Очікується, що до 2022 року за першим методом розрахунку місткість Інтернет–аудиторії зросте в 2,84 разу порівняно з 2015 роком, за другим методом – лише в 1,67 разу, за третім методом – в 1,36 разу. В свою чергу, кількість абонентів мобільного зв'язку за першим розрахунковим підходом збільшиться до 2022 року на 15,07%, за другим підходом – на 13,11%, за третім підходом – на 22,34%. Кількість одиниць основної телефонної мережі, навпаки, впаде до 2022 року: за першим методом розрахунку – на 24,4%, за другим методом розрахунку – на 32,39%, за третім методом – на 22,11%. Незважаючи на достатньо значні розбіжності в прогностич-

них оцінках різних методичних підходів, загальна тенденція все–таки зберігається за всіма трьома методами. В той же час неможливий безкінечний ріст мобільної мережі і охоплення ним всього дорослого населення; це означає, що подальший розвиток даного виду зв'язку можливий лише за впровадження революційно нових інноваційних технологій.

Мета статті – проаналізувати різносторонні аспекти практичного використання моделі міжгалузевого балансу Леонтьєва для вирішення задач управління ризиками ІКТ–технологій.

Виклад основного матеріалу. Розраховуємо модель міжгалузевого балансу Леонтьєва за вихідними даними (табл. 1).

1. Складаємо систему рівнянь міжгалузевого балансу з використанням наданих у таблиці коефіцієнтів прямих витрат a_{ij} ($i, j = 1 \dots 4$) та значень продукції у сфері споживання Y_i :

$$\begin{cases} (1-0,07) x_1 - 0,17 x_2 - 0,11 x_3 - 0,06 x_4 = 241, \\ -0,26 x_1 + (1-0,06) x_2 - 0,011 x_3 - 0,15 x_4 = 315, \\ -0,14 x_1 - 0,11 x_2 + (1-0,08) x_3 - 0,16 x_4 = 130, \\ -0,21 x_1 - 0,07 x_2 - 0,16 x_3 + (1-0,12) x_4 = 111. \end{cases}$$

Таблиця 1. Вихідні дані

Сектори пропозиції (галузі-продавці ІКТ)	Сектори попиту (галузі-покупці ІКТ)				Кінцевий попит
	1	2	3	4	
1	0,07	0,17	0,11	0,06	241
2	0,26	0,06	0,011	0,15	315
3	0,14	0,11	0,08	0,16	130
4	0,21	0,07	0,16	0,12	111

Після спрощення система приймає вид:

$$\begin{cases} 0,93 x_1 - 0,17 x_2 - 0,11 x_3 - 0,06 x_4 = 241, \\ -0,26 x_1 + 0,94 x_2 - 0,011 x_3 - 0,15 x_4 = 315, \\ -0,14 x_1 - 0,11 x_2 + 0,92 x_3 - 0,16 x_4 = 130, \\ -0,21 x_1 - 0,07 x_2 - 0,16 x_3 + 0,88 x_4 = 111. \end{cases}$$

Розв'язуючи систему рівнянь, знаходимо значення невідомих: $x_1 = 409$, $x_2 = 503$, $x_3 = 320$, $x_4 = 322$. Це означає, що для отримання заданих значень кінцевої продукції в умовних одиницях чотирьох галузей задоволення виробничо-експлуатаційних потреб цих галузей валова продукція промисловості галузі 1 повинна складати 409 од., галузі промисловості 2 – 503 од., галузі 3 – 320 од. та галузі 4 – 322 од..

2. Міжгалузеві поставки розраховуємо за формулою:

$$x_{ij} = a_{ij} \cdot x_j$$

Помноживши надані коефіцієнти прямих витрат a_{ij} на отримані значення валової продукції за галузями x_j , знайдемо розподіл продукції:

Споживачі Виробники	Валова продукція x	Коефіцієнти a_{ij}			
		1	2	3	4
1	409	28,63	85,51	35,20	19,32
2	503	106,34	30,18	3,52	48,3
3	320	57,26	55,33	25,60	51,52
4	322	85,89	35,21	51,21	38,64
Валова продукція	1553	409	503	320	322

$$x_{11} = 0,07 \cdot 409 = 28,63; x_{12} = 0,17 \cdot 503 = 85,51;$$

$$x_{13} = 0,11 \cdot 320 = 35,20;$$

$$x_{14} = 0,06 \cdot 322 = 19,32; x_{21} = 0,26 \cdot 409 = 106,34;$$

$$x_{22} = 0,06 \cdot 503 = 30,18;$$

$$x_{23} = 0,011 \cdot 320 = 3,52; x_{24} = 0,15 \cdot 322 = 48,3;$$

$$x_{31} = 0,14 \cdot 409 = 57,26;$$

$$x_{32} = 0,11 \cdot 503 = 55,33; x_{33} = 0,08 \cdot 320 = 25,60;$$

$$x_{34} = 0,16 \cdot 322 = 51,52;$$

$$x_{41} = 0,21 \cdot 409 = 85,89; x_{42} = 0,07 \cdot 503 = 35,21;$$

$$x_{43} = 0,16 \cdot 320 = 51,21;$$

$$x_{44} = 0,12 \cdot 322 = 38,64.$$

$$3. f_i = x_i - \sum x_{ij}$$

$$f_1 = 409 - (28,63 + 85,51 + 35,09 + 19,32) = 240,45;$$

$$f_2 = 503 - (106,34 + 30,18 + 3,509 + 48,3) = 314,67;$$

$$f_3 = 320 - (57,26 + 55,33 + 25,52 + 51,52) = 130,37;$$

$$f_4 = 322 - (85,89 + 35,21 + 51,04 + 38,64) = 111,22.$$

4.

$$A = \begin{bmatrix} 0,07 & 0,17 & 0,11 & 0,06 \\ 0,26 & 0,06 & 0,011 & 0,15 \\ 0,14 & 0,11 & 0,08 & 0,16 \\ 0,21 & 0,07 & 0,16 & 0,12 \end{bmatrix}$$

$$E = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}$$

$$E - A = \begin{bmatrix} 0,93 & -0,17 & -0,11 & -0,06 \\ -0,26 & 0,94 & -0,011 & -0,15 \\ -0,14 & -0,11 & 0,92 & -0,16 \\ -0,21 & -0,07 & -0,16 & 0,88 \end{bmatrix}$$

$$\det A = 34$$

Матриця повних витрат

$$\begin{bmatrix} 1,2069 & 0,2504 & 0,1746 & 0,1567 \\ 0,3969 & 1,1660 & 0,1040 & 0,2447 \\ 0,2961 & 0,2107 & 1,1717 & 0,2691 \\ 0,3734 & 0,1908 & 0,2630 & 1,2422 \end{bmatrix}$$

5. Розглянемо ситуацію, коли при фіксованих коефіцієнтах прямих витрат a_{ij} значення f_i збільшиться на 8%. Тоді:

Сектори пропозиції (галузі- продавці)	Сектори попиту (галузі- покупці)				Кінцевий попит
	1	2	3	4	
1	0,07	0,17	0,11	0,06	260,28
2	0,26	0,06	0,011	0,15	340,2
3	0,14	0,11	0,08	0,16	140,4
4	0,21	0,07	0,16	0,12	119,88

Для отримання значень кінцевої продукції в умовних одиницях чотирьох галузей задоволення виробничо-експлуатаційних потреб цих галузей валова продукція промисловості галузі 1 повинна складати 443 од., галузі промисловості 2 – 544 од., галузі 3 – 346 од. та галузі 4 – 348 од. Результати розрахунків подані в таблиці міжгалузевого балансу (табл. 2).

Отже, зміна значення кінцевого попиту на 8% призвела до зміни обсягу випуску для галузі 1 – на 32,79 од., галузі 2 – на 40,29 од., галузі 3 –

Таблиця 2. Таблиця міжгалузевого балансу

Сектори пропозиції (галузі–продавці)	Обсяг випуску	Сектори попиту (галузі–покупці)				Кінцевий попит (1)	Кінцевий попит (2)
		1	2	3	4		
1	409	28,63	85,51	35,09	19,32	241	260,28
2	503	106,34	30,18	3,51	48,30	315	340,2
3	320	57,26	55,33	25,52	51,52	130	140,4
4	322	85,89	35,21	51,04	38,64	111	119,88
Добавлена вартість (чистий продукт)		131	297	205	164		
Обсяг випуску		409	503	320	322		
Зміна обсягу випуску		32,79	40,29	25,59	25,77		

на 25,59 од., галузі 4 – на 25,77 од. (пряма залежність).

Висновки

Використання зарубіжної практики функціонального забезпечення управління ризиками при побудові моделі управління ризиками впровадження ІКТ показало, що моделі бувають трьох типів, кожен з яких володіє своїм інструментарієм, характерними особливостями застосування та призначенням результатів для вирішення прикладних задач розвитку національного господарства.

Список використаних джерел

1. Адамян В. М., Сушко М. Я. Варіаційне числення. Одеса: Астропрінт, 2005. 128 с.
2. Березький О. М., Батько Ю. М., Касянчук М. М. та ін. Програмування: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 260 с.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2020. 161 с.
4. Гарт Е. Л. Основи варіаційного числення: навч. посіб. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 2009. 176 с.
5. Колодійчук А. В. Алгоритм прогнозування ключових параметрів стану матеріально–технічної складової сектору інформаційно–комунікаційних технологій в Україні / Topical issues of contemporary science: Collection of scientific articles, 26.05.2017. – С.Е.І.М., Valencia, Venezuela, 2017. Р. 41–44.
6. Колодійчук А. В., Кляп М.П., Важинський Ф.А., Кляп М.І. Вища математика для економістів: математичний аналіз, матрична та векторна алгебра, аналітична геометрія: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННБК «АТБ», 2019. 158 с.
7. Ліпкан В. А. Безпекознавство: навч. посіб. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003. 208 с.

8. Окулов С.М. Основы программирования. 3–е изд. М.: БИНОМ; Лаборатория знаний, 2006. 440 с.

9. Палеха Ю. І. Маркетинг інформаційних продуктів і послуг: навчальний посібник. К.: Ліра–К, 2016. 480 с.

References

1. Adamyan, V. M., & Sushko, M. Ya. (2005). Variatsiynne chyslennya [Variational calculus]. Odesa: Astroprint. [in Ukrainian].
2. Berezkyy, O. M., Batko, Yu. M., & Kasyanchuk, M. M., et al. (2018). Prohramuvannya [Programming]: Textbook. Ternopil: TNEU. [in Ukrainian].
3. Havrylko, P. P., Kolodiychuk, A. V., Vazhynskyy, F. A., & Indus, K. P. (2020). Mizhnarodni finansy i finansovyy menedzhment v zadachakh ta prykladakh [International Finance and Financial Management in Problems and Examples]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
4. Hart, E. L. (2009). Osnovy variatsiynoho chyslennya [Fundamentals of variational calculus]: Textbook. Dnipropetrovsk: Dnipropetrovsk University Press. [in Ukrainian].
5. Kolodiychuk, A. V. (2017) Alhorytm prohnozuvannya kluchovykh parametriv stanu materialno–tekhnichnoi skladovoi sektoru informatsiino–komunikatsiinykh tekhnolohii v Ukraini [Algorithm for predicting key parameters of the state of the material and technical component of the information and communication technology sector in Ukraine] : Textbook. Valencia, Venezuela: С.Е.І.М. [in Ukrainian].
6. Kolodiychuk, A. V., Klyap, M. P., Vazhynskyy, F. A., & Klyap, M. I. (2019). Vyshcha matematyka dlya ekonomistiv: matematychnyy analiz, matrychna ta vektorna alhebra, analitychna heometriya [Higher mathematics for economists: mathematical analysis, matrix and vector algebra, analytical geometry]: Textbook. Lviv: ATB Publishing. [in Ukrainian].
7. Lipkan, V. A. (2003). Bezpekoznavstvo [Science about security]: Textbook. Kyiv: Publishing of European University. [in Ukrainian].

ІННОВАЦІЙНО–ІНВЕСТИЦІЙНА ПОЛІТИКА

8. Okulov, S. M. (2006). *Osnovy programmirovaniya* [Basics of programming]. 3rd ed. Moscow: BINOM; Knowledge Laboratory. [in Russian].

9. Palekha, Yu. I. (2016). *Marketynh informatsiynykh produktiv i posluh* [Marketing of information products and services]: Textbook. Kyiv: Lira–K. [in Ukrainian].

Дані про автора

Колодійчук Анатолій Володимирович,

к.е.н., доцент, Ужгородський торговельно–економічний інститут Київського національного торговельно–економічного університету

e-mail: kolodiychuka@i.ua

Данные об авторе

Колодийчук Анатолий Владимирович

к.э.н., доцент, Ужгородский торгово–экономический институт Киевского национального торгово–экономического университета

e-mail: kolodiychuka@i.ua

Data about the author

Anatoliy Kolodiychuk,

PhD, Associate Professor of Uzhgorod Trade and Economic Institute of the Kyiv National Trade and Economic University

e-mail: kolodiychuka@i.ua

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 336.22

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116208>

МАЛЯРЧУК І.І.
СТЕЦІВ Л.П.

Теоретичні аспекти управління податковими платежами підприємства

Предметом дослідження є управління податковими платежами у системі фінансового менеджменту підприємства.

Мета дослідження – узагальнення організаційно–економічних основ управління податковими платежами підприємства та виявлення шляхів його вдосконалення.

Методологія проведення роботи. Для вирішення поставлених задач були використані: діалектичний метод наукового пізнання, метод аналізу і синтезу; метод порівняння; метод узагальнення даних.

Результати роботи: обґрунтовано необхідність здійснення на підприємстві управління податковими платежами, узагальнено теоретичні основи формування цієї системи управління та охарактеризовано основні її інструменти, запропоновано практичні напрями удосконалення корпоративного податкового менеджменту в системі управління фінансовими ресурсами підприємства.

Висновки. Податкові платежі виступають суттєвим та впливовим інструментом у регулюванні економічних відносин держави і господарюючих суб'єктів. В останні роки спостерігається посилення податкового навантаження на суб'єкти підприємництва, що спричинило необхідність запровадження дієвого управління податковими платежами як однієї з найважливіших складових фінансового менеджменту. Встановлено, що основними інструментами управління податковими платежами підприємства є податкове планування, бюджетування податків, система бухгалтерського обліку і податковий контроль. Інформаційним підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень щодо управління податковими платежами на підприємстві повинен стати управлінський облік.

Ключові слова: управління, податкові платежі, податковий менеджмент, податкове планування, бюджетування, облік, контроль.

МАЛЯРЧУК І.І.
СТЕЦІВ Л.П.

Теоретические аспекты управления налоговыми платежами предприятия

Предметом исследования является управление налоговыми платежами в системе финансового менеджмента предприятия.

Цель исследования – обобщение организационно–экономических основ управления налоговыми платежами предприятия и выявления путей его усовершенствования.

Методология проведения работы. Для решения поставленных задач были использованы: диалектический метод научного познания, метод анализа и синтеза; метод сравнения; метод обобщения данных.

Результаты работы: обоснована необходимость осуществления на предприятии управления налоговыми платежами, обобщены теоретические основы формирования этой системы управления и охарактеризованы основные ее инструменты, предложены практические направления усовершенствования корпоративного налогового менеджмента в системе управления финансовыми ресурсами предприятия.

Выводы. Налоговые платежи выступают в качестве существенного и влиятельного инструмента в регулировании экономических отношений государства и хозяйствующих субъектов. В последние годы наблюдается усиление налогового давления на субъекты предпринимательства, которое повлекло необходимость ввода действенного управления налоговыми платежами как одной из важнейших составляющих финансового менеджмента. Установлено, что основными инструментами управления налоговыми платежами предприятия являются налоговое планирование, бюджетирование налогов, система бухгалтерского учета и налоговый контроль. Информационной почвой для принятия эффективных управленческих решений относительно управления налоговыми платежами на предприятии должен стать управленческий учет.

Ключевые слова: управление, налоговые платежи, налоговый менеджмент, налоговое планирование, бюджетирование, учет, контроль.

MALYARCHUK I.I.
STETSIV L.P.

Theoretical aspects of management of the enterprisetax payments

The subject of the study is the management of tax payments in the system of enterprise financial management.

The purpose of the research is to summarize the organizational and economic basics of the company's tax payments management and identify ways to improve it.

Methodology of work. To solve the tasks the following research methods have been used: dialectical method of scientific cognition, method of analysis and synthesis; method of comparison; method of data generalization.

Results of the work: the need to carry out tax payments management at the enterprise has been substantiated, the theoretical basics of the development of this management system have been summarized and its main tools have been considered, practical directions for improving corporate tax management in the system of the enterprise financial resources management have been offered.

Conclusions. Tax payments act as a significant and influential tool in regulating the economic relations of the state and business entities. In recent years, there has been an increase in the tax burden on business entities, which has caused the need to introduce effective management of tax payments as one of the most important components of financial management. It was established that the main tools for managing enterprise tax payments are tax planning, tax budgeting, accounting system and tax control. Management accounting should serve as the information basis for making effective management decisions on the management of tax payments at the enterprise.

Keywords: management, tax payments, tax management, tax planning, budgeting, accounting, control.

Постановка проблеми. У процесі формування та розподілу фінансових ресурсів нашої держави важливу роль відіграє розвиток вітчизняної податкової системи. Через систему оподаткування дер-

жава впливає на функціонування підприємства, його ділову активність та інвестиційну привабливість.

Нестабільність господарювання в сучасних умовах, пов'язаних з карантинними обмеження-

ми, і намагання уряду максимально поповнити бюджет країни спричинили посилення податкового навантаження на суб'єктів підприємництва. В таких умовах у менеджерів виникає необхідність виявлення шляхів оптимізації податкового навантаження на підприємство для зміцнення його фінансового потенціалу та конкурентоспроможності на ринку. Досягнути цього можливо шляхом запровадження дієвого управління податковими платежами як однієї з найважливіших складових фінансового менеджменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасній економічній літературі розроблено теоретичні основи щодо функцій та принципів оподаткування, запропоновано підходи щодо оцінки податкового навантаження як на макрорівні, так і на рівні господарюючих суб'єктів. Теоретичні аспекти податкового планування досліджувалися такими західними ученими, як Е. Аткинсон, С. Джонс, М. Кінг, А. Маршалл, М. Міллер, Д. Робертсон, Х. Розен, П. Самуельсон. Питання оптимізації податкового навантаження, визначення особливостей організації податкового планування на підприємстві знайшли відображення у працях І.Л. Грабчук, А.П. Грінька, Ю.С. Гринчук, Т.В. Бочулі, І.Ю. Кравченко, В.П. Писаренка, Т.Г. Мисник, О.В. Безкровного, Є.М. Руденко, І.Є. Волошенюка, А.В. Єлісєєва, А.Г. Загороднього, Н.М. Притуляк та інших. Не применшуючи значення наукових доробків згаданих науковців, слід відзначити наявність дискусійних положень щодо теоретичних аспектів управління податковими платежами підприємства, що обґрунтовує необхідність поглибленого їх вивчення.

Метою статті є узагальнення організаційно-економічних аспектів управління податковими платежами підприємства та виявлення шляхів його удосконалення.

Виклад основного матеріалу. На податкове навантаження суб'єкта господарювання здійснюють вплив два чинники: зовнішній – через формування вітчизняної податкової системи, і внутрішній – через оптимізацію податкових платежів підприємства й формування ефективної системи управління ними. Так як суб'єкти господарювання мають обмежені можливості впливу на законотворчий процес в сфері оподаткування, підвищити ефективність взаємовідносин з державою вони можуть лише через систему управління податковими платежами.

Управління податковими платежами підприємства є основним елементом корпоративного податкового менеджменту, який через врахування економічної стратегії розвитку підприємства та певні методи й прийоми у сфері оподаткування сприяє підвищенню прибутковості діяльності суб'єкта господарювання. Він спрямований на поєднання суб'єктивних намірів платників податків із реальними обставинами та організаційною ефективністю податкової системи, поєднання ідеального бажання з реальними можливостями за існуючих умов [2].

Податковий менеджмент підприємства, як складова частина фінансового менеджменту, передбачає розробку управлінських рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення його ефективності. Основна мета корпоративного податкового менеджменту не зводиться до абсолютної мінімізації податкових платежів, а полягає в активному впливі на максимізацію чистого прибутку підприємства при заданих параметрах податкового середовища і ринкової кон'юнктури [3].

Можна виділити такі основні складові корпоративного податкового менеджменту [2]:

1) аналіз зовнішнього податкового середовища, прогнозованих нормативно-правових змін чинного законодавства, міжнародних конвенцій з питань оподаткування;

2) розробка податкової стратегії підприємства (податкове прогнозування) відповідно до загальної стратегії економічного розвитку і прогнозу зовнішніх податкових умов і пільг;

3) податкове планування – передбачає оптимізацію виробничих альтернатив з урахуванням податкового навантаження і його перерозподілу в ринковому середовищі на базі цільових нормативів економічної стратегії підприємства, прогнозованих зміни податкового законодавства, показників, які характеризують кон'юнктуру ринку, а також результатів бюджетування витрат і податкового обліку;

4) податковий моніторинг господарських операцій через оперативний аналіз джерел витрат, податкову експертизу проектів, договорів, а також розробку податкових схем проведення розрахунків, що дозволить впливати на податкову базу, управляти її формуванням, легально мінімізувати податкові зобов'язання підприємства;

5) податковий облік і звітність як інформаційна база корпоративного податкового менеджменту;

6) контроль виконання рішень у сфері податкового управління;

7) організація взаємодії із внутрішніми структурами і зовнішніми суб'єктами;

8) оцінка результатів податкового менеджменту тощо.

У контексті цього управління податковими платежами підприємства – це комплекс заходів, що дає змогу досягти найбільшого фінансового результату в найкоротший проміжок часу за умови підтримки оптимального рівня податкового навантаження на діяльність підприємства та обов'язкового дотримання податкового законодавства [1].

На нашу думку, основними інструментами управління податковими платежами на підприємстві є: податкове планування; бюджетування податків; організація та ведення оперативного бухгалтерського й податкового обліку; податковий контроль.

Податкове планування слід розглядати як процес оптимізації податкових платежів, ефективного вибору або зміни режиму оподаткування та зменшення податкових ризиків підприємства в контексті чинного податкового законодавства, що дозволяє максимізувати прибутковість та ринкову вартість підприємства в теперішньому та майбутніх періодах [4]. Воно засноване на використанні засобів податкової політики підприємства, що дозволяє обрати найдоцільніший у конкретних умовах варіант господарської діяльності з врахуванням його податкових наслідків та кінцевого фінансового результату, і тому є однією з умов прибутковості та сталого розвитку підприємства. Звідси випливає, що податкове планування можна вважати одним з найважливіших елементів корпоративного податкового менеджменту та засобом формування ефективної податкової політики підприємства.

Ефективну податкову політику в системі корпоративного податкового менеджменту можна сформулювати у такому порядку:

– дослідження фінансового стану підприємства та існуючих механізмів сплати податків;

– визначення пріоритетних напрямків розвитку діяльності та можливості зниження оподаткування;

– пошук й аналіз альтернатив сплати податків, оцінка можливостей застосування податкових пільг;

– вибір оптимальної системи оподаткування з позицій мінімізації податкових платежів та підвищення прибутку;

– пошук можливостей відтермінування податкових платежів законним шляхом на максимальний термін;

– контроль за виконанням податкової політики та оперативне її коригування у процесі реалізації;

– оцінка ефективності податкової політики з позицій підвищення прибутковості підприємства.

У цілому реалізація податкового планування полягає у складанні податкових планів, кожен з яких повинен містити: календар платника за кожним видом податків; перелік заходів з оптимізації податкових потоків, часові параметри реалізації оптимізаційних заходів, уповноважені виконавці, ресурси та інструментарій, необхідні для зазначених заходів; графік податкових виплат за кожним видом податків з урахуванням заходів з оптимізації податкового портфелю; перелік заходів з інформатизації та підвищення компетентності уповноважених та відповідальних за податкове планування осіб [5].

У процесі податкового планування обов'язково проводиться аналіз впливу податків на фінансово-господарську діяльність підприємства, для чого використовуються як абсолютні, так і відносні показники. Розрахунок цих показників дозволяє обґрунтовувати форму організації податкового планування, а також виявити необхідність залучення фахівців для вирішення окремих питань зі сфери оподаткування.

Абсолютні показники податкового тиску визначаються у процесі просторового та часового аналізу податків і зборів, а також вивчення динаміки та структури податкових платежів.

До основних відносних показників, які найбільш повно характеризують податкове навантаження на підприємство, належать: рівень ефективності оподаткування; податкомісткість реалізованої продукції; коефіцієнт використання податкових пільг; рівень податкового навантаження доходів; рівень податкового навантаження витрат; рівень податкового навантаження прибутку; дохід на 1 гривню сплачених податкових платежів.

Слід зауважити, що розширення чи зміна діяльності підприємства матиме вплив на суми податкових платежів у бік зростання, тому важливим при цьому є вибір ефективного варіанту оподаткування, який би забезпечив оптимальне співвідношення фінансового результату і витрат. Поряд з тим, податкове планування виступає одним з базових інструментів, що активізує показники ефективності

ті функціонування підприємства. Так як фінансовий стан різних підприємств не є однаковим, то кожне з них має розробляти індивідуальну систему податкового планування за власною методологією.

Отже, до основних завдань системи податкового планування на підприємстві належать: суворе дотримання податкового законодавства; максимальне підвищення прибутковості бізнесу; законне використання пільг і особливостей податкового права; управління потоками грошових коштів; ефективне співробітництво з учасниками податкового планування; налагодження партнерських відносин з місцевими органами самоврядування, законодавчими, податковими, фінансовими та судовими органами [3]. Максимальне виконання завдань податкового планування дозволить підприємству звести до мінімуму податкові зобов'язання, максимально збільшити прибуток, ефективно генерувати грошові потоки, успішно співпрацювати з контрагентами, уникати штрафних санкцій.

Податкове планування логічно взаємодіє з бюджетуванням – комплексом планування, обліку, контролю й аналізу діяльності підприємства, за допомогою якого забезпечується ефективно поточне та оперативне управління, реалізація цілей і стратегій. В управлінні податковими платежами бюджетування – це система планових розрахунків із використанням взаємопов'язаних бюджетів, спрямована на визначення суми податків (зборів), що підлягають сплаті у майбутніх податкових періодах [1].

Бюджет податків можна визначити як виражений у грошовому вимірі план податкових платежів підприємства на майбутні періоди. Він формується на основі даних операційних та фінансових бюджетів продажу, виробничого бюджетів, бюджету комерційних та управлінських витрат тощо. Поряд з тим, без бюджету податкових платежів неможливо скласти зведений бюджет підприємства, бюджети доходів і витрат, руху грошових коштів та інші. З огляду на це, бюджетування податків дає змогу спрогнозувати майбутні витрати коштів у вигляді податкових платежів підприємства й виявити шляхи мінімізації негативного впливу цих витрат на ділову активність підприємства.

Інформаційною базою для формування прогнозних показників та аналізу їх відхилень від фактичних даних є система бухгалтерського обліку підприємства. Саме система бухгалтерського обліку як інструмент управління податковими

платежами виконує функцію інформаційного забезпечення процесу управління.

Організація та ведення бухгалтерського обліку відіграє важливе значення у податковому менеджменті, оскільки без повної, достовірної та своєчасної інформації неможливо управляти податковими платежами на підприємстві. Підсистемою бухгалтерського обліку є податковий облік – впорядкована система збору, реєстрації та узагальнення, зберігання й передачі інформації для визначення податкової бази податків на основі первинних документів, згрупованих відповідно до передбаченого чинними податковим законодавством порядку.

У практичній діяльності підприємств виникають ситуації, коли обраний варіант ведення бухгалтерського обліку прямо або опосередковано впливає на суму податкових платежів звітного періоду, зокрема методи нарахування амортизації необоротних активів, різні варіанти обліку вибуття запасів, транспортно-заготівельних витрат, нарахування резервів, оцінки незавершеного виробництва, розподілу загальновиробничих витрат тощо, які спричиняють різні суми податкових платежів. З огляду на це, особливої уваги потребує формування відповідних положень щодо нарахування податкових платежів в обліковій політиці підприємства.

Облікова політика є важливою стосовно тих елементів, варіант обрання яких безпосередньо впливає на формування об'єкта оподаткування, а в кінцевому результаті – на фінансовий результат діяльності підприємства. В наказі про облікову політику підприємства потрібно чітко прописати усі моменти, які можуть спричинити відмінності між фінансовим і податковим обліком активів, зобов'язань, складання звітності, і які не врегульовані вітчизняними законодавчо-нормативними документами. Вважаємо за доцільне у робочому плані рахунків визначити усі рахунки та субрахунки для кожного виду податків (зборів), а також розробити графіки документообігу документів до складання податкової звітності, що дозволить спростити організацію фінансового і податкового обліку даних платежів.

Завершальним етапом процесу управління податковими платежами має бути зовнішній та внутрішній податковий контроль. Зовнішній контроль здійснюється державними фіскальними органами у формі перевірок правильності нарахування та своєчасності сплати податкових платежів підприємством до бюджету. Внутрішній податковий кон-

троль проводиться безпосередньо підприємством і являє собою процес перевірки порядку нарахування, строків сплати податків і зборів з метою запобігання порушень і втрат від штрафних санкцій [3].

Здійснення внутрішнього контролю у процесі управління податковими платежами підприємства охоплює [1]:

- моніторинг нормативно-правової бази;
- контроль за своєчасністю та правильністю виконання податкових зобов'язань;
- оптимізацію бази оподаткування і термінів погашення податкових зобов'язань;
- виявлення та аналіз відхилень фактичних і прогнозних значень бюджетів податків з метою оцінки ефективності системи управління податковими платежами підприємства.

Процес внутрішнього податкового контролю на підприємствах необхідно здійснювати окремо в розрізі кожного сплачуваного податку, дотримуючись установленого порядку, регламентованого внутрішнім розпорядчим документом (наказом про облікову політику), та з урахуванням особливостей законодавчої бази з питань обліку та оподаткування.

На нашу думку, в сучасних умовах господарювання більшу частину функцій системи управління податковими платежами міг би виконувати управлінський облік. Під організацією управлінського обліку в частині податків і податкових платежів розуміють систему принципів і методів розробки та реалізації (ув'язки) управлінських рішень, пов'язаних з обґрунтуванням вибору податкової системи, розрахунком податкових платежів, постійним контролем за їх здійсненням. Його завдання – забезпечення розробки податкової політики підприємства залежно від економічної стратегії та напрямів його діяльності, а також визначення такої системи податків, яка б дала змогу отримувати найбільші прибутки, оптимізуючи податкові платежі [6].

На побудову управлінського обліку на підприємстві впливають зовнішні та внутрішні фактори, серед яких можна виділити:

- відповідність цілям і завданням діяльності підприємства;
- вплив особливостей технологічних процесів;
- вплив важкопрогнозованих галузевих факторів;
- оптимізація структури та рівня деталізації бази бухгалтерських даних, які використовують менеджери;

– зіставлення із загальними принципами формування організаційної структури управління підприємством тощо.

Серед проблем, які виникають у процесі управління податковими платежами, деякі науковці називають відсутність інформаційних зв'язків між менеджерами та працівниками, відповідальними за ведення податкового обліку, у результаті чого не завжди враховується вплив оподаткування при прийнятті відповідних управлінських рішень [3]. На нашу думку, управлінський облік дозволив би уникнути цих проблемних моментів, так як його організація передбачає виділення у структурі суб'єкта господарювання центрів відповідальності – сегментів діяльності, в межах яких встановлюється персональна відповідальність менеджера за контрольовані ним показники діяльності. Створення та функціонування таких центрів відповідальності дозволяє системно здійснювати облікові та контрольні-аналітичні процедури в межах діяльності центрів відповідальності (витрат, доходів, прибутку чи інвестицій), забезпечуючи підзвітність їх функціонування. Щодо податкових платежів, то з метою покращення управління ними на великих і середніх підприємствах доцільно виділяти центр податків і податкових платежів. Об'єктами управлінського обліку в межах цього центру відповідальності будуть господарські операції, які безпосередньо пов'язані з визначенням податкових зобов'язань підприємства відповідно до чинного податкового законодавства, а наявність прямого зв'язку між витратами, доходами дасть змогу керівнику підрозділу контролювати нарахування та сплату податкових платежів до бюджету.

Висновки

Методом активного впливу підприємства на взаємовідносини з державою в частині оподаткування його діяльності виступає система управління податковими платежами – комплекс заходів, що дає змогу досягти найбільшого фінансового результату в найкоротший проміжок часу за умови підтримки оптимального рівня податкового навантаження на діяльність підприємства та обов'язкового дотримання податкового законодавства.

До основних інструментів управління податковими платежами на підприємстві, на нашу думку, слід віднести податкове планування, бюджету-

вання податків, організацію та ведення оперативного бухгалтерського й податкового обліку, а також податковий контроль.

Можна стверджувати, що податкове планування є однією з умов забезпечення прибутковості та сталого розвитку підприємства, так як дозволяє обрати найдоцільніший у конкретних умовах варіант господарської діяльності з врахуванням його податкових наслідків та кінцевого фінансового результату. Бюджетування податків дає змогу спрогнозувати майбутні витрати коштів у вигляді податкових платежів підприємства й виявити шляхи мінімізації негативного впливу цих витрат на ділову активність підприємства. Інформаційною базою для формування прогнозних показників та аналізу їх відхилень від фактичних даних є система бухгалтерського обліку підприємства. Особливої уваги потребує формування в обліковій політиці підприємства положень щодо нарахування та відображення у облікових реєстрах податкових платежів.

Управлінський облік є інформаційним підґрунтям для прийняття ефективних управлінських рішень щодо управління податковими платежами, і тому, на нашу думку, дозволяє уникнути чи вирішити проблеми, які можуть виникати у підприємства у процесі корпоративного податкового менеджменту.

Список використаних джерел

1. Кравченко І.Ю. Управління податковими платежами підприємства: теоретичний аспект. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2009. № 647 : Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. С. 80–87. URL: http://www.vlp.com.ua/files/1_2_zmist_647.pdf.
2. Писаренко В.П., Безкровний О.В., Мисник Т.Г. Корпоративний податковий менеджмент як основа забезпечення фінансової безпеки підприємства. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1451>.
3. Руденко Є.М. Удосконалення механізму управління податковими платежами сільськогосподарських підприємств. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2014. Вип. 3 (2). С. 35 – 43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2014_3\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2014_3(2)_7).
4. Черкас Т.С., Долженко І.І. Податкове планування як складова системи фінансового управління підприємства. Молодий вчений. 2019. № 9 (2). С. 491 – 495. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9\(2\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9(2)_59).

5. Ходякова О.В., Лук'яненко А.С. Концепція реалізації ефективного податкового планування на підприємстві. Бізнес Інформ. 2012. № 3. С. 213–217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_3_59.

6. Долішня Т.І. Облік податків та податкових платежів: управлінський аспект. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». 2018. № 9 (37). С. 180 – 184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_9_32.

References

1. Kravchenko I. Yu. Upravlinnja podatkovy my platezhamy pidpryjemstva: teoretychnyj aspekt. Visnyk Nacional'nogho universytetu «Lviv'sjka politekhnika». 2009. № 647 : Menedzhment ta pidpryjemnyctvo v Ukrajinі: etapy stanovlennja i problemy rozvytku. S. 80–87. URL: http://www.vlp.com.ua/files/1_2_zmist_647.pdf.
2. Pysarenko V. P., Bezкровnyj O. V., Mysnyk T. Gh. Korporatyvnyj podatkovyj menedzhment jak osnova zabezpečennja finansovoji bezpeky pidpryjemstva. URL: <http://dspace.pdaa.edu.ua:8080/handle/123456789/1451>.
3. Rudenko Je. M. Udoskonalennja mekhanizmu upravlinnja podatkovy my platezhamy sil'sjkoğhosподarsjkykh pidpryjemstv. Visnyk aghrarnoji nauky Prychornomor'ja. 2014. Vyp. 3 (2). S. 35 – 43. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2014_3\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vanp_2014_3(2)_7).
4. Cherkas T. S., Dolzhenko I. I. Podatkove planuvannja jak skladova systemy finansovogho upravlinnja pidpryjemstva. Molodyj vchenyj. 2019. № 9 (2). S. 491 – 495. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9\(2\)_59](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_9(2)_59).
5. Khodjakova O. V., Luk'janjenko A. S. Konceptcija realizaciji efektyvnogho podatkovogho planuvannja na pidpryjemstvi. Biznes Inform. 2012. № 3. S. 213 – 217. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2012_3_59.
6. Dolishnja T. I. Oblik podatkov ta podatkovykh platezhiv: upravlinsjkyj aspekt. Naukovі zapysky Nacional'nogho universytetu «Ostrozjka akademija». Serija «Ekonomiка». 2018. № 9 (37). S. 180 – 184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2018_9_32.

Дані про авторів

Малярчук Ірина Іванівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства
e-mail: Lotoshka@ukr.net

Стеців Леся Петрівна,

к.е.н., доцент кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування Української академії друкарства

e-mail: l_stetsiv@ukr.net

Данные об авторах

Малярчук Ирина Ивановна,

к.э.н. доцент кафедры финансово-экономической безопасности, учета и налогообложения Украинской академии печати

e-mail: Lotoshka@ukr.net

Стецив Леся Петровна,

к.э.н. доцент кафедры финансово-экономической безопасности, учета и налогообложения Украинской академии печати

e-mail: l_stetsiv@ukr.net

Data about the authors

Iryna Malyarchuk,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial and Economic Security, Accounting and Taxation, Ukrainian Academy of Printing

e-mail: Lotoshka@ukr.net

Lesia Stetsiv,

PhD in Economics, Associate Professor, Department of Financial and Economic Security, Accounting and Taxation, Ukrainian Academy of Printing

e-mail: l_stetsiv@ukr.net

УДК 334.726

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116218>

ОБУШНИЙ С.М.

ВИРОВЕЦЬ Д.В.

Big data як економічний ресурс для функціонування децентралізованих автономних організацій

Сучасні цифрові інноваційні технології, такі як блокчейн, штучний інтелект і соціальні мережі, в їх поєднанні з способами збирання даних та їх обробки, являють собою нові можливості на кількох рівнях економічних відносин. В умовах цифровізації економіки актуальними стають нові форми ко-операцій з одночасним зменшенням ролі посередників. Збільшення кількості комунікаційних електронних пристроїв призведе до створення нових форм співпраці, де кордони та відстані не будуть перешкодою для поєднання людських зусиль та ресурсів, з одночасним збільшенням інформаційного обміну та посиленням вимог до якості даних. Децентралізовані автономні організації (далі – ДАО) стають надійним та ефективним заміником інституту економічного посередництва та традиційних форм комерційної співпраці. Незважаючи на привабливу оптимізацію низки процесів завдяки цифровій свободі та відсутності бюрократії, низка питань, що стосуються безпеки протоколів, правової невизначеності та тимчасової складності внутрішнього механізму, залишається невирішеними.

Можливості технології блокчейн для роботи з цифровими даними дають можливості для створення нового типу економічного співробітництва, де за допомогою смарт-контрактів, як структурної частини ДАО, досягається прозора, ефективна, справедлива та демократична система кооперації.

У даній статті ми пропонуємо огляд технології ДАО як цифрової кооперації для роботи з великими даними, зосереджуючи увагу на сучасних підходах, можливостях та майбутніх напрямках. Представлений короткий огляд технології блокчейн та ДАО та їх необхідні характеристики для роботи з великими даними, різних сервісів ДАО по збору даних, їх зберігання, аналізу та дотримання конфіденційності, використання таких даних, а також обговорюються проблеми та майбутні напрямки для подальших досліджень. Технології блокчейну мають потенціал для ефективної аналітики великих даних завдяки посиленій безпеці та конфіденційності, ефективній системі управління, при чому повний захист матимуть тільки ідеї, втілені в технології блокчейн, а спільне інвестування та контроль над такими цифровими активами здійснюватиметься через ДАО, як нову форму партнерства.

Ключові слова: цифрова економіка, криптоекономіка, децентралізована автономна організація, ДАО, блокчейн, великі дані, Big Data.

ОБУШНИЙ С.М.

ВИРОВЕЦЬ Д.В.

Big data как экономический ресурс для функционирования децентрализованных автономных организаций

Современные цифровые инновационные технологии, такие как блокчейн, искусственный интелект и социальные сети, в их сочетании с методами сбора данных и их обработки, представ-

ляют собой новые возможности на нескольких уровнях экономических отношений. В условиях цифровизации экономики актуальными становятся новые формы коопераций с одновременным уменьшением роли посредников. Увеличение количества коммуникационных электронных устройств приведет к созданию новых форм сотрудничества, где границы и расстояния не будут препятствием для объединения человеческих усилий и ресурсов, с одновременным увеличением информационного обмена и усилением требований к качеству данных. Децентрализованные автономные организации (далее – ДАО) становятся надежным и эффективным заменителем института экономического посредничества и традиционных форм коммерческого сотрудничества. Несмотря на привлекательность оптимизации ряда процессов благодаря цифровой свободе и отсутствию бюрократии, ряд вопросов, касающихся безопасности протоколов, правовой неопределенности и временной сложности внутреннего механизма, остается нерешенными.

Технологии блокчейн для работы с цифровыми данными предоставляют возможность для создания нового типа экономического сотрудничества, где с помощью смарт-контрактов, как структурной части ДАО, достигается прозрачная, эффективная, справедливая и демократическая система кооперации.

В данной статье мы предлагаем обзор технологии ДАО как цифровой кооперации для работы с большими данными, сосредотачивая внимание на современных подходах, возможностях и будущих направлениях. Представлен краткий обзор технологии блокчейн и ДАО, как и необходимые характеристики для работы с большими данными, различных сервисов по сбору данных, их хранения, анализа и конфиденциальности, использования таких данных, а также обсуждаются проблемы и будущие направления для дальнейших исследований. Технологии блокчейн имеют потенциал для эффективной аналитики больших данных благодаря усиленной безопасности и конфиденциальности, эффективной системе управления, причем полную защиту будут иметь только идеи, воплощенные в технологии блокчейн, а совместное инвестирование и контроль над такими цифровыми активами будет осуществляться через ДАО, как новую форму партнерства.

Ключевые слова: цифровая экономика, криптоэкономика, децентрализованная автономная организация, ДАО, блокчейн, большие данные, Big Data.

OBUSHNYI S.M.
VIROVETS D.V.

Big data as an economic resource for the functioning of decentralized autonomous organizations

Modern digital innovation technologies, such as blockchain, artificial intelligence and social networks, combined with methods of data collection and processing, represent new opportunities at several levels of economic relations. In the context of digitalization of the economy, new forms of cooperation are becoming relevant with a simultaneous reduction in the role of intermediaries. Increasing the number of electronic communication devices will lead to the creation of new forms of cooperation, where borders and distances will not be an obstacle to combine human efforts and resources, while increasing information exchange and strengthening data quality requirements. Decentralized autonomous organizations (hereinafter – DAO) are becoming a reliable and effective substitute for the institution of economic mediation and traditional forms of commercial cooperation. Despite the attractive optimization of a number of processes due to digital freedom and the absence of bureaucracy, a number of issues related to protocol security, legal uncertainty and the temporary complexity of the internal mechanism remain unresolved.

The capabilities of blockchain technology for working with digital data provide opportunities for a new type of economic cooperation, where through smart contracts, as a structural part of DAO, a transparent, efficient, fair and democratic system of cooperation is achieved.

In this article, we offer an overview of DAO technology as a digital collaboration for big data, focusing on current approaches, opportunities and future directions. A brief overview of blockchain and DAO technology and their necessary characteristics for working with big data, various DAO services for data collection, storage, analysis and confidentiality, use of such data, as well as problems and future

directions for further research. Blockchain technologies have the potential for effective big data analytics through enhanced security and privacy, an effective management system, with ideas fully protected by blockchain, and joint investment and control of such digital assets through a DAO as a new form of cooperation.

Keywords: *digital economy, cryptoeconomics, decentralized autonomous organization, DAO, blockchain, Big Data.*

Постановка проблеми. Технологія блокчейн не є чимось неординарним, навпаки, була описана ще в 90-х роках в роботах Стюарта Хабера та У. Скотта Сторнетти. Увага головним чином приділялася збереженню часових позначок документів. Після реалізації більш технологічних проєктів Bitcoin та Ethereum стало очевидним, що нерегульовані та самостійно стійкі цифрові активи стали занадто популярними, і як результат, їх ціна на офіційних біржах на початку 2021 року перетнула 60 000 та 2 000 доларів США. Поєднання методів роботи з великими даними та блокчейн технологій ймовірно буде мати наслідком появу нових захищених від зовнішнього впливу механізмів по обробці даних, де вартість перевірки достовірності буде зменшуватися разом з розвитком рівня технологій. Передбачаємо, що найбільший попит даних буде очікуватися в децентралізованих фінансах, цифрових рейтингах та ефективних пулах даних. При чому, процеси обробки таких даних, як і самі дані, будуть мати достатній попит, що неодмінно призведе до створення окремого класу децентралізованих цифрових активів [1].

Відмінність характеристик даних звичайної цифрової системи та даних розподіленого реєстру говорить про неможливість застосування традиційної їх класифікації, методів їх обробки та аналізу. Спроба створити високоліквідні цифрові активи в блокчейні може вимагати використання складних методів обробки даних, де методи їх збирання та аналізу також будуть мати певну ступінь децентралізації.

Поява останнім часом нових напрямків практичного використання блокчейну з метою інвестування або оптимізації бізнес-процесів створює нові виклики для економічних досліджень. Розуміння структури економічних відносин на нових ринках буде значною перевагою для прогнозування розвитку цифрових економік а також потенціалу місцевих технічних напрацювань. Передбачається, що значна кількість рішень на цифрових ринках будуть прийматися з використанням великих даних та децентралізованих ін-

струментів їх аналізу, а споживачами отриманої в такий спосіб інформації стануть децентралізовані автономні організації, засновані на смарт-контрактах технології блокчейн.

Стрімкий розвиток технології блокчейн, децентралізованих автономних організацій та децентралізованих даних викликає великий інтерес у науковців, результатом чого є наукові статті та дослідження за напрямками робономіки, децентралізованих фінансів, токеноміки, цифрової теорії ігор, безпеки інформації та сучасних цифрових фінансових систем. В децентралізованих умовах цифрове глобальне партнерство та велика кількість результатів такого партнерства у вигляді децентралізованих додатків у багатьох соціальних напрямках дають підставу говорити про зародження нового напрямку в науці децентралізованої кооперації (Decentralised Cooperation, DeCo).

Метою статті є визначення великих даних (BIG DATA) як основного ресурсу в однорангових економіках для використання їх з метою прийняття рішень, а також класифікація та дослідження джерел отримання таких даних. Цифрова природа таких даних дає можливість їх широкого використання в децентралізованому цифровому партнерстві, в тому числі за участю автономних економічних агентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій – стрімкий розвиток технологій блокчейну, однорангових економік та цифрових технологій привертає широку увагу науковців з багатьох сфер, в тому числі і економістів. Публікації на тему ролі великих даних в цифровій економіці з використанням технології блокчейн переважно представлені англійськими дослідженнями авторів зі всього наукового світу від Швеції до Папуа Нової Гвінеї. Увага до досліджень про великі дані у блокчейні збільшилася після 2017 року разом з зростанням курсу основних криптовалют, при чому з акцентом на фінансові ринках. Дослідниками (Anghelache, Anghel, Bodo, 2017) аналізується як інформація та отриманні дані в їх динамічній структурі допомагають вдосконали-

ти моделі прийняття рішень і роблять процес моделювання безперервним процесом. Школами Лондону та Ірану в результаті спільних досліджень зроблено висновок про стрімке технологічне зростання ролі великих даних в цифровій економіці та ринках криптовалют (Hossein Hassani, Xu Huang, Emmanuel Sirimal Silva, 2019). Незважаючи на еволюцію досліджень великих даних, в тому числі за участю математиків та програмістів, робиться висновок про відсутність надійної математичної основи для використання великих даних в маркетингових дослідженнях, та необхідності існування математичної теорії як основи для дослідження великих даних. (Zhaohao Sun, Paul P. Wang, 2017). Безпрецедентна швидкість росту світового трафіку даних викликає особливий інтерес до аналізу даних на блокчейні з використанням інформаційних додатків, а також створення аналітичних моделей та інструментів разом з посиленням якісних характеристик даних (Cuneyt Gurcan Akcora, Matthew F. Dixon, Yulia R. Gel, Murat Kantarcioglu, 2019). Огляд ризиків, вразливостей безпеки та потенційних проблем існуючих протоколів автентифікації для системи великих даних, визначення вимог до автентифікації для підвищення безпеки великих даних у розподілених середовищах також пропонується в оглянутих роботах (Natarajan Deepa, Quoc-Viet Pham, Dinh C. Nguyen, Sweta Bhattacharya, Prabadevi Boopathy, Thippa Reddy Gadekallu, Praveen Kumar Reddy Maddikunta, Fang Fang, and Pubudu N. Pathirana, 2020) (Nazri Abdullah, Anne Hekansson, Esmiralda Moradian 2017) (Hossein Hassani, Xu Huang, Emmanuel Silva, 2018).

Виклад основного матеріалу. Велика кількість даних, що генерується людською життєдіяльністю, представляють інтерес для цифрової економіки, в тому числі для роботи різних цифрових сервісів і реалізації фінансових стратегій. Якісний збір і аналітика великих даних стали запорукою успіху технологічних компаній по всьому світу. Великі дані викликають інтерес в різних наукових та інженерних областях, що в свою чергу збільшують потребу в їх аналізі і управлінні з одночасним забезпеченням їх конфіденційності та безпеки. Блокчейн з його децентралізацією та природою безпеки має великий потенціал для вдосконалення електронних сервісів та додатків з управління даними з великим ступенем безпеки цифрових продуктів.

Світовий ринок великих даних, який до 2025 році за оптимістичними даними повинен переїти відмітку у 220 млрд. доларів США, буде відігравати важливу роль в галузі охорони здоров'я, роздрібної торгівлі, транспорту та логістики, виробництві та рекламі. Ринок всього блокчейну при цьому до 2025 року прогнозується до USD 40 млрд. доларів США. Незважаючи на відсутність точного визначення терміну «великих даних», збільшення уваги до них спостерігається у багатьох наукових та інженерних сферах, що призводить до появи нових технологій та інформаційних структур. Основні характеристики великих даних як висока швидкість їх збору, їх доступність та великий обсяг, сукупно роблять неможливим використання традиційних інструментів аналізу. Ми припускаємо, що нові способи збирання даних, передумовою посилення їх якості та аналізу може стати широке використання технології блокчейн. При цьому, потенціальними напрямками застосування технології буде вирішення проблеми з конфіденційністю та безпекою даних, управління майнінгом, прийняття рішень в децентралізованих фінансових сервісах, моделювання систем теорії ігор, організації продажів в Інтернеті речей (IoT), комерційних мережах з використанням технології 5G, які так чи інакше пов'язані з аналізом великих обсягів даних [2].

Процес створення цифрових активів вимагає глобальної кооперації, де технологія блокчейн відіграє роль прискорювача таких інтеграційних процесів. Запроваджені системи взаємодії та обміну інформації, а також необхідність запровадження стандартів даних, можуть призвести до запровадження системи децентралізованих автономних організацій (ДАО) з метою збору та розподілу ресурсів при створенні нових цифрових активів. Така система, ймовірно, буде поєднувати моделі соціальної та економічної мотивації, контролю якості даних, сервіси зберігання та аналізу даних. Експериментальні проекти з використанням блокчейну демонструють, що в порівнянні з традиційними методами збору та обробки даних, дані, зібрані з децентралізованих джерел, таких як електронні звіти, бібліотеки, соціальні мережі, хмарні сервіси або допоміжні пристрої, на 90% зменшують обсяг необхідних обчислювальних ресурсів, та на 95% використання ресурсів для зберігання даних, і на 27% ресурсів інтернет-мереж. Полегшення доступу

ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗЕЙ ТА ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

до даних через відсутність технічних обмежень забезпечує безпечну передачу даних в реальному часі. Тенденція до збільшення інтересу до можливостей технології блокчейн також підтверджується переходом великих корпорацій до роботи з децентралізованими цифровими активами. Прикладами такого переходу є використання продуктів публічного блокчейну наступними компаніями: VISA, Mastercard, Tesla, а також поява та стрімкий розвиток Децентралізованих фінансових сервісів (Decentralized Finance, DeFi).

Одним з прикладів нового стилю цифрової кооперації та комунікації в блокчейн є проект Polkadot, здатний поєднувати різні децентралізовані сервіси та організувати роботу з ними. На їх офіційному сайті зазначається, що він є децентралізованою моделлю обміну будь-якого типу даних, і для будь-якого типу блокчейну. Технологія дозволяє передавати будь-які довільні дані через мережу об'єднаних блокчейнів. Іншими словами, Polkadot – це багатоланцюгове цифрове середовище для реалізації будь-яких цифрових додатків, заснованих на децентралізованих реєстрах та

обчисленнях, де перевага віддається стійкій репутації учасників та безпеці даних. Створювані на основі таких сервісів економічні моделі зможуть самостійно поєднуватися в цифрові об'єднання, в тому числі з використанням нового способу обміну даними D2D (Devise-to-Devise).

Вважається, що дані блокчейну характеризуються швидкістю їх обробки, низькими витратами, відсутністю помилок та відсутністю ризику втручання в результаті хакерських атак, збоїв в їх роботі, а також інших недоліків традиційних цифрових систем [1]. Те, що дані в блокчейн для їх подальшої обробки в відповідному середовищі обов'язково вимагають часову гармонізацію цифрових записів та окремих її елементів, усвідомлення необхідності відповідності децентралізованого середовища формату необхідних даних потенціально може призвести до створення алгоритмів для взаємодії на рівні D2D з увагою на принцип незмінності завантажених чи зібраних в системах даних [1]. Технологія Blockchain характеризується цілісністю мережі, потужністю розподілу, заохочувальною цінністю, збереженням прав

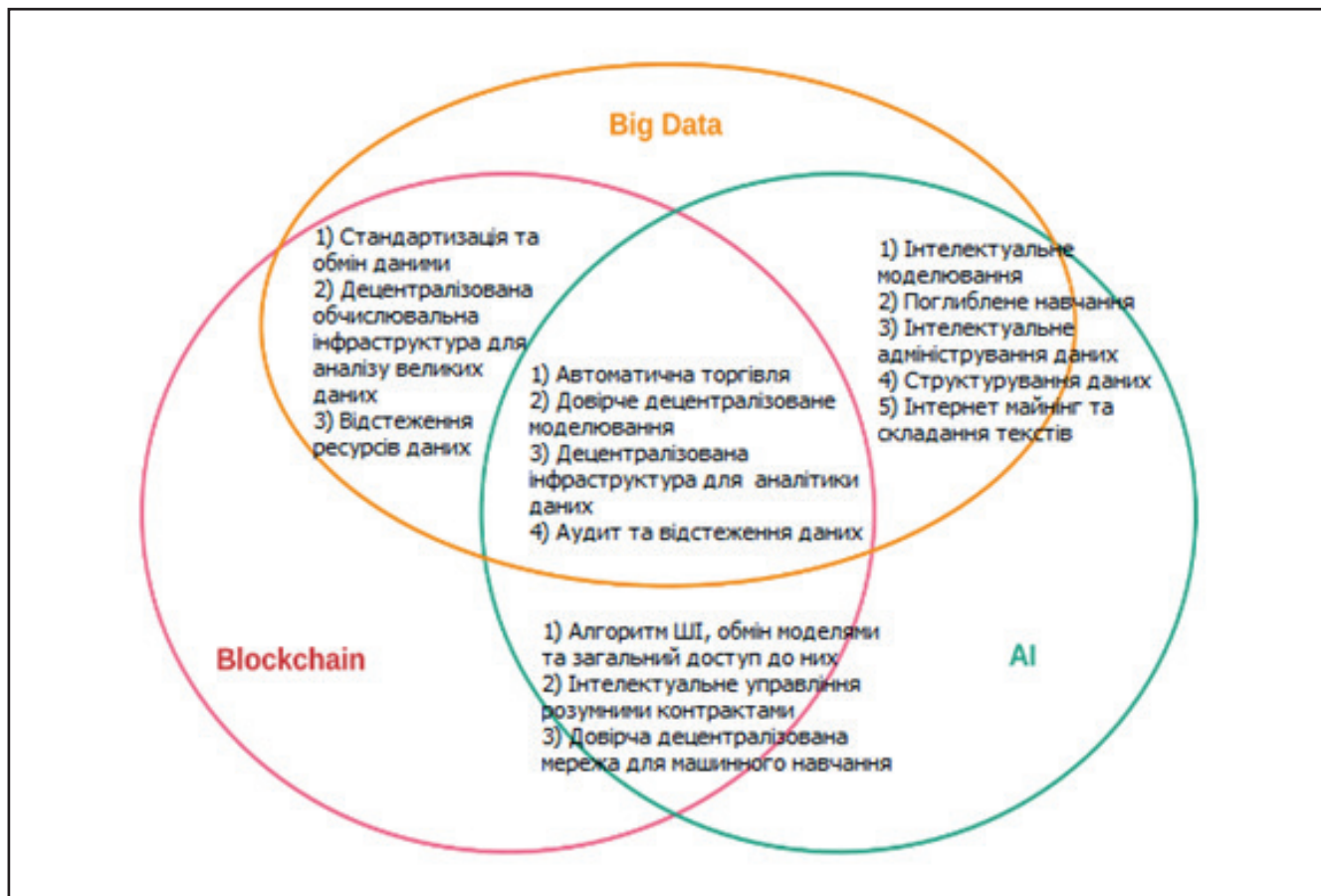

Рисунок 1. Продукти створювані в результаті поєднання великих даних, блокчейну та штучного інтелекту [2]

власників даних та конфіденційності. Це означає, що доступ інших користувачів цілком обмежений до відповідних транзакцій або операцій, якщо його не надав їх власник або оператор. Швидкість передачі, менші витрати на безпеку, менша кількість помилок та відсутність загроз атак та збоїв, проникненні в систему, становить переваги технології в роботі з великими даними [1].

Аналіз рейтингу даних в блокчейн показує, що найнижчим рівнем даних у блокчейні є хеші. Відповідно до загального уявлення – хеш являє собою структуру даних у вигляді хеш-таблиць, в технічному плані представляє собою варіант реалізації асоціативного масиву, що може використовуватися для перевірки цілісності даних, їх ідентифікації та пошуку. Хеш ефективно використовується для збереження інформації. Наступними рівнями є інформативна, закодована в системі, а також складні алгоритми роботи з даними. В цьому плані інтерес викликає нова класифікація цифрових продуктів, створюваних в поєднанні з технологією блокчейну, великих даних та штучного інтелекту (див. Рисунок 1). Вищі рівні даних працюють з системою та забезпечують її безпеку.

Розбіжність між традиційними базовими даними та даними блокчейну починають різнитися з їх архітектури, тобто структури та відмінністю умов для їх роботи. Дані, що можуть бути сумісними з технологією та бути обробленими з застосуванням децентралізованих інструментів повинні мати виключно цифровий формат. Можливості зберігання різних видів даних в блокчейн, в тому числі графічних, дозволило здійснювати програмування в децентралізованих системах та редагування смарт-контрактів. Еволюція блокчейн-технологій дозволяє зробити висновок про покращення технічних можливостей для роботи з даними, прискорення виконання операцій та здешевлення транзакцій.

Цілком ймовірно, що сучасний рівень блокчейн-технологій призведе до різкого збільшення проектів в децентралізованому середовищі, які будуть пропонувати рішення для великих даних з одної сторони, а з іншого, самі будуть генерувати

велику кількість різноманітних даних. При цьому виникає необхідність створення «мостів» по причині відмінності характеристик даних в централізованому та децентралізованому середовищі.

Приватні та давно відомі нам бази даних, в тому числі з хмарного середовища, використовують архітектуру мережі з характеристикою клієнт-сервер. Управління серверною частиною залишається за адміністраторами: вони займаються технічною підтримкою, зміною структури, якщо це потрібно, та мають різні рівні доступу до даних. На відміну від класичного типу даних, в технології блокчейн кожен учасник самостійно підтримує, проводить операції та оновлює записи в базах даних самостійно. Така відмінність не обов'язково означає що якась з технологій зберігання та роботи з даними є кращою. Скоріше навпаки, блокчейн-технологія може доповнювати традиційні механізми, де кожен із інструментів підходить для різних областей та завдань.

Одна з основних характеристик блокчейну полягає в тому, що він дозволяє двом або більше сторонам, які «не довіряють» один одному, обмінюватися інформацією, не вимагаючи посередника чи центрального адміністратора. Транзакції обробляються мережею користувачів, що виступає в якості консенсусного механізму, довіра до якого зберігається за умови досягнення балансу між винагородою за участь та кількістю учасників мережі (розподілення операцій між учасниками). Значення децентралізованого контролю полягає в тому, що воно усуває ризики централізації. У випадку з єдиним центром, будь-хто, у кого буде достатньо прав проникнути в систему, може знищити або пошкодити дані. Крім цього, централізоване зберігання даних вимагає великих витрат для забезпечення захисту та безпеки великих баз даних.

Безпека централізованих баз даних переважно досягається регулярними бекапами, тобто зберіганням їх копій, що дозволяє відновити основні дані, але з частковою втратою її актуальності. Мінуси такого підходу полягають в великому масиві даних та необхідності придбання технічних засобів для їх зберігання. На відміну від цього, техно-

Таблиця 1. Швидкість обробки даних у основних блокчейн-операторів (складено авторами)

Оператор	Рік запуску	Швидкість операцій за секунду
Bitcoin	2009	4
Ethereum	2015	10 тис.
Polkadot	2020	1 млн.

логія блокчейн дозволяє зберігати інформацію в її актуальній цілісності для теперішнього моменту часу з можливістю проглядати її стани в минулому. Крім цього, історії баз даних дозволяють відстежити зміни в будь-який момент часу.

Наступна таблиця показує особливості структури блокчейну при роботі з різними типами даних.

Поняття децентралізованих автономних організацій, розглянуте нами в попередніх статтях, розуміє ДАО як децентралізований реєстр, створений з метою фінансового або технічного співробітництва, де повна або часткова автономія забезпечується технологією блокчейн, і всі або частина управлінських рішень приймається за допомогою смарт-контрактів та машинної логіки [5]. Маючи в своїй основі децентралізовану цифрову структуру, автоматизація ДАО досягається завдяки використанню даних, оброблених з ви-

користанням цифрових сервісів та адаптованих для використання в смарт-контрактах.

Технологічні можливості блокчейну в роботі з великими даними мають великий потенціал для світової економіки як оптимальне рішення адміністрування транзакцій, включаючи автоматичні реєстри та контроль над операціями. Відсутність посередників та бюрократичних процедур, миттєве виконання операцій, а також можливість роботи з цифровими даними, будуть мати результатом появу нових типів економічного співробітництва в рамках цифрової економіки. Поєднання декількох смарт-контрактів, як структурної частини ДАО, легко можуть відтворювати бізнес-процеси сучасних компаній, розширюючи напрямки та способи кооперації. Форми цифрового партнерства, заснованого на технології блокчейн є прозорими, ефективни-

Таблиця 2. Послуги, що надаються хмарним середовищем для великих даних, проблеми та рішення на основі блокчейну (складено авторами на основі [1])

Хмарні сервіси	Виклики для BigData	Рішення для BigData в Blockchain
Збір даних	Збір даних піддається різним шкідливим атакам та погрозам	Blockchain забезпечує енергоефективний збір даних та безпечне середовище обміну даними
Передача / обмін даними	Відсутність необхідності запитувати дозвіл у власника даних на їх передачу чи обмін	Вільний доступ до даних із рівня кеш-пам'яті замість електронних носіїв допомагає зменшити час відгуку та витрати на зберігання даних
Система зберігання файлів.	Можливий несанкціонований доступ до електронної файлової системи. Проблеми конфіденційності, безпеки, необхідність фізичного носія для зберігання даних	Рішення з використанням децентралізованих платформ для вирішення проблем із надмірністю файлів та забезпечує безпеку системи зберігання файлів. Значення хешу даних зберігається в блокчейні для підтвердження автентичності користувачам, використання методу примусового шифрування
Система управління базами даних	Дані, що зберігаються в розподіленій базі даних, піддаються внутрішнім і зовнішнім атакам	Блокчейн долає можливість фальсифікації даних за допомогою методу відмітки часу. Віртуальний реєстр застосовується для зберігання історії транзакцій. Транзакції бази даних реєструються в блоці, і кожен блок взаємо пов'язується між собою за допомогою криптографічного хеш-значення. Рішення на основі блокчейну інтегрує сервери зберігання, криптографічні алгоритми для безпечного доступу до бази даних
Процес навчання / навчання даних	Економічні агенти інтегрують дані з різними атрибутами та використовують їх для удосконалення класифікаторів ML	Проблема конфіденційності даних виникає під час обміну даними від різних організацій. Консорціум блокчейн і гомоморфна криптосистема забезпечують надійну навчальну платформу без втручання третьої сторони. Блокчейн забезпечує безпечне середовище для комунікації.
Збереження конфіденційності даних	Забезпечення конфіденційності – велика проблема великих даних. Послуги, що надаються третіми сторонами, досить часто характеризуються регулярним порушенням безпеки та зловживання даними	Блокчейн забезпечує незмінність децентралізованого реєстру для запису транзакцій у цифрових сценаріях. Він надає користувачу можливість контролювати свої персональні дані. Крипто-конфіденційні методи застосовуються для вирішення проблем збереження конфіденційності

Таблиця 3. Характеристики традиційних баз даних та даних на блокчейн (складено авторами на основі [4])

	Характеристики традиційних баз даних	Характеристики даних на блокчейн
Архітектура	База даних використовує централізовану архітектуру (клієнт–сервер–клієнт)	Блокчейн використовує архітектуру розподіленого реєстру (клієнт–клієнт–клієнт)
Зберігання даних	База даних підтримує операції створення–читання–зміна–видалення	Блокчейн підтримує лише операції запису–читання без можливості внесення будь–яких змін
Цілісність (повнота)	Можливість прихованої зміни даних	Блокчейн зберігає повноту даних
Прозорість	Бази даних не є прозорими, тільки адміністратор має доступ	Публічний блокчейн є прозорим
Вартість	Бази даних є старими технологіями, вже є різні методи по створенню та обслуговуванню традиційних баз даних	Блокчейн порівняно важко запустити та підтримувати по причині новизни технології
Реалізація	База даних працює швидше та краще піддається масштабованості	блокчейн вимагає застосування методу верифікації та консенсусу

ми, справедливими та демократичними завдяки основним ознакам цієї технології. Побудовані таким чином рішення характеризуються високим ступенем довіри та конфіденційності. Прикладами такої співпраці може бути, наприклад, ДАО, створене з метою визначення оптимального рішення в комерційних проектах на основі експертних ймовірностей та інформації, зібраної в результаті застосування різних методів її збору і обробки. Як показали зміни в структурі відносин під час кризи COVID–19, віддалені форми співпраці є найбільш раціональними в умовах вимушених обмежень, пов'язаних із закриттям кордонів, обмеженням в пересуванні, скороченням особистих контактів. Розроблені цифрові моделі на основі отриманих даних та з посиленням захистом персональних даних, та з використанням концепції теорії ігор, можуть стати основою нових моделей цифрової економіки. Простим прикладом може бути модель винагороди незалежних музикантів за створення творів для заохочення їх творчої поведінки, або кодування творчих творів в блокчейн для захисту авторського права. Таким чином є певні аргументи вважати, що безпечна, якісно зібрана та оброблена інформація може стати вирішальним фактором для досягнення поставлених задач в майбутньому [1].

Наступна Таблиця 4 дає загальне уявлення про сучасні напрямки досліджень децентралізованої кооперації з використанням технології блокчейн та великих даних.

Інтернет торгівля, як і інші галузі цифрової економіки, постійно генерують потік великих даних.

Для пошуку цінних характеристик таких даних необхідна відповідна їх обробка і аналіз. Виділяючи логічну структуру, компанії отримують можливість ефективно працювати з інформацією та управлінськими рішеннями. Класичне визначення великих даних полягає в тому, що вони представлені у трьох англійських «V»: великих обсягах, різноманітність та їх висока швидкість. При цьому, їх якісні характеристики можуть бути швидко втрачені, якщо не буде вчасно зроблений їх аналіз. Приймаючи до уваги цифрову структуру кооперації у формі ДАО, інтегровані таким чином рішення можуть бути цінним активом, що, в свою чергу дозволить вчасно отримати аналітичні дані взаємін на інший цифровий актив.

Вважається, що сучасне культурно–технологічне явище призводить до експоненціального накопичення даних у наших інформаційних системах. Постійний обмін новинами, інформацією, цифрове спілкування викликає великий інтерес в різних наукових та виробничих сферах, особливо за останні кілька років. Незважаючи на багато переваг великі дані мають багато проблем, які необхідно нагально вирішувати, особливо в наступних напрямках: аналіз великих даних, управління великими даними, конфіденційність та безпека великих даних. Блокчейн з його децентралізацією та природою безпеки має великий потенціал для вдосконалення сервісів та методів аналізу великих даних.

Технологія ДАО, як спосіб цифрової кооперації в тому числі і для роботи з великими даними, зосереджуючись на сучасних підходах, можливостях та майбутніх напрямках, представляє певний

Таблиця 4. Напрямки дослідження з інтеграції блокчейну та великих даних (складено авторами на основі [4])

Напрямки дослідження	Застосування	Опис	Переваги
Покращення безпеки та конфіденційності у великих даних	Великі дані та криптовалюта	Інтеграція великих даних в криптовалюту для децентралізованого управління	Захищений обмін даними та децентралізований доступ до даних
	Смарт-контракти для великих даних	Перевірка на вразливість даних та перевірка коду для забезпечення безпеки та точності операцій	Захищений обмін даними та конфіденційність
	Обчислення великих даних IoT, блокчейн та хмарні сервіси	Захист великих даних у хмарних сервісах з підтримкою IoT за допомогою блокчейну	Захищені транзакції даних із низьким рівнем затримки
Безпека та конфіденційність при обміні великими даними	Розкриття електронних злочинів та прогнозування цін на криптовалюти	Алгоритми пояснення даних, що зберігаються в загальнодоступному блокчейні	Захищені транзакції даних блокчейну
	Розумна іграшка MEC (Multi-access edge computing) в поєднанні з блокчейном	Використання розумних контрактів для даних з метою перевірки адаптованості до блокчейн	Захищена швидка комунікація для бізнеса розумних іграшок
	Обмін великими даними в смарт-контракт	Справедливий спосіб захисту авторських прав на дані користувача та забезпечення конфіденційності	Забезпечення конфіденційності при децентралізованому обміні великими даними
Стандартизація блокчейнів	Блокчейн і технологія розподіленого реєстру (DLT)	Функціональна архітектура високого рівня для блокчейну та DLT	Стандарти для різних функціональних можливостей блокчейну
	Рання стандартизація щодо незмінності блокчейну	Описує різні рівні стандартизації та їх значення	Стандарт незмінності для блокчейну
Складність великих даних	Злочинність з великими даними	Використання різних сучасних методів отримання даних	Ефективний пошук даних для кримінальних розслідувань
	Великі дані для оптимізації мобільних мереж	Особливості великих даних з точки зору користувачів та мережевих операторів	Ефективне управління мобільними даними
Аналіз витрат для здійснення обчислень в блокчейні	Кіберфізичні соціальні системи. Конфіденційність	Легкий блокчейн для великих даних	Зберігання даних про транзакції із низькою затримкою
	Блокчейн у розподілених базах даних	Блокчейн на розподілених базах даних дозволяє здійснювати 1 мільйон записів за секунду	Масштабованість і миттєва обробка запиту із затримкою менше секунди
	Блокчейн у хмарних великих даних у медицині	Обчислення і аналіз медичних даних з використанням блокчейну	Безпечні та незмінні операції з медичними даними
	Блокчейн для організації мережі постачання з використанням 5G та MEC	Односторонній хеш і побітове шифрування роблять систему легкою	Реакція з низькою затримкою
Віртуалізація мереж	Програмне забезпечення мереж (SDN), великі дані, блокчейн, 5G і MEC	SDN та великі дані інтегровані з більш швидким 5G та незмінним блокчейном	Швидша обробка запитів та захищені транзакції даних

рівень мотивації для спеціалістів різних галузей. | Різноманітні сервіси ДАО, включаючи безпечний збір великих даних, їх зберігання, аналіз та збереження конфіденційності є предметом до-

Таблиця 5. Напрямки використання технології блокчейн з великими даними (складено авторами)

Проекти	Опис	Переваги	Примітки
Розумне місто	Використання хеш-функції, асиметричного шифрування, алгоритму консенсусу, блокчейну та Дерева Меркла	– Безкоштовно передає операції на пристрої IoT; – Розроблене децентралізоване безпечне та контрольоване середовище для пристроїв IoT	– Збереження балансу між приватністю та відповідальністю; – Застосування блокчейну для контролю скупчення людей
	Обробка великих даних за допомогою децентралізованого банкінгу.	– Відсутність централізованих сторонніх аудиторів; – Поліпшення надійності та стабільності	
	Використання технології хмарних обчислень вузлів для D2D (Device-to-Device) на блокчейні	Прогнозування ризиків або подій через смарт-контракт	– Можливість впровадження широкомасштабних тестувань сценаріїв розвитку цифрової економіки
Розумна медицина	Контроль доступу до записів пацієнтів за допомогою криптографічних методів блокчейну	Безпека та конфіденційність для систем моніторингу здоров'я, заснованих на IoT	– Ресурсні обмеження IoT як основна проблема; – Можливість отримання прибутку від співпраці з комерційними партнерами
	– Інформація, зібрана за допомогою сенсорів, шифрується та передається в блокчейн; – Впровадження систем електронних медичних записів (EHR) на основі IoT, підключених через сенсорну мережу (WSN)	Перевірка користувача та виявлення шахрайства	Впровадження широкомасштабних медичних даних
	Сенсори взаємодіють з моделями через смарт-контракти	– Контроль пацієнтів в режимі реального часу; – Надсилає попередження для медичного втручання	– Адаптація до масштабування; – Контроль використання ресурсів
Розумний транспорт	Впровадження смарт-контрактів, відстеження руху вантажів, швидкі платежі та фінансування поставок через блокчейн	Автентифікація даних, децентралізація знань з судноплавства, логістики, транспорту	– Успішна реалізація різних транспортних проектів
	Впровадження системи управління електронними ключами	Збір даних про виїзд транспортного засобу, забезпечення безпеки передачі електронних ключів	– Забезпечення балансу між безпекою та приватністю; – Можливість управління без розкриття персональних даних
	Можливість приймати рішення щодо страхування та фінансування за допомогою блокчейн технології	Забезпечує конфіденційність та допомагає пошуку оптимального маршруту, страхування автомобілів та управління заявками	Може використовувати GPS-відстеження
	Впроваджує детальне страхування транспорту на основі системи відстеження транспортного засобу, стеження за поведінкою водія з використанням Hyperledger та криптовалюти	Сприяє безпечному водінню та неупередженості страхових вимог	Масштабне впровадження у містах та інше подібне застосування
Розумна електромережа	Впровадження блокчейну, алгоритмів розподіленого консенсусу в енергетичній галузі	Сприяє інноваціям в торгівлі P2P енергією та децентралізованому виробництві енергії	Полегшує доступ на ринки та комерційному використанню засобів виробництва енергії
	Розподілене управління цифровими ключами у розумних мережах	Управління цифровими ключами для безпеки розумних мереж	– Масштабованість для обробки транзакцій; – Складність прогнозування ціни через нестабільність попиту та пропозицій
	Впровадження алгоритму шифрування для інтеграції даних та системи регулювання в рамках блокчейн	– Забезпечення безпеки багатовимірних даних; – Зменшення комунікаційних витрат	Можна робити аналіз ринку у реальному часі
	Впровадження проекту GUARDIAN, блокчейн-захищене управління забезпечення попиту	– Скорочення часу на прийняття рішень щодо торгівлі енергією; – Управління навантаженнями в житловому, промисловому та комерційному секторах	– Можливість використовувати більшу кількість даних; – Оптиміальні схеми для зменшення затримки та збільшення пропускної здатності мереж

сліджень для їх використання в так званих «вертикальних доменах», таких як розумне місто, розумна медицина, розумний транспорт та інтелектуальні мережі. Крім цього активно обговорюються проблеми та майбутні напрямки для подальшого стимулювання досліджень у цій перспективній галузі (див. Табл. 5).

Висновки

Передбачається, що ринок великих даних у 2025 році досягне 229,4 млрд. доларів і значно зменшить витрати в медицині, роздрібній торгівлі, транспорті та логістиці, виробництві, медіа та сфері розваг. Посилена увага до великих даних можна спостерігається у багатьох наукових та інженерних сферах, включаючи комп'ютерний зір, аналіз даних інтернету речей (IoT), розумне місто, тощо. Серед можливостей, які блокчейн пропонує для великих даних, є наступні його характеристики: покращення безпеки та конфіденційності великих даних; покращення цілісності даних; зменшення витрат у запобіганні шахрайству; швидкість аналізу даних у реальному часі; покращення обміну даними; підвищення якості даних; впорядкування доступу до даних.

Блокчейн для зберігання великих даних сьогодні представлений кількома хмарними службами, які дозволяють зберігати файли та отримувати до них доступ із будь-якого пристрою та з будь-якого місця. В даний час електронні інформаційні системи найбільш широко використовуються в медицині в форматах зображень, медичних записів, діагностичних звітах тощо. Є цілком очевидним, що навіть незначна медична інформація може вплинути на методику лікування пацієнтів, і тим більше на результат. Історія хвороби пацієнта може містити доступ для інших медичних закладів. При цьому цілком гарантується безпека даних пацієнта без будь-яких додаткових технологій, аде при умові застосування певних механізм контролю доступу. Блокчейн, інтегрований з файловою системою протоколу IPFS¹, який пропонує в свою чергу рішення для проблем безпеки.

Децентралізовані Фінансові Сервіси (DeFi) вже отримують широке застосування, і очікується, що технологія змінить спосіб розміщення заявок на фінансових ринках. Крім цього, ринок деривативів блокчейну характеризується великою

сукупністю інформації, що має потенціал бути використаною в прогнозуванні як глобальних економічних процесів, так і окремих ринків [1].

Досягнення мети у цифровому просторі можливе завдяки особливій архітектурі логіки та структурі комунікацій, де цифрова інформація є технічно адаптованою до будь-яких пристроїв та додатків. Таким чином передбачається, що контроль за децентралізованими інформаційними системами або їх окремими частинами, може передаватися між учасниками децентралізованої економіки, без необхідності проходити бюрократичні механізми і реєстри традиційних економічних та правових систем. Вміння працювати з великими даними при роботі з децентралізованими цифровими активами буде означати суттєву перевагу на нових цифрових ринках, в тому числі і при створенні нових продуктів завдяки цифровій кооперації.

Сучасний рівень інфраструктури, технологій в поєднанні з досконалими статистичними методами аналізу масиву даних являють собою нові можливості для розвитку цифрової економіки через вдосконалення системи прийняття рішень, збільшення швидкості транзакцій та більш точного прогнозування. При цьому нові напрямки розвитку технологій як машинне навчання та штучний інтелект, цілком можуть перетворити аналітичні дані та отриману інформацію на нові знання про майбутнє економічної системи. Дослідження моделей прийняття рішень та способів їх вдосконалення, вивчення характеристик великих даних для їх використання в децентралізованих організаціях є раціональним та обґрунтованим [1].

Список використаних джерел

1. Perspectives of the development of world economy in the blockchain conditions and Big Data, Constantin Anghelache, Madalina-Gabriela Anghel, Gabriel Stefan Dumbrava, Daniel Dumitru, Proceedings of the 13th International Conference on Applied Statistics 2019, No 1, 2019 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/339258039_Perspectives_of_the_development_of_world_economy_in_the_blockchain_conditions_and_Big_Data/ (дата звернення – 01.05.2021)
2. Fusing Big Data, Blockchain and Cryptocurrency. Their Individual and Combined Importance in the Digital Economy, Hassani, Hossein, Huang, Xu, Silva, Emmanuel Sirimal, 2019 – Palgrave Pivot, XV, 120

¹ IPFS – децентралізована платформа зберігання, розроблена для вирішення проблем великої кількості файлів.

3. The Convergence of Big Data and Blockchain, Disrupting the Business of Data Analytics, Mark van Rijmenam, Datafloq, December 2017 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/322558812_The_Convergence_of_Big_Data_and_Blockchain_-_Disrupting_the_Business_of_Data_Analytics/ (дата звернення – 01.05.2021)

4. A Survey on Blockchain for Big Data: Approaches, Opportunities, and Future, Natarajan Deepa, ACM Comput. Surv., Vol. 1, No. 1, Article, September 2020 – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/344066677_A_Survey_on_Blockchain_for_Big_Data_Approaches_Opportunities_and_Future_Directions/ (дата звернення – 01.05.2021).

5. Decentralized Autonomous Organizations as the New Form of Economic Cooperation in Digital World, Denys Virovets, Sergiy Obushnyi, The USV Annals of Economics and Public Administration, Vol 20, No 2(32) (2020) – Режим доступу: <http://www.annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/view/1283/1031/> (дата звернення – 01.05.2021).

6. An Examination Of Big Data And Blockchain Technology, S. Dhanalakshmi, G.Charles Babu, International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE), September 2019 – Режим доступу: <https://www.ijitee.org/wp-content/uploads/papers/v8i11/K24970981119.pdf/> (дата звернення – 01.05.2021);

7. Digital model of sharing economy: blockchain technology management, Alexander Babkin, SHS Web of Conferences 44, 00011 (2018) – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/325571123_Digital_model_of_sharing_economy_blockchain_technology_management/ (дата звернення – 01.05.2021).

8. Obushnyi, S., Kravchenko, R., & Babichenko, Y. (2019). Blockchain as a transaction protocol for guaranteed transfer of values in cluster economic systems with digital twins. Paper presented at the 2019 IEEE International Scientific-Practical Conference: Problems of Infocommunications Science and Technology, PIC S and T 2019 – Proceedings, 241–245. doi:10.1109/PICST47496.2019.9061233

References

1. Perspectives of the development of world economy in the blockchain conditions and Big Data, Constantin Anghelache, Madalina-Gabriela Anghel, Gabriel Stefan Dumbrava, Daniel Dumitru, Proceedings of the 13th International Conference on Applied Statistics 2019, No 1, 2019 – Rezhyim dostupu: <https://www.research->

[gate.net/publication/339258039_Perspectives_of_the_development_of_world_economy_in_the_blockchain_conditions_and_Big_Data/](https://www.researchgate.net/publication/339258039_Perspectives_of_the_development_of_world_economy_in_the_blockchain_conditions_and_Big_Data/) (data zvernennya – 01.05.2021)

2. Fusing Big Data, Blockchain and Cryptocurrency. Their Individual and Combined Importance in the Digital Economy, Hassani, Hossein, Huang, Xu, Silva, Emmanuel Sirimal, 2019 – Palgrave Pivot, XV, 120

3. The Convergence of Big Data and Blockchain, Disrupting the Business of Data Analytics, Mark van Rijmenam, Datafloq, December 2017 – Rezhyim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/322558812_The_Convergence_of_Big_Data_and_Blockchain_-_Disrupting_the_Business_of_Data_Analytics/ (data zvernennya – 01.05.2021)

4. A Survey on Blockchain for Big Data: Approaches, Opportunities, and Future, Natarajan Deepa, ACM Comput. Surv., Vol. 1, No. 1, Article, September 2020 – Rezhyim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/344066677_A_Survey_on_Blockchain_for_Big_Data_Approaches_Opportunities_and_Future_Directions/ (data zvernennya – 01.05.2021).

5. Decentralized Autonomous Organizations as the New Form of Economic Cooperation in Digital World, Denys Virovets, Sergiy Obushnyi, The USV Annals of Economics and Public Administration, Vol 20, No 2(32) (2020) – Rezhyim dostupu: <http://www.annals.seap.usv.ro/index.php/annals/article/view/1283/1031/> (data zvernennya – 01.05.2021).

6. An Examination Of Big Data And Blockchain Technology, S. Dhanalakshmi, G.Charles Babu, International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering (IJITEE), September 2019 – Rezhyim dostupu: <https://www.ijitee.org/wp-content/uploads/papers/v8i11/K24970981119.pdf/> (data zvernennya – 01.05.2021);

7. Digital model of sharing economy: blockchain technology management, Alexander Babkin, SHS Web of Conferences 44, 00011 (2018) – Rezhyim dostupu: https://www.researchgate.net/publication/325571123_Digital_model_of_sharing_economy_blockchain_technology_management/ (data zvernennya – 01.05.2021).

8. Obushnyi, S., Kravchenko, R., & Babichenko, Y. (2019). Blockchain as a transaction protocol for guaranteed transfer of values in cluster economic systems with digital twins. Paper presented at the 2019 IEEE International Scientific-Practical Conference: Problems of Infocommunications Science and Technology, PIC S and T 2019 – Proceedings, 241–245. doi:10.1109/PICST47496.2019.9061233

Дані про авторів

Обушний Сергій Миколайович,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та економіки Київсько-го університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0001-6936-955X
e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

Віровець Денис Володимирович,

аспірант кафедри фінансів та економіки Київського університету імені Бориса Грінченка, м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0003-4934-8377
e-mail: seito@ukr.net

Данные об авторах

Обушный Сергей Николаевич,

к.э.н., доцент кафедры финансов и экономики Киевско-го университета имени Бориса Гринченка, г. Киев, Украина
e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

Віровець Денис Володимирович,

аспірант кафедри фінансов и економіки Києв-кого університету імені Бориса Грінченка, г. Київ, Украина
e-mail: seito@ukr.net

Data about the authors

Sergiy Obushnyi,

Ph.D. (Economics), docent of the Department for Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine
e-mail: s.obushnyi@kubg.edu.ua

Denys Virovets,

postgraduate student of the Department for Finance and Economics, Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine
e-mail: seito@ukr.net

УДК [005:519.23]:330.16

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116233>
ГЕЙКО Т.Ю.

Перешкоди на шляху становлення підприємництва в Україні протягом періоду незалежності

У статті розглянуто перешкоди на шляху розвитку малого та середнього бізнесу протягом існування України як незалежної держави, що стримували його зростання. Актуальність теми обумовлена потребою у здійсненні аналізу базової інституційної реформи в процесі становлення ринкової економіки в незалежній Україні, що стосувалася утворення та розвитку національного підприємництва, динаміки зміни стану бізнес-середовища. Це необхідно з метою визначення причин: чому політика розвитку підприємництва, що здійснювалася в Україні, не довела свою результативність, з метою формування на державному рівні сучасної політики його стимулювання.

Проблематика підтримки підприємницького сектору полягає в тому, що значна частина проблем, які були окреслені ще на етапі становлення підприємництва після отримання Незалежності, зберегли актуальність і сьогодні та обумовили нагромадження перешкод для національного підприємницького сектору. Це повинно спонукати владу до належної уваги до цієї проблеми та впровадження в життя задекларованих нею заходів. Відсутність протягом тривалого часу позитивних змін у підтримці діяльності малих та середніх підприємств України призведе до негативних наслідків для національної економіки, поглиблення макроекономічних дисбалансів та втрати робочих місць.

Об'єктом дослідження є розвиток малого і середнього бізнесу протягом періоду Незалежності України. Метою дослідження є ідентифікація перешкод, що стримують розвиток українського підприємництва протягом визначеного періоду для стимулювання розкриття його потенціалу в умовах циклічних економічних криз. Методологія дослідження передбачає використання методів емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, опис), теоретичного пізнання (формалізації) і загальнологічних методів дослідження (аналізу, системного підходу, статистичних методів).

Практичними результатами дослідження слід вважати ідентифікацію перешкод для створення сприятливого бізнес-клімату для започаткування та розвитку власної справи.

Галузь застосування результатів: середовище розвитку підприємництва.

У висновку слід зазначити, що у статті запропоновано проаналізувати проблеми, які були окреслені на етапі започаткування підприємництва і зберегли свою актуальність, з метою формування державних підходів до стимулювання розвитку підприємництва на всіх етапах розвитку – від

виникнення ідеї до ведення міжнародної діяльності, запровадження фінансових інструментів підтримки, системи оподаткування, консалтингової підтримки щодо реєстрації, отримання кредитів, ведення зовнішньоекономічної діяльності та ін.

Ключові слова: підприємництво, стратегія розвитку підприємництва, бізнес–середовище, малі і середні підприємства, цифрові трансформації підприємництва, дерегуляція.

ГЕЙКО Т.Ю.

Препятствия на пути становления предпринимательства в Украине в течении периода независимости

В статье рассмотрены препятствия на пути развития малого и среднего бизнеса на протяжении существования Украины как независимого государства, сдерживали его рост. Актуальность темы обусловлена необходимостью в осуществлении анализа базовой институциональной реформы в процессе становления рыночной экономики в независимой Украине, которая касалась образования и развития национального предпринимательства, динамики изменения состояния бизнес–среды. Это необходимо для определения причин: почему политика развития предпринимательства, которая осуществлялась в Украине, не доказала свою результативность, с целью формирования на государственном уровне современной политики его стимулирования.

Проблематика поддержки предпринимательского сектора заключается в том, что значительная часть проблем, которые были обозначены еще на этапе становления предпринимательства после получения независимости, сохранили актуальность и сегодня и обусловили накопление препятствий для национального предпринимательского сектора. Это должно побудить власти к должному вниманию к этой проблеме и воплощению в жизнь задекларированных ею мероприятий. Отсутствие в течении длительного времени положительных изменений в поддержке деятельности малых и средних предприятий Украины приведет к негативным последствиям для национальной экономики, углубление макроэкономических дисбалансов и потери рабочих мест.

Объектом исследования является развитие малого и среднего бизнеса в период независимости Украины. Целью исследования является идентификация препятствий, сдерживающих развитие украинского предпринимательства в течение определенного периода для стимулирования раскрытия его потенциала в условиях циклических экономических кризисов. Методология исследования предполагает использование методов эмпирического исследования (наблюдение, сравнение, описание), теоретического познания (формализации) и общелогических методов исследования (анализа, системного подхода, статистических методов).

Практическими результатами исследования следует считать идентификацию препятствий для создания благоприятного бизнес–климата для создания и развития собственного дела.

Область применения результатов: среда развития предпринимательства.

В заключении следует отметить, что в статье предложено проанализировать проблемы, которые были очерчены на этапе начала предпринимательства и сохранили свою актуальность с целью формирования государственных подходов к стимулированию развития предпринимательства на всех этапах развития – от возникновения идеи до ведения международной деятельности, внедрения финансовых инструментов поддержки, системы налогообложения, консалтинговой поддержки по регистрации, получения кредитов, ведение внешнеэкономической деятельности и др.

Ключевые слова: предпринимательство, стратегия развития предпринимательства, бизнес–среда, малые и средние предприятия, цифровые трансформации предпринимательства, дерегуляція.

HEIKO T.Yu.

Obstacles to entrepreneurship in Ukraine during the period of independence

The article considers the obstacles to the development of small and medium business during the existence of Ukraine as an independent state, which hindered its growth. The urgency of the topic is due to the need to analyze the basic institutional reform in the process of market economy in independent

Ukraine, which concerned the formation and development of national entrepreneurship, the dynamics of change in the business environment. This is necessary in order to determine the reasons: why the policy of business development pursued in Ukraine has not proved its effectiveness, in order to form a modern policy at the state level to stimulate it.

The problem of supporting the business sector is that a significant part of the problems that were outlined at the stage of entrepreneurship after independence, remain relevant today and have led to the accumulation of obstacles for the national business sector. This should encourage the authorities to pay due attention to this problem and implement the measures declared by it. The long-term absence of positive changes in the support of small and medium-sized enterprises in Ukraine will lead to negative consequences for the national economy, deepening macroeconomic imbalances and job losses.

The object of research is the development of small and medium business during the period of Independence of Ukraine. The purpose of the study is to identify obstacles to the development of Ukrainian entrepreneurship over a period of time to stimulate the disclosure of its potential in cyclical economic crises. The research methodology involves the use of methods of empirical research (observation, comparison, description), theoretical knowledge (formalization) and general research methods (analysis, systems approach, statistical methods).

The practical results of the study should be considered to identify the stages of development of entrepreneurship during independence and identify obstacles to creating a favorable business climate for starting and developing your own business.

Field of application of results: the environment of business development.

In conclusion, it should be noted that the article proposes to analyze the problems that were outlined at the beginning of entrepreneurship and remained relevant, in order to form government approaches to stimulate entrepreneurship at all stages of development – from idea to international activity, introduction of financial support instruments. , taxation system, consulting support for registration, obtaining loans, conducting foreign economic activity, etc.

Keywords: entrepreneurship, business development strategy, business environment, small and medium enterprises, digital transformations of entrepreneurship, deregulation.

Постановка проблеми. Ефективне стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу України вимагає аналізу перешкод, що накопилися в період існування України як незалежної суверенної держави для формування державної політики підтримки підприємництва в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченню проблем розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, характерних рис формування підприємницького середовища, державної політики підтримки малого підприємництва та стратегій його розвитку в Україні було присвячено роботи таких українських науковців, як Т. А. Піхняк [1], С. Г. Дрига [2], З. З.С.Варналії [3-5], В. В. Виговська [4], В. М. Геєць [5], В. В. Папп [6], Г. А. Лех [7], С. Попов [8] та ін. Проте політика державної підтримки малого та середнього підприємництва потребує аналізу її недоліків та якнайшвидшого вдосконалення і впровадження з метою створення сприятливого бізнес-клімату і недопущення згорання бізнесу в Україні.

Базовою інституційною реформою на шляху становлення ринкової економіки в незалежній Україні є утворення та розвиток національного підприємництва. Внутрішні та зовнішні умови впливали на структурні й якісні перетворення та трансформацію філософії функціонування бізнесу. Сектор підприємництва як найпотужніший драйвер економічного зростання потребує реалізації ефективної державної політики стимулювання бізнесу. Суперечності, що супроводжують розвиток підприємництва в Україні, пов'язані з напрямками та обсягами підтримки держави, підвищують актуальність здійснення наукових досліджень.

Цілями статті є: визначення етапів розвитку підприємництва за період незалежності України, що відзначалися помітними правовими та законодавчими трансформаціями і вимагали активної державної політики підтримки, а також перешкод, що стримують розвиток малого та середнього бізнесу, більшість з яких мають довготривалий характер.

Виклад основного матеріалу. Базовою інституційною реформою на шляху становлення ринкової економіки в незалежній Україні є утворення та розвиток національного підприємництва.

Поява малих та середніх підприємств в незалежній Україні, навіть за відсутності на перших етапах реформ усталеної культури підприємництва та приватної власності, здійснила величезний прорив та вражаючий вплив на низку процесів. Малий та середній бізнес, який з'явився за період Незалежності, як і в більшості розвинутих країн світу, став основою ринкової економіки України. Формування малого бізнесу сприяло руху до виправлення деформацій галузевої структури економіки, прискорило розвиток сфери послуг, слабко розвиненої у пострадянській Україні – торгівлі, побутових послуг, сфери громадського харчування. В середовищі перманентної кризової невизначеності для економіки, домінування монополій, нестійких господарських ланцюгів, МСП є потужним чинником збереження динамізму та тяглості розвитку національної економіки, забезпечують створення вагомій частки доданої вартості, нових робочих місць, задоволення значної частки внутрішнього попиту, диверсифікацію виробництва товарів та послуг, впровадження інновацій, розвиток конкуренції на внутрішньому ринку та нових напрямків бізнесу.

Малий бізнес має значно менші ресурси для адміністрування своєї діяльності, що стало однією з опосередкованих причин неформальної зайнятості, переведення операцій у готівковий оборот з метою мінімізації оподаткування та вплинуло на значний рівень тінізації економіки країни. За роки Незалежності було багато спроб створення дієвої системи державної підтримки МСП, проте повільне здійснення економічних перетворень зробило ці спроби нерезультативними.

Розвиток українського підприємництва стримується перешкодами, більшість з яких мають довготривалий характер, зокрема:

– Складність адміністрування податків. Згідно рейтингу Doing Business 2020¹, за показником «Сплата податків» Україна посіла 65 позицію зі 190 країн. Водночас, кількість годин на рік, що витрачається на процедури податкового адміністрування, є високою (328) і значно перевищує середню по країнах Європи та Центральної Азії

¹ Посилання на джерело: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/ukraine/UKR.pdf>

(213). Більшість часу (199 із 328) бізнес витрачає на адміністрування ПДВ, ще 92 години – на ЄСВ.

Згідно з Індексом складності податкового адміністрування (Tax Complexity Index), що вимірюється в рамках Глобального проекту складності податкового адміністрування для транснаціональних корпорацій (Global MNC Tax Complexity Project)², Україна знаходиться на 66 місці з 100 країн за рівнем загальної складності податкового адміністрування (Overall tax complexity), на 40 місці за складністю податкового законодавства (Tax code complexity) та 83 місці за складністю податкової інфраструктури (Tax framework complexity). Поєднання недосконалості та обтяжливості податкової системи створює умови для тінізації економіки.

– Наявність накопиченої великої кількості регуляцій, які дезорієнтують підприємців і змушують витратити чимало часу на вивчення та виконання вимог законодавства. Постійні зміни законодавства щодо МСП, що встановлюють нові правила та вимоги до мікро-, малого та середнього бізнесу, впливають на інституційну слабкість МСП, необізнаність, як діяти відповідно до законодавства, і створюють підстави для виникнення претензій з боку органів державного нагляду та контролю. Для врегулювання ситуації Кабінет Міністрів України затвердив План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності³, яким передбачено виконання центральними органами виконавчої влади 111 заходів (всього в Плані), у т.ч. 20 заходів щодо супроводження законопроектів у Верховній Раді України. За станом на 31.03.2021 р. виконано 57 заходів (у тому числі 15 заходів щодо супроводження законопроектів у ВРУ) із 111 запланованих, що становить 51,3%⁴. Державною регуляторною службою України посилюється вплив на органи державної та місцевої влади щодо необхідності визначення аналізу регуляторного впливу, організації публічних обговорень та налагодження діалогу з бізнес-об'єднаннями, а також застосування М-тесту на виконання вимог Закону України «Про

² Посилання на джерело: <https://www.taxcomplexity.org/>

³ Розпорядження КМУ «План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності» від 04.12.2019 р. № 1413-р URL: <http://www.drs.gov.ua/deregulation/plan-deregulyatsiyi-2016-2017-rr/>

⁴ Моніторинг стану виконання Плану дерегуляції 27.04.2021 URL <http://www.drs.gov.ua/deregulation/monitoryng-stanu-vikonannya-planu-deregulyatsiyi/>

засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності»⁵. Відповідні кроки засвідчують високий державний потенціал у підвищенні ефективності господарської діяльності та покращенні бізнес-клімату на основі подальшої лібералізації підприємницької діяльності.

– Низька платоспроможність внутрішнього ринку. Циклічність криз та інфляційні стрибки гальмують зростання доходів громадян, які є головними споживачами продукції підприємства. Згідно зі Звітом з оцінки реалізації державної політики розвитку малого і середнього підприємництва в Україні USAID KEY 2019, низька купівельна спроможність споживачів посідає третю з 13 позицій в переліку найбільших перешкод для ведення бізнесу в 2019 р.

– Слабка фінансова підтримка розвитку підприємства. Протягом багатьох років в Україні не існувало ефективної системи державної підтримки фінансування підприємства, функціонуванню передбачених механізмів кредитування малого бізнесу перешкоджали на різних етапах: відсутність специфічного досвіду та практики кредитування, належних методик оцінки платоспроможності, підвищення вимог до позичальників, що призвело до неготовності банків кредитувати малий бізнес. Фінансова допомога, що надавалась в різні періоди Українським фондом підтримки підприємства, Державним фондом підтримки селянських (фермерських) господарств та Державним інноваційним фондом, була мізерною.

Сьогодні в Україні діє близько 50 програм для МСП, що включають цільові кредити для соціальних, енергоефективних, екологічних проєктів, гранти на обмін досвідом та розвиток підприємницьких компетенцій МСП, що фінансуються міжнародними донорами (Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), Європейський інвестиційний банк, Європейський інвестиційний фонд, Німецький банк розвитку (KfW), Міжнародна фінансова корпорація) у партнерстві з українськими банками, інвестфондами та державними органами. З 2020 р. в Україні діє програма «Доступні кредити 5–7–9 %». Держава почала компенсувати підприємцям частину кредитного навантаження, причому рівень компенсації залежить від кількості робочих місць, які створює підприємець. Також запроваджується механізм на-

дання державних гарантій для підтримки мікро-, малого та середнього підприємництва.

– Низька інвестиційна привабливість України та відсутність сприятливого регуляторного середовища, що стримує зовнішніх та внутрішніх інвесторів, в т.ч. венчурних інвесторів та неформальних інвесторів (бізнес-ангелів). У грудні 2020 року був прийнятий Закон України «Про державну підтримку інвестиційних проєктів зі значними інвестиціями в Україні», що повинен стати стимулом для підвищення інвестиційної активності. Проте він передбачає надання державної підтримки інвесторам із загальною сумою інвестицій від 20 млн євро, отже, не стосується інвестицій у розвиток малого бізнесу.

Слабка захищеність приватної власності, насамперед поширення рейдерства, тобто захоплення бізнесу (активів, корпоративних прав) суб'єкта господарювання на основі використання незаконних методів. Як правило, рейдерство виникає в державах з високим рівнем корупції та слабкою системою правового захисту.

Слабкий рівень захисту прав власності пригнічує розвиток власної справи та економіки держави в цілому. Вирішення цієї чутливої проблеми залежить від результативності антирейдерського законодавства, ефективності судової системи та реагування правоохоронних органів. Чинним Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності»⁶ з 2019 р. відкрито інституційні можливості скорочення масштабів рейдерства в Україні, в т.ч. на основі впорядкування реєстраційної діяльності. Водночас Законом не передбачено комплексних інституційних змін, які забезпечували б непорушність права власності, а окремі його положення додають бюрократичні процедури, що знижують його можливості у протидії незаконному захопленню бізнесу або майна.

– Брак належного рівня навичок підприємства та сучасної бізнес освіти, що знижує інноваційний потенціал та конкурентоспроможність МСП через брак культури навчання підприємству протягом всього життя, відсутності в шкільній програмі спеціалізованих курсів та наявності застарілих програм, не адаптованих як до потреб сучасної вищої освіти, так і підприємства. Си-

⁵ Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15#Text>

⁶ Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту права власності» від 03.10.2019 № 159-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/159-20#Text>

туацію погіршує відсутність дієвої інфраструктури підтримки стартапів і інкубаторів/акселераторів.

Висновки

Політика розвитку підприємництва, що здійснювалася в Україні, не довела свою результативність, а її механізми не спонукали владу до належного ставлення та впровадження в життя задекларованих нею заходів. Значна частина проблем, які були окреслені на етапі становлення підприємництва після отримання Незалежності, зберегли актуальність. Йнате пер питання стимулювання розвитку підприємництва не набуло пріоритетної позиції серед стратегічно важливих завдань держави, і, відповідно, є залежним від інших напрямів державної політики (насамперед фіскальної). Перебуваючи у постійному русі та динамічних змінах, національне підприємство розвивається несистемно, не отримуючи належної підтримки з боку держави, в набагато складніших умовах, аніж бізнес у країнах-сусідах України. Формування на державному рівні сучасної програми стимулювання розвитку підприємництва протягом всього періоду – від виникнення ідеї до ведення міжнародної діяльності, має передбачити фінансові інструменти підтримки, зрозумілу систему пільгового оподаткування, консалтингової підтримки щодо реєстрації, отримання кредитів, ведення зовнішньоекономічної діяльності та ін. Держава повинна займати активну позицію сприяння, зважаючи на значущу роль підприємництва у створенні доданої вартості та організації зайнятості.

Список використаних джерел

1. Піхняк Т. А. Організаційно-економічний механізм державного управління підприємствами малого бізнесу : світовий досвід та уроки для України. Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. 2012. Вип. 22.2. С. 270–274.
2. Дрига С. Г. Мале підприємництво України : становлення, механізми управління та підтримки : монографія. Київ : ТОВ «ДКС центр», 2009. 459 с.
3. Варналій З. С. Мале підприємництво : основи теорії і практики. 4-те вид., стер. Київ : Знання, КОО, 2008. 302 с.
4. Виговська В. В. Малий бізнес України : сучасний стан і тенденції розвитку. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 1. С. 59–63.
5. Варналій З. С., Геєць В. М., Кужель О. М., Лібанова Е. М. та ін. Про стан та перспективи розвитку підприємництва в Україні : Національна доповідь / За ред. В. М. Гейця. Київ : Держкомпідприємство, 2008. 226 с.

7. Лех Г. А., Ільчишин М. М., Туркало О. Я. Світовий досвід розвитку підприємств малого бізнесу. Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. 2011. Вип. 21.15. С. 224–229.

4. Попов С., Поліщук Г. Забезпечення ефективності державної політики підтримки розвитку малого підприємництва : окремі аспекти. Інформаційний простір. Українські реалії: досвід трансформацій : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. Хелм, Польща, 2016. С. 3–5.

6. Папп В. В. Сучасний стан і тенденції розвитку малого підприємництва в Україні. Бізнес Інформ. 2013. № 6. С. 160–164.

9. Дані опитування-дослідження Info Sapiens (березень 2020) та Advanter Group (квітень 2020). URL: <https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=114> (дата звернення: 20.05.2020).

10. Державна служба статистики України : сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 20.05.2020).

References

1. Pikhniak T. A. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm derzhavnogo upravlinnia pidpriemstvamy maloho biznesu : svitovy dosvid ta uroky dlia Ukrainy. Naukoviy visnyk NLTU Ukrainy : zb. nauk.-tekhn. prats. 2012. Vyp. 22.2. S. 270–274.
2. Dryha S. H. Male pidpriemnytstvo Ukrainy : stanovlennia, mekhanizmu upravlinnia ta pidtrymky : monohrafiia. Kyiv : TOV «DKS tsentr», 2009. 459 s.
3. Varnalii Z. S. Male pidpriemnytstvo : osnovy teorii i praktyky. 4-te vyd., ster. Kyiv : Znannia, KOO, 2008. 302 s.
4. Vyhovska V. V. Malyi biznes Ukrainy : suchasnyi stan i tendentsii rozvytku. Aktualni problemy ekonomiky. 2009. № 1. S. 59–63.
5. Varnalii Z. S., Heiets V. M., Kuzhel O. M., Libanova E. M. ta in. Pro stan ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini : Natsionalna dopovid / Za red. V. M. Heitsia. Kyiv : Derzhkompідприємство, 2008. 226 s.
7. Lekh H. A., Ilchysyn M. M., Turkalo O. Ya. Svitovy dosvid rozvytku pidpriemstv maloho biznesu. Naukoviy visnyk NLTU Ukrainy : zb. nauk.-tekhn. prats. 2011. Vyp. 21.15. S. 224–229.
3. Popov S., Polishchuk H. Zabezpechennia efektyvnosti derzhavnoi polityky pidtrymky rozvytku maloho pidpriemnytstva : okremi aspekty. Informatsiinyi prostir. Ukrainski realii: dosvid transformatsii : materialy V Mizhnar. nauk.-prakt. konf. Khelm, Polishcha, 2016. S. 3–5.
6. Papp V. V. Suchasnyi stan i tendentsii rozvytku maloho pidpriemnytstva v Ukraini. Biznes Inform. 2013. № 6. S. 160–164.

9. Dani opytuvannia–doslidzhennia Info Sapiens (berезen 2020) ta Advanter Group (kviten 2020). URL: <https://sapiens.com.ua/ua/publication–single–page?id=114> (data zvernennia: 20.05.2020).

10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy : sait. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (data zvernennia: 20.05.2020)

Дані про автора

Гейко Тетяна Юніївна,

здобувачка, головна консультантка відділу економічної стратегії, Національний інститут стратегічних досліджень, Україна

e-mail: geykotu@niss.gov.ua

Данные об авторе

Гейко Татьяна Юниевна,

соискательница, главная консультантка отдела экономической стратегии Национального института стратегических исследований, Украина

e-mail: geykotu@niss.gov.ua

Data about the author

Tetyana Heiko,

PhD student, Senior Consultant, Economic Strategy Division, National Institute for Strategic Studies, Ukraine

e-mail: geykotu@niss.gov.ua

УДК 330.5

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116239>

ЧУМАЧЕНКО О.М.

Особливості землеволодіння та правовий статус земель європейських країн

Предмет дослідження – сукупність теоретико–методологічних основ правового забезпечення власності на землі в Європі.

Метою написання **статті** є виявлення особливостей землеволодіння та дослідження правового статусу земель європейських країн.

Методологія проведення роботи – методи аналізу та синтезу (при систематизації показників); метод порівняння (при проведенні характеристики системи землеволодіння та землекористування); метод аналогії (при виявленні особливостей землеволодіння окремих країн).

Результати роботи – здійснено порівняльний аналіз структури правового статусу земельних ресурсів деяких європейських країн. Розкрито суть понять землеволодіння та землекористування, досліджено особливості землеволодіння та землекористування як об'єкта земельних правовідносин. Проведено аналіз впливу гарантій прав власності на суспільно–економічні та екологічні вигоди. Проаналізовано правові системи країн світу, та виявлено, що вони мають три основних вектори (групи): цивільне право (civil law), загальне право та соціалістичне право. Досліджено особливості основних європейських правових систем, виявлені їх особливості. Обґрунтовано сучасні особливості формування права приватної та публічної власності на земельні ресурси. Проведений аналіз структури власності на землі країн Європи. У країнах, із високим рівнем економічного розвитку, частка земель у приватній власності досить суттєва, що зумовлено лібералізацією земельної політики та відкритістю і прозорістю земельних ринків. Виявлені залежності продовольчої безпеки та земельної власності ряду європейських країн. Приведені переваги та недоліки різних форм власності на землі.

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: економіка природокористування, управління національною економікою, земельне право.

Висновки – досліджуючи питання формування земельної власності (користування) у ряді країн ми дійшли висновків, що більшість розвинених країн мають ліберальні ринки земель та переважаючою формою власності на землі є приватна. Яскравим представником особливої земельної політики є Ізраїль, у межах якого фактично відсутнє поняття приватної земельної власності. Також Великобританія, де всі землі перебувають у довічному володінні Королівської сім'ї, відчуженню підлягають лише права користування землями, що ніяким чином не знижує ефективність використання останньої. Причому більшість країн Європи мають досить суттєві законодавчі обмеження на зміну цільового призначення земельних ділянок та чітко визначені норми землеволодіння та землекористування.

Ключові слова: власність, земельна ділянка, землеволодіння, землекористування.

ЧУМАЧЕНКО А.Н.

Особенности землевладения и правовой статус земель европейских стран

Предмет исследования – совокупность теоретико–методологических основ правового обеспечения земельной собственности в Европе.

Целью написания **статьи** является выявление особенностей землевладения и исследования правового статуса земель европейских стран.

Методология проведения работы – методы анализа и синтеза (при систематизации показателей); метод сравнения (при проведении характеристики системы землевладения и землепользования) метод аналогии (при выявлении особенностей землевладения отдельных стран).

Результаты работы – осуществлен сравнительный анализ структуры правового статуса земельных ресурсов некоторых европейских стран. Раскрыта суть понятий землевладения и землепользования, исследованы особенности землевладения и землепользования как объекта земельных правоотношений. Проведен анализ влияния гарантий прав собственности на общественно–экономические и экологические выгоды. Проанализированы правовые системы стран мира, и обнаружено, что они имеют три основных вектора (группы): гражданское право (*civil law*), общее право и социалистическое право. Исследованы особенности основных европейских правовых систем, выявлены их особенности. Обосновано современные особенности формирования права частной и публичной собственности на земельные ресурсы. Проведенный анализ структуры собственности на земли стран Европы. В странах, с высоким уровнем экономического развития, доля земель в частной собственности довольно существенная, что обусловлено либерализацией земельной политики и открытостью, а также прозрачностью земельных рынков. Обнаруженные зависимости продовольственной безопасности и земельной собственности ряда европейских стран. Приведены преимущества и недостатки различных форм собственности на земли.

Область применения результатов. Экономическая отрасль: экономика природопользования, управление национальной экономикой, земельное право.

Выводы – исследуя вопросы формирования земельной собственности (пользования) в ряде стран мы пришли к выводу, что большинство развитых стран имеют либеральные рынки земель и преобладающей формой собственности на земли является частная. Ярким представителем особой земельной политики является Израиль, в рамках которого фактически отсутствует понятие частной земельной собственности. Также Великобритания, где все земли находятся в пожизненном владении Королевской семьи, отчуждению подлежат только права пользования землями, никоим образом не снижает эффективность использования последней. Причем большинство стран Европы имеют достаточно существенные законодательные ограничения на изменение целевого назначения земельных участков и четко определены нормы землевладения и землепользования.

Ключевые слова: собственность, земельный участок, землевладение, землепользование.

CHUMACHENKO A.M.

Features of land tenure and legal status of lands of European countries

The subject of the study – a set of theoretical and methodological foundations of legal support for land ownership in Europe.

The purpose of the article is identify the features of land tenure and study the legal status of lands of European countries.

Research methodology – methods of analysis and synthesis (in the systematization of indicators); method of comparison (when conducting the characteristics of the system of land tenure and land use); method of analogy (in identifying the peculiarities of land tenure of individual countries).

Results – comparative analysis of the structure of the legal status of land resources of some European countries. The essence of the concepts of land tenure and land use is revealed, the peculiarities of land tenure and land use as an object of land legal relations are investigated. An analysis of the impact of property rights guarantees on socio-economic and environmental benefits. The legal systems of the countries of the world are analyzed, and it is found that they have three main vectors (groups): civil law, common law and socialist law. The peculiarities of the main European legal systems are studied, their peculiarities are revealed. The modern peculiarities of the formation of the right of private and public ownership of land resources are substantiated. The analysis of the ownership structure on the lands of European countries is carried out. In countries with a high level of economic development, the share of privately owned land is quite significant, due to the liberalization of land policy and the openness and transparency of land markets. Dependencies of food security and land ownership of a number of European countries are revealed. Bringing the advantages and disadvantages of different forms of land ownership.

Application of results. Economic branch: economics of nature management, management of national economy, land law.

Conclusions – examining the formation of land ownership (use) in a number of countries, we concluded that most developed countries have liberal land markets and the predominant form of land ownership is private. A clear representative of the special land policy is Israel, within which there is virtually no concept of private land ownership. Also, in the United Kingdom, where all land is in the lifelong possession of the Royal Family, only the right to use the land is subject to alienation, which in no way reduces the efficiency of its use. Moreover, most European countries have very significant legal restrictions on changing the purpose of land and clearly defined norms of land tenure and land use.

Keywords: property, land plot, land use.

Постановка проблеми. Природним багатством та спадком кожної країни являються земельні ресурси. Без сумнівів, правом кожної держави є не тільки турбота, а й захист такого унікального природного ресурсу. Землі, як об'єкт нерухомого майна створюють основу для подальшого розвитку інституту власності. Крім цього земля виступає як об'єкт права сільсько-господарських, лісогосподарських, природоохоронних, містобудівних та інших відносин. Законодавче регулювання земельних відносин у більшості європейських країн характеризується стабільністю та високою ефективністю. Визначальні ознаки ефективної правової системи: передбачуваність (прозорість); справедливість; оперативність прийняття рішень; відповідність звичаям, нормам та рівню розвитку. Дослідження Р.Сгуз виділяє три основні гілки системи земельного права: цивільне право, загальне право та соціалістичне право [10]. Цивільне право лежить в основі земельних правовідносин ряду країн Західної Європи, Латинської Америки, Індонезії, Японії та деяких країн Африки та ближнього Сходу. Маючи в основі норми римського права, така система використовує метод правового обґрунтування, що розвивається від загального до часткового (індивідуального чи приватного).

Правова система загального права походить від англійського загального права і активно використовується на території країн що входили до Британської імперії. Унікальною рисою англійського права є доктрина старшинства суддів.

В основі соціалістичної правової системи лежить марксистсько-ленінська концепція права. Така система існувала та продовжує існувати у Радянському Союзі (створенні після розпаду СРСР держави в основу правової системи поклали основи римського права), Китаї, В'єтнамі, Пн. Кореї, Монголії, Кубі, Камбоджі, Лаосі та ряді інших країн [9]. Даній правовій системі більше притаманні риси римського права а ніж англійського, адже основоположним є норми закону, а не судова практика [8]. Така правова система являється ефективним інструментом планування та організації економічних і соціальних структур в інтересах діючої влади.

Земельні правовідносини мають суттєві відмінності у різних країнах, які потребують подальшого дослідження та адаптації зарубіжного досвіду до умов України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальні питання щодо права власності на землі висвітлені у працях вітчизняних фахівців із економіки природокористування, зокрема: В.М.

Будзяка, Б.М. Даниленка А.С., Данилишина, Д.С. Добрая, Дорош О.С., А.Г. Мартина, А.М. Третьяка, А.Я. Ступеня, М.А. Хвесика, та інших. Вагомий внесок у формування земельних правовідносин зробили такі зарубіжні вчені, як: Р.С. Cruz, U. Mattei, J. Merryman, A. Wily та інші.

Подальшого дослідження потребують проблеми формування та особливості зміни права власності на земельні ресурси. Актуальним є вивчення європейських практик регулювання розмірів та строків землеволодінь та землекористувань.

Постановка завдання полягає у виявленні особливостей визначення прав на земельні ресурси європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Правові норми більшості країн Європи мають значний ліберальний відтінок, що сприяє існуванню та розвитку приватної власності і використанню її за власним бажанням, приватна власність гарантується на конституційному рівні, експропріація земель можлива лише для суспільних потреб та із відповідною матеріальною компенсацією землевласнику. Європейський інститут форм власності на землі та іншу нерухомість має давню історію. У його структурі співіснують дві основні системи земельного права: цивільного (римського) та загального (англійського). Соціалістична концепція припинила своє існування із розпадом СРСР. Більшість європейських правових систем передбачає поняття приватної власності на нерухомість, у яких дане право являється повним майновим правом тобто являється унітарним. Інша система майнових правовідносин передбачає існування загального права. Така система є традиційною для Великобританії і передбачає, що Королева являється кінцевим власником всіх земель. Земельна ділянка в таких умовах використовується на умовах зауму чи утримання. Такі права на землі мають назву маєтків. Найрозповсюдженішою формою є фріхолд (freehold) – право «повного володіння», яке не має часових обмежень і є еквівалентом власності цивільного права. Лізхолд (Leasehold) – право оренди, що наділяє власника правом користуватися ділянкою протягом встановленого строку (максимум до 999 років). Така система передбачає існування трьохсторонніх угод, за якими власник передає майно довірній особі, яка в свою чергу на правах власника передає права на нерухомість вигодонабувачеві.

Законодавства всіх країн світу передбачають право власності на землі. В законодавстві України, статтею 316 Цивільного кодексу України визначено право власності, як право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб [5]. Суб'єктами такого права виступає Український народ та інші учасники цивільних відносин. Право на земельну ділянку передбачає всю сукупність прав на землю у відповідності із Конституцією України [2], Земельним кодексом України [1]. Земельне право визначає форми власності які відмінні за суттю та змістом і забезпечують всю повноту земельних правовідносин. На думку А.М. Третьяка, варто розрізняти приватну та публічну власність на землю. Змістовне наповнення останньої забезпечують державна власність та комунальна (у деяких країнах колективна) власність на землю [4]. Безумовно у правовій системі кожної без винятку держави присутні всі три форми власності на землю, але співвідношення їх нерівномірне.

Особливості приватної власності на земельні ресурси.

Як правило, приватна власність домінує у країнах із розвинутою економікою. Це країни Західної Європи, Пн. Америки, Японія, Австралія, Нова Зеландія, тощо.

Поєднання приватної власності та широких індивідуальних повноважень, історично, вибудувало вектор розвитку взаємовідносин. Ще на початку минулого століття, використання земельних ділянок відбувалось практично без обмежень, навіть якщо це спричиняло збитки сусідам та суспільству. Із розвитком великих міських центрів та усвідомленням екологічних та соціально-економічних наслідків від приватних землеволодінь, почали обмежувати абсолютні права приватних власників для досягнення балансу між свавіллям приватної власності та потребами суспільства. На сьогодні, держави здійснюють обмеження та регулювання приватного сектору через систему управління земельними відносинами, лімітуючи розмір власності та оренди земель, надаючи державі перевагу при відчуженні земель для суспільних потреб, змінюючи величину земельного податку, здійснюючи примус викупу тощо. Приватна власність на землі, крім переваг має ряд суттєвих негативних ефектів, а саме:

- концентрація земель у невеликій групі власників;

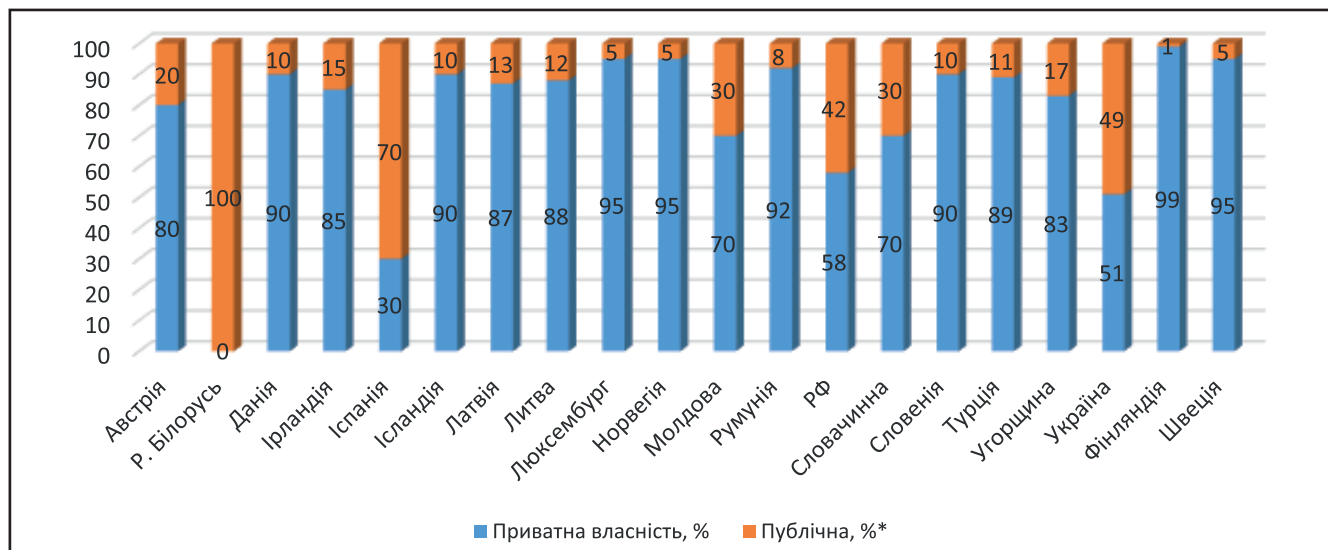

Рисунок 1. Частка приватної власності на землі у деяких країнах Європи [7]

* Державна та комунальна власність

- обмежений або зовсім відсутній доступ до земельних ресурсів населення із низькими доходами;
- розбіжність між доходами приватних осіб та суспільними вигодами і втратами.

Тобто, висока концентрація земельних ресурсів у приватній власності може привести до земельних реформ перерозподільного характеру та переходу господарств на державну форму власності. Перерозподіл земельного фонду у деяких країнах Європи приведено на рис. 1.

Особливе відношення до забезпечення власної продовольчої безпеки, виражається у наявності державних обмежень щодо площ сільськогосподарських землеволодінь та землекористувань (див. табл. 1.). Тобто країни законодавчо обмежують концентрацію площ «в одних руках», що унеможлиблює виникнення крупних монополістичних латифундій (агрохолдингів у країнах із радянським минулим).

Загальна структура права власності на землі сільськогосподарського призначення приведено на рис. 2. Як видно із графіка, переважній більшості високорозвинених європейських країн переважаючою формою власності на землі сільгоспризначення є приватна власність. У приватних системах землеволодіння досить часто можуть виникати розбіжності доходами власника та суспільними вигодами і втратами, що несе ризики землекористування для останніх.

Виходячи із основ реалізації права, приватній власності притаманні унікальні права (рис.3.).

Приведенні вище переваги являються основними характеристиками приватної власності на землю.

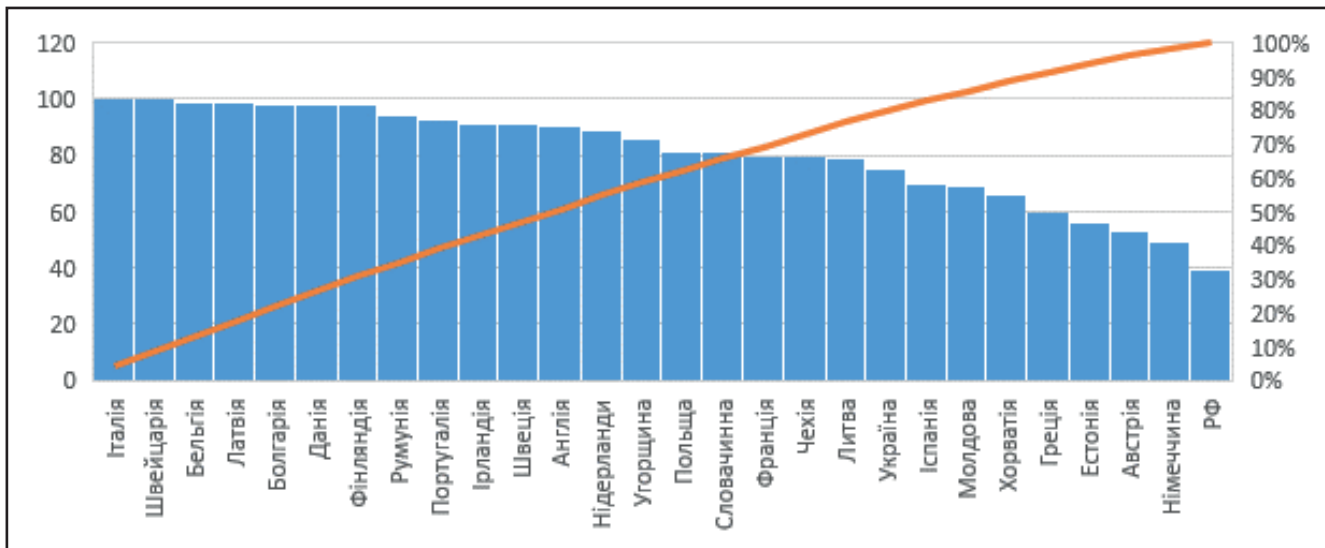
Особливості державної власності на земельні ресурси.

В усіх країнах світу використовують концепцію державної власності на землю. В її крайній формі

Таблиця 1. Норми земель приватної власності у деяких країнах Європи

Країна	min, га	max, га
Англія	не існує	не існує
Болгарія	не існує	30 га
Данія	не існує	150 га
Іспанія	не існує	250 га, під зрошенням – 50 га, пасовища – 1000 га
Німеччина	1 га	400–500 га
Польща	1 га	до 300 га, а із спадком – до 500 га
Румунія	не існує	200 га
Угорщина	не існує	300 га
Україна	не існує	1 липня 2021р. фіз. особи – до 100га
Франція	не існує	для орендарів 200 га

Згідно джерела [3]

Рисунк 2. Частка сільськогосподарських землеволодінь у Європі

Рисунк 3. Права та вигоди приватної власності на землю

Авторська розробка

держава в особі органів державної влади може володіти всім земельним фондом, розподіляти права доступу, користування, покращення та передачі земель. У деяких випадках держава надає право оренди окремим суб'єктам. Так, в Ізраїлі 93% земельного фонду належить державі, Адміністрації з розвитку та Єврейському національному фонду (Jewish National Fund). Прийнятий у 1960 році Основний земельний закон Ізраїлю закріплює всі землі як державні «Ізраїльські землі» позбавлені

ні права продажу. Сільськогосподарські землі використовуються на правах довготривалої оренди. Земля не може відчужуватися у приватну власність, дозволено орендувати землі строком до 196 років. Починаючи із ХХст. все ширше впроваджувалась концепція державної власності на землі. Обумовлювалось це негативними наслідками необмеженої приватної власності. У такому підході вбачалося, що державний контроль щодо використання та перерозподілу земель знівелює

Таблиця. 2. Гарантії права власності на землі громад

регіон	високі	слабкі	немає
Європа	Австрія, Німеччина, Італія, Норвегія, Ірландія, Швеція, Португалія, Румунія, Іспанія, Україна	Болгарія, Туреччина	Чехія, Ісландія, Угорщина, Латвія

Складено із використанням [6]

соціальну несправедливість при землекористуванні. Паралельно із покращеннями такий підхід має і суттєві недоліки. В умовах процвітання державної власності на землю, висувуються досить високі вимоги до компетенції та чесності управлінців, їхня здатність ефективно реагувати на соціально-економічні виклики. У країнах із слабкою судовою системою, а це більшість країн пострадянського простору, реформи яких базуються на радянській вертикалі управління, сприяє процвітанню корупційних схем щодо реалізації прав на землі на їх перерозподілу. Високий рівень заполітизованості, бюрократії та небажання чиновників «без винагороди» сприяти розвитку та інвестиційній привабливості суттєво знижують ефективність державного регулювання земельних відносин. Дієвим виходом із такої ситуації може бути модифікація правової системи, яка стимулюватиме розвиток управлінської складової виробництва та інвестиційну привабливість системи землекористування.

Особливості власності на земельні ресурси громад, суспільних груп, колективів.

Системи колективної власності включають комунальну, колективну, спільну та інші форми, які історично сформувалися у системах землекористування (землеволодіння) різних суспільних групах. У країнах Африки та Південнотихоокеанічного регіону даний тип власності еволюціонував із родоплемінної власності на землі. Більшість таких систем землеволодіння виникли у зв'язку із недостатнім (повністю відсутнім) розвитком ринкових відносин, високим рівнем внутріобщинної згуртованості, слабкістю економічної та технічної складової виробництва. В таких умовах, земельні ресурси набували рис культуро-ідеологічного об'єкта, і вже на другий план виходили функції земель як фактору виробництва. У сучасній інтерпретації, на нашу думку, основні риси даного типу власності лягли в основу комунальної (муніципальної) форми власності. Тобто як така, що носить особливості публічної форми власності та по суті є колективною. Земельне право у різних регіонах по різному забезпечує гарантії права комунальної власності, адже

більшість правових систем перевагу надає приватним чи державним формам власності. Хоча ряд країн мають високі гарантії існування такого права власності (табл. 2.).

Висновок

Отже, досліджуючи питання формування земельної власності (користування) у ряді країн ми дійшли висновків, що більшість розвинених країн мають ліберальні ринки земель та переважаючою формою власності на землі є приватна. Яскравим представником особливої земельної політики є Ізраїль, у межах якого фактично відсутнє поняття приватної земельної власності. Також Великобританія, де всі землі перебувають у довічному володінні Королівської сім'ї, відчуженню підлягають лише права користування землями, що ніяким чином не знижує ефективність використання останньої. Причому більшість країн Європи мають досить суттєві законодавчі обмеження на зміну цільового призначення земельних ділянок та чітко визначені норми землеволодіння та землекористування.

Список використаних джерел

1. Земельний кодекс України від 17.03.2021, підстава – 1259-IX [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України 17.03.2021 – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>.
2. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/>
3. Ряснянська А.М. Світовий досвід формування власності на землю. Глобальні та національні проблеми економіки. Випуск 7. 2015.
4. «Третяк А.М. Землеустрій в Україні: теорія, методологія: [монографія] / А.М.Третяк . – К.: Гринь Д.С., 2013. – 650с.
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України 18.02.2021 – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/conv/page>.
6. Alden Wily, Liz. 2018. «Collective Land Ownership in the 21st Century: Overview of Global Trends» Land 7, no.

2: 68. – Режим доступу: <https://doi.org/10.3390/land7020068>.

7. Land Registry. Inventory of Land Administration Systems in Europe and North America. [Електронний ресурс]. UNECE // Режим доступу: <https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/landadminsystems.inventory.ed4.pdf>.

8. Mattei, Ugo (1995), 'The Comparative Law and Economics of Penalty Clauses in Contracts', American Journal of Comparative Law, 43, 427–45.

9. Merryman J. H. The Civil Law Tradition. [Електронний ресурс]. slideshare // Режим доступу: <https://www.slideshare.net/wopiwidu72315/the-civil-law-tradition-pdf-john-henry-merryman-an-introduction-to-the-legal-systems-of-europe-and-latin-america-fourth-edition-121095858>.

10. Peter DE CRUZ, Comparative Law in a Changing World, Cavendish Publishing Limited, London/Sydney, 2nd ed., 1999.

References

1. Zemelnyi kodeks Ukrainy vid 17.03.2021, pidstava – 1259–IX [Електронний ресурс] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 17.03.2021 – Rezhyim dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768–14>.

2. Konstytutsiia Ukrainy [Elektronnyi resurs] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR). – 1996. – № 30. – s. 141. – Rezhyim dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>.

3. Riasnianska A.M. Cvitovyi dosvid formuvannia vlasnosti na zemliu. Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky. Vypusk 7. 2015.

4. «Tretiak A.M. Zemleustrii v Ukraini: teoriia, metodolohiia: [monohrafiia] / A.M. Tretiak . – K.: Hrin D.S., 2013. – 650s.

5. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 № 435–IV [Електронний ресурс] // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy 18.02.2021 – Rezhyim dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435–15/conv/page>.

6. Alden Wily, Liz. 2018. «Collective Land Ownership in the 21st Century: Overview of Global Trends» Land 7, no. 2: 68. – Rezhyim dostupu: <https://doi.org/10.3390/land7020068>.

7. Land Registry. Inventory of Land Administration Systems in Europe and North America. [Електронний ресурс]. UNECE // Режим доступу: <https://unece.org/fileadmin/DAM/hlm/documents/Publications/landadminsystems.inventory.ed4.pdf>.

8. Mattei, Ugo (1995), 'The Comparative Law and Economics of Penalty Clauses in Contracts', American Journal of Comparative Law, 43, 427–45.

9. Merryman J. H. The Civil Law Tradition. [Електронний ресурс]. slideshare // Режим доступу: <https://www.slideshare.net/wopiwidu72315/the-civil-law-tradition-pdf-john-henry-merryman-an-introduction-to-the-legal-systems-of-europe-and-latin-america-fourth-edition-121095858>.

10. Peter DE CRUZ, Comparative Law in a Changing World, Cavendish Publishing Limited, London/Sydney, 2nd ed., 1999.

Дані про автора

Чумаченко Олександр Миколайович,

доцент кафедри землевпорядного проектування, кандидат економічних наук, Національний університет біоресурсів і природокористування України
e-mail: anchumachenko@ukr.net

Данные об авторе

Чумаченко Александр Николаевич,

доцент кафедры землеустроительного проектирования, кандидат экономических наук, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины
e-mail: anchumachenko@ukr.net

Data about the author

Alexander Chumachenko,

PhD in Economics, lecturer, Department of Land–Use planning
e-mail: anchumachenko@ukr.net

Економування використання залізних руд та їх родовищ

Предмет дослідження – геологічна інформація про залізні руди та їх родовища, що досліджуються, передаються за офіційними дозволами у надрокористування.

Метою написання **статті** є обґрунтування сутності та понятійного апарату вартісно–ресурсного економування залізних руд і процесів залізорудного надрокористування.

Методологія проведення роботи – застосування абстрактно–логічного аналізу (розробка понятійного апарату економування); правового аналізу (дослідження нормативно–правової бази); узагальнення (формування висновків і пропозицій).

Результати роботи – обґрунтовано поняття вартісного цільового відображення результатів надрокористування трактувати формування оцінюванням на нормативно–правовій базі вартостей залізорудних ресурсів для встановлення видів і сум доходів, що мають визначати підприємства при отриманні цих ресурсів у господарське користування (аренду) або придбані як товари, ресурсно–вартісним економуванням залізорудного користування.

Висновки – застосований ресурсний підхід до залізорудних ресурсів та обґрунтовано визначення їх економування як процесу встановлення на правовій базі вартості родовищ цих корисних копалин, що на платній основі передаються надрокористувачам. Економування належить до понять і процесів досліджень надро–ресурсології.

Ключові слова: народ, потреби, надра, корисні копалини, родовища корисних копалин, вартості, економування, ресурси, надрокористувачі.

БОДЮК А.В.

Економування пользования железными рудами и их месторождениями

Предмет исследования – геологическая информация о железных рудах и их месторождениях, которые исследуются, передаются за официальными разрешениями в надропользование.

Целью написания **статьи** является обоснование сущности и понятийного аппарата стоимостно–ресурсного економування железных руд и процессов железорудного надропользования.

Методология проведения работы – применение абстрактно логического анализа (разработка понятийного аппарата економування); правового анализа (исследование нормативно–правовой базы); обобщение (формирование итогов и предложений).

Результаты работы – обосновано понятием стоимостного целевого отображения результатов надропользования трактовать формирование оцениванием на нормативно–правовой базе стоимостей железорудных ресурсов для встановлення видов и сумм доходів, которые должны определять предприятия при получении этих ресурсов в хозяйственное пользование (аренду) или приобретенные как товары, ресурсно–стоимостным економуванням этих ресурсов.

Выводы – применен ресурсный подход к исследованиям железорудных ресурсов и обосновано определение их економування как процесса установления на правовой базе стоимости месторождений этих полезных ископаемых, что на платной основе передаются надропользователям. Економування принадлежит к понятиям и процессам исследований надро–ресурсологии.

Ключевые слова: народ, потребности, недра, железные руды, месторождения, стоимости, економування, ресурсы, надропользователи.

BODYUK A.V.

Value creation use of iron ore in their deposits

The article of research is geological information about iron–stones and their deposits that is investigated, passed after official permissions in subsoil use.

The aim of writing of the article is a ground of essence and concept vehicle of cost–resource value creation of iron–stones and processes of iron–ore subsoil use.

Methodology of work – application of abstract–logical analysis (development of the conceptual apparatus of saving); legal analysis (study of the regulatory framework); generalization (formation of conclusions and proposals).

Results of work – it is substantiated by the concept of cost target reflection of results of subsoil use to interpret formation by estimation on normative–legal basis of values of iron ore resources for establishment of kinds and sums of incomes which should define the enterprises at reception of these resources in economic use (rent), value creation iron ore use.

Conclusions – the resource approach to iron ore resources is applied and the definition of value creation as a process of establishing on the legal basis the value of deposits of these minerals, which are transferred to subsoil users on a paid basis, is substantiated. Value creation belong to the concepts and processes of subsoil resource research.

Key words: people, needs, subsoil, minerals, mineral deposits, costs, value creation, resources, subsoil users.

Постановка проблеми. За Конституцією України надра є об'єктами права власності українського Народу. Народ України як власника надр уособлює держава. Надра України надаються державою (через відповідні державні органи чи органи місцевого самоврядування) у господарське користування суб'єктам господарювання за принципом платності.

У теоретично–методологічному аспекті застосування принципу платності до процесу передачі родовищ залізних руд у користування потребує об'єктивного встановлення вартості передаваних природних ресурсів (родовищ корисних копалин, земельних ділянок, можливо водних, лісових, а то й інших об'єктів, зокрема нерухомості, одночасно).

Тому актуальні питання ринкового механізму управління користуванням надрами під дією закону вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перш за все необхідно дослідити наявні прямі чи опосередковані положення понятійного апарату економуювання надрокористування, зокрема, і дослідного (геологічного дослідження надр, проведення досліджень надр у процесі видобування корисних копалин, іншого виду їх експлуатації, окремого вивчення корисних копалин). Проведення пошуково–розвідувальних досліджень і робіт, геологічного контролю, застосування тих чи інших методів їх виконання потребують певної нормативно–правової та інформаційної бази. Тому перш за все розглянемо законодавчу базу, щоб можливо адаптувати окремі положення чинної до розробки теоретичних основ економуювання.

Конституцією України, стаття 13, визначено, що «Земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші

природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентально–го шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу. Від імені Українського народу права власника здійснюють органи державної влади та органи місцевого самоврядування в межах, визначених цією Конституцією». Але цією статтею визначено, що надра є лише об'єктами права власності, а не власністю. Отже моє місце лише декларативність.

Далі сказано, що «Кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону». Але ж для використання цього права необхідно отримати спеціальний дозвіл. А цей дозвіл коштує чималих сум. Сплатити які можуть лише окремі, надто багаті громадяни. Отже, знову декларативність.

Далі записано, що «Власність зобов'язує. Власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству». Це ж знову декларативність. Ще записано, що «Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом». Знову декларативність, бо мають місце такі факти: юридичні суб'єкти господарювання лише не бідні користуються родовищами, зокрема залізних руд, і отримують доходи і т.д.; аналогічно окремі не бідні фізичні особи.

Народ у своїй масі ніяких доходів не отримує. Отже немає рівності і перед законом, і у реальному суспільному житті. Держава ніяк не захищає права власності народу України на надра, корисні копалини, зокрема залізні руди та їх родовища.

На наш погляд, народ ще й страждає від негативних екологічних наслідків експлуатації родовищ, і не тільки. Конституційно економічні питання отримання доходів народом від власності на надра, корисні копалини, зокрема залізних руд та їх родовищ не визначені.

У статті 28. Плата за користування надрами Кодексу України «Про надра» визначено, що «Користування надрами є платним, крім випадків, передбачених статтею 29 цього Кодексу. Плата справляється за користування надрами в межах території України, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони». Перелічені види платежів. Але не визначені платежі та доходи, які мають отримувати народ України як власник надр.

У Гірничому законі України питання економуювання, як і, до речі, фіскалювання, надр, користування ними не відображені.

Отже, для вирішення проблем широкого застосування процесів економуювання в інтересах народу, та і суб'єктів господарювання, необхідно створити законодавчу базу. Безумовно, що цю законодавчу базу мають підготувати науковці, фахівці геологічних і гірничих суб'єктів господарювання.

Різномісними проблемами надрокористування, зокрема, його економіки, фінансування, екології присвячені праці відомих науковців геологічних галузей: О.Б. Боброва, С.В. Гошовського, М.М. Коржнева, М.Д. Красножона, М.М. Курило, Б.І. Малюка, В.А. Михайлова, О.В. Плотнікова, Г.І. Рудька та ін. [1 – 4]. У їх працях і застосованих на практиці так званих геолого-економічних оцінках родовищ корисних копалин немає ні окремого розділу, ні системи іменно показників у поняттях вартісно-ресурсних оцінок. У відомій нам іншій літературі поняття економуювання не відображені.

Метою написання **статті** є обґрунтування сутності та понятійного апарату вартісно-ресурсного економуювання залізних руд і процесів залізрудного надрокористування.

Виклад основного матеріалу. Під поняттям вартісно-ресурсного економуювання надрокористування пропонується розуміти формування оцінюванням на нормативно-правовій базі вартостей надроресурсних об'єктів і процесів та визначення видів і розмірів доходів, сформованих надрокористувачами при отриманні цих об'єктів у господарське користування (аренду) та їх експлуатації. Поняття економуювання корисних копа-

лин та їх родовищ нами відноситься до геолого-економічних.

Воно нами розглядається як поняття, що поєднує процеси: визначення потреби, у тому числі економічної, геологічного вивчення надр; виділення територіального об'єкта надр для геологічного вивчення (площа, суша, водний простір, межі, глибина тощо); дослідження надр – процеси науково-виробничі (тобто й економічні); формування геологічної інформації, що відображає досліджені залізрудні об'єкти в натуральних оцінках (хімічний склад, фізичні властивості, маса, кількість і т.д.); визначення потреби в економічних оцінках руди та її родовища; за потребою формується система економічних якісних і кількісних показників оцінки руди та її родовища; формування системи економічних показників за принципом п-мірності для руд та їх родовищ; конкретизація системи показників в кількісному вимірюванні (тобто математичних величин, їм обґрунтування, опис тощо); аналіз значимості показників (економічних, екологічних та ін.); узагальнене оцінювання руд як майбутніх виробничого застосування; оцінювання комплексу майбутніх показників результатів експлуатації родовищ (підготовка, видобування, консервування тощо); виділення вартісних об'єктів для фіскалювання; визначення інших кількісних, якісних показників.

Таким чином проводяться оцінки залізних руд та їх родовищ за потребами держави, суб'єктів господарювання, що будуть експлуатувати родовища та тимчасово зберігати, можливо готувати для продажу, продавати видобуту продукцію або й використовувати за внутрішніми потребам (переробляти). Паралельно необхідно оцінювати й результати геологічного вивчення надр для геологічних підприємств.

Економуювання можна поділити на прогнозне (по результатах геологічного вивчення надр), фактичне (по результатах фактичної експлуатації родовищ). Важливо готувати об'єктивну відображену інформацію про надра і по ній проводити оцінювання результатів їх досліджень, господарських подальшого надрокористування залежно від потреб розвідки надр та майбутньої експлуатації родовищ залізних рудних по їх видобуванню, а також надрових порожнин, навколишнього кругом родовища природного середовища.

Отже, економуювання охоплює оцінювання результатів діяльності суб'єктів господарювання: 1)

геологічних підприємств щодо: а) розвіданих залізородних родовищ для потреб інших суб'єктів господарювання; б) власної науково-господарської діяльності; в) отримання результатів досліджень, їх продукцією є геологічна, економічна та інша інформація; 2) гірничих підприємств, що займаються експлуатацією залізородних родовищ (первинні користувачі руд); їх продукцією є видобуті руди, експлуатовані родовища; 3) переробних підприємств (вторинні користувачі); їх продукцією є готова продукція для продажу, подальшого виробничого застосування; 4) торговельних підприємств; 5) населення (за певними потребами); 6) іноземних суб'єктів господарювання за певними потребами; 7) об'єднаними потребами (вітчизняних і іноземних суб'єктів господарювання).

Економуювання певних видів продукції адаптоване до потреб здійснюється в інтересах держави, суб'єктів господарювання, місцевих органів самоврядування, населення, для потреб і збереження довкілля. Зауважимо, що поряд з економічними надра можна досліджувати і використовувати ще за археологічними, військовими, лікувальними й іншими потребами і оцінювати за природно-вартісними показниками.

Для конкретних користувачів залізни руди та їх родовища за ресурсним підходом розглядаються за принципом п-мірності адаптовано за потребами як ресурси для застосування: держави у фіскальних доходах; переробних підприємств – у сировині; торговельних – у товарах; посередників – у готовій продукції, послугах тощо; транспортних – у вантажах і т.д.

Для порівняння відмітимо, що під поняттям скарбницького фіскалювання надрокористування пропонується розуміти процес визначення фіскальної вартості видобутих руд, величиною якої визначається сума платежів до державної скарбниці за регламентуючими документами.

Окремо уточнимо наступні поняття: 1) вартісно-ресурсне економуювання поширюється на процеси розвідки ресурсів надр та їх вартісні оцінки з погляду: а) народної власності, б) надрокористувачів, що мають отримати родовища в експлуа-

тацію; 2) скарбницького фіскалювання надрокористування, яке потрібно розуміти як визначення фіскальних зобов'язань і виконання цих зобов'язань суб'єктами господарювання (тобто як чинне оподаткування) перед державним і місцевими бюджетами.

Розподілення вартостей залізородних ресурсів за призначенням їх використання показано на рисунку.

Економуювання по пункту 1) поширюється на сферу геологічних підприємств, їх галузей, по пункту 2) – на традиційно названих платників податків – суб'єктів господарювання різних галузей економіки, а також на фізичних осіб. Далі, з боку держави, як пункт 3) узагалі, під поняттям вартісного фіскалювання пропонується називати процес визначення фіскальних доходів (бюджетних ресурсів), що за юридичними законами мають поступати і поступили (включаючи борги) до державної скарбниці (казни) від природокористувача за користування ним природними ресурсними як об'єктами власності народу України. До родовищних ресурсів необхідно відносити поклади основної корисної копалини (залізо), інших корисних копалин (алюміній, мідь, кремній та ін.).

За Методикою визначення вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр, що надаються у користування (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1117), вартість ресурсів розраховується як сума доходів, одержаних за весь розрахунковий період, за такою формулою:

$$V_p = \sum_{t=1}^T \frac{(D_t - V_t) - \Pi_t T K_t}{(1 + E)^t} - \sum_{t=1}^T \frac{K_t}{(1 + E)^t}$$

де V_p – вартість ресурсів на дату оцінки; E – норма дисконту; D_t – річний дохід від реалізації товарної продукції в t -у році; V_t – експлуатаційні витрати в t -у році, за виключенням амортизаційних відрахувань; Π_t – розмір податків і платежів у t -у році, що не входять до експлуатаційних витрат; K_t – капітальні вкладення в промислове будівництво в t -у році, включаючи придбання геологічної інформації; T – період використання родовища або

Залізни руди та їх родовища			
Вартості залізних руд та їх родовищ			
Розподілення вартостей залізородних ресурсів за призначенням їх використання			
Суб'єкти господарювання	Народ	Держава	Місьцеве самоврядування
Розподілення вартостей залізородних ресурсів за призначенням їх використання			

ділянки надр для геологічного вивчення та/або видобування корисних копалин до виведення родовища з експлуатації; Σ – знак суми [6].

За теоретичну базу по визначенню вартостей об'єктів надрокористування пропонується прийняти певні теоретичні розділи економічної геології, сформовані за нашою потребою-ресурсною концепцією. На основі її відповідних положень розробляються і практичні рекомендації по встановленню економічних розділів, видів вартісних результатів економологічних досліджень залізних руд та їх родовищ.

Окремо відмітимо, що визначення ресурсно-вартісних оцінок об'єктів надрокористування, по геологічній інформації, отриманої за результатами вивчення надр, належить до перспективних теоретичних досліджень. Оскільки, на наш погляд, актуальні наступні залізородні орієнтири: по-перше, такі дослідження надрових об'єктів, як ресурсних об'єктів народної власності ґрунтовно не проводилися; по-друге, в Україні такі дослідження масштабні, бо вона має не бідне мінерально-ресурсне господарство; по-третє, дослідження необхідні для обґрунтувань видів, обсягів внесення платежів надрокористувачами до державної скарбниці і в місцеві бюджети; по-четверте, вартісні оцінки ділянок надр необхідні для оформлення державних дозволів на користування родовищами корисних копалин, їх переоцінки, за іншими потребами, у тому числі по справах міжнародних економічних, а то й політичних відносин.

Економічну оцінку прогнозних ресурсів корисних копалин родовища рекомендовано проводити на основі доведеної його аналогії з відомими промисловими родовищами. Визначення вартості ресурсів за методикою розрахунку товарної вартості прогнозних ресурсів і запасів твердих корисних копалин за допомогою коефіцієнтів приведення вартості товарного продукту до товарної вартості прогнозних ресурсів або запасів в надрах, що розроблена ВСЕГЕИ, проводяться за формулою:

$$B = C * M * K_c,$$

де B – товарна вартість прогнозних ресурсів або запасів певної категорії даного виду речовини в надрах; C – середня світова ціна кінцевого продукту (металу, руди); M – кількість прогнозних ресурсів або запасів певного виду речовини; K_c – сукупний коефіцієнт приведення вартості товарного продукту до товарної вартості прогнозних ресурсів або запасів в надрах.

Сукупний коефіцієнт визначається добутком трьох коефіцієнтів: K₁ – коефіцієнт приведення вартості кінцевого продукту до вартості прогнозних ресурсів або запасів речовини; K₂ – коефіцієнт приведення прогнозних ресурсів і попередньо оцінених запасів до запасів промислових категорій (A+B+C₁), який враховує неповний перехід ресурсів і запасів менш достовірних категорій в більш достовірні; K₃ – перехідний коефіцієнт вилучення, який враховує втрати речовини при її видобутку, збагаченні, транспортуванні. Вибір коефіцієнтів приведення здійснювався залежно від факторів: величини запасів родовища, складності його геологічної будови, наявності позитивних чи негативних (вміст корисного компоненту, % супутніх компонентів, ступінь закористованості ділянки і таке інше) [7].

Надання у користування надр здійснюється на конкурсній чи без конкурсній основі. Для проведення конкурсу визначається початкова ціна шляхом вартісних обчислень надрового ресурсу. Вартість надрових ресурсів визначається і на їх передачу на не конкурсній основі. Порядком надання спеціальних дозволів на користування надрами, затвердженим Постановою КМУ від 30 травня 2011 року № 615 (зі змінами і доповненнями) визначено, що спеціальні дозволи надаються державою суб'єктам господарювання на такі види користування надрами: «геологічне вивчення родовищ корисних копалин; геологічне вивчення, в тому числі дослідно-промислово розробка родовищ корисних копалин загальнодержавного значення; видобування корисних копалин» та ін.

Висновки

Отже, обґрунтовано застосування ресурсного підходу до об'єктів надрокористування як процесу встановлення на правовій базі розподіленої вартості залізородних родовищ, що на платній основі передаються надрокористувачам. Економування належить до понять і процесів досліджень надро-ресурсології. Вартісно-ресурсне, як логічно його називати, економування надрокористування пропонується розуміти як формування оцінюванням на нормативно-правовій базі та по геологічній його відображеній інформації вартостей залізо-ресурсних об'єктів для визначення видів і доходів надрокористувачів при отриманні ними цих об'єктів у господарське користування (аренду) та їх експлуатації.

Список використаних джерел

1. Рудько Г.І., Плотніков О.В., Курило М.М., Радванов С.В. Економічна геологія родовищ залізистих кварцитів. К. : Вид-во «Академпрес», 2010. 272 с.
2. Віннік Н.В. Геолого-економічна оцінка залізистих кварцитів докембрію для розробки підземним способом: Автореф. дис. ... к. геол. н. К. : 2011. 26 с.
3. Малюк Б.І. Надрокористування у країнах Європи і Америки: довідкове видання / Б.І. Малюк, О.Б. Боров, М.Д. Красножон. К. : Географіка, 2003. 197 с.
4. Рудько Г.І. Геолого-економічна оцінка родовищ корисних копалин / Г.І. Рудько, М.М. Курило, С.В. Радванов. К. : АДЕФ-Україна, 2011. 384 с.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок розпорядження геологічною інформацією» № 423 від 13 червня 1995 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики визначення вартості запасів і ресурсів корисних копалин родовища або ділянки надр, що надаються у користування» № 1117 від 25 серпня 2004 р. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/method_econom_geology.

References

1. Rud'ko H.I., Plotnikov O.V., Kurylo M.M., Radovanov S.V. Ekonomichna heolohiya rodovyshch zalizystykh kvartsytyv. K. : Vyd-vo «Akadempres», 2010. 272 s.
2. Vinnik N.V. Heoloho-ekonomichna otsinka zalizystykh kvartsytyv dokembriyu dlya rozrobky pidzemnym sposobom: Avtoref. dys. ... k. heol. n. K. : 2011. 26 s.
3. Malyuk B.I. Nadrokorystuvannya u krainakh Yevropy i Ameryky: dovidkove vydannya / B.I. Malyuk, O.B. Borov, M.D. Krasnozhon. K. : Heohrafika, 2003. 197 s.

4. Rud'ko H.I. Heoloho-ekonomichna otsinka rodovyshch korysnykh kopalyn / H.I. Rud'ko, M.M. Kurylo, S.V. Rodovanov. K. : ADEF-Ukrayina, 2011. 384 s.
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Polozhennya pro porядok rozporядzhennya heolohichnoyu informatsiyeyu» № 423 vid 13 chervnya 1995 r. Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
6. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Pro zatverdzhennya Metodyky vyznachennya vartosti zapasiv i resursiv korysnykh kopalyn rodovyshcha abo dilyanky nadr, shcho nadayut'sya u korystuvannya» № 1117 vid 25 serpnya 2004 r. Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. http://www.geol.univ.kiev.ua/lib/method_econom_geology.

Дані про автора

Бодюк Адам Васильович,

к.е.н., с.н.с., науковий керівник Науково-дослідного закладу «Ресурси»
e-mail g2030@ukr.net
ORSID 0000-0002-6200-1784

Данные об авторе

Бодюк Адам Васильевич,

к.э.н., с.н.с., научный руководитель Научно-исследовательского заведения «Ресурсы»
e-mail g2030@ukr.net

Data about the autor

Adam Bodyuk,

Candidate of Economic Sciences, Senior Research Fellow, Supervisor Research institution «Resource»
e-mail g2030@ukr.net

РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

УДК 339.166.5:658.825

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5116288>

БЕЛОУСОВА Н.В.

Методологічні основи інклюзивного туризму в системі регіонального розвитку України

Предмет дослідження – напрями та підходи впровадження інклюзивного туризму в соціально–економічну систему регіонального розвитку України.

Метою написання **статті** є визначення методологічних основ впровадження інклюзивного туризму в процес надання туристичних послуг категоріям людей з інклюзією, в системі регіонального–го соціально–економічного розвитку України.

Методологія проведення роботи – методи оцінки (перспективності надання реабілітаційно–оздоровчих послуг, шляхом залучення до туристичної діяльності), порівняння (методик соціальної поведінки людей з інклюзією в рамках соціально–економічної системи взаємовідносин) та синтезу (розробка структурно–блокової моделі інклюзивного туризму, яка відображає суспільно–реабілітаційне середовище та зможе функціонувати в економіко–регіональній системі України).

Результати роботи – Проаналізовано процеси та форми надання туристсько–реабілітаційних послуг для інклюзивних туристів в рамках соціально–економічних програм регіонального розвитку України. Визначені напрями інклюзивної реабілітації та основні реабілітаційні функції туризму у вигляді блок–схеми структури впровадження інклюзивного туризму в соціально–економічну систему розвитку регіонів України. З'ясовано фактори, що обмежують або впливають на можливість організації інклюзивного туризму. Запропонована типова структура розробки та реалізації регіональних цільових програм у галузі інклюзивного туризму. Надана інформація про види реабілітації за допомогою надання туристичних послуг, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільства та нададуть можливість розбудувати єдину державну систему реабілітаційно–соціального захисту населення України, з урахуванням особливостей регіональної економіки кожної взятої території. Сформульовано висновки щодо адаптаційної моделі інклюзивного туризму, яка допоможе зрозуміти сутність і структурність даного регіонального проекту, в якому вперше пропонується комплексна допомога у вигляді туристичних послуг.

Галузь застосування результатів. Економічна галузь: управління національною економікою, регіональна економіка, економічна теорія, соціальна та економічна географія.

Висновки – констатація перспективності розробки методологічних основ надання реабілітаційно–туристичних послуг, згідно міжнародним регуляторним документам, в рамках розвитку інклю–

живного туризму як нового напряму туристичної сфери та сегменту регіонального економічного розвитку в Україні.

Ключові слова: методологічна основа, економічна оцінка, інклюзивні туристи, фінансова підтримка, соціально-економічна система, регіональний розвиток.

БЕЛОУСОВА Н.В.

Методологические основы инклюзивного туризма в системе регионального развития Украины

Предмет исследования – направления и подходы внедрения инклюзивного туризма в социально-экономическую систему регионального развития Украины.

Целью написания **статьи** является определение методологических основ внедрения инклюзивного туризма в процесс предоставления туристических услуг категориям людей с инклюзией в системе регионального социально-экономического развития Украины.

Методология проведения работы – методы оценки (перспективности предоставления реабилитационно-оздоровительных услуг, путем привлечения к туристической деятельности), сравнения (методик социального поведения людей с инклюзией в рамках социально-экономической системы взаимоотношений) и синтеза (разработка структурно-блочной модели инклюзивного туризма, которая отражает общественно-реабилитационное среду и сможет функционировать в экономико-региональной системе Украины).

Результаты работы – проанализированы процессы и формы предоставления туристско-реабилитационных услуг для инклюзивных туристов в рамках социально-экономических программ регионального развития Украины. Определены направления инклюзивной реабилитации и основные реабилитационные функции туризма в виде блок-схемы структуры внедрения инклюзивного туризма в социально-экономическую систему развития регионов Украины. Выявлено факторы, ограничивающие или влияющие на возможность организации инклюзивного туризма. Предложена типовая структура разработки и реализации региональных целевых программ в области инклюзивного туризма. Предоставленная информация о видах реабилитации посредством предоставления туристических услуг, соответствующих современным тенденциям развития общества и предоставят возможность построить единую государственную систему реабилитационно-социальной защиты населения Украины, с учетом особенностей региональной экономики каждой взятой территории. Сформулированы выводы касательно адаптивной модели инклюзивного туризма, которая поможет понять сущность и структурность данного регионального проекта, в котором впервые предлагается комплексная помощь в виде туристических услуг.

Область применения результатов. Экономическая отрасль: управление национальной экономикой, региональная экономика, экономическая теория, социальная и экономическая география.

Выводы – констатация перспективности разработки методологических основ предоставления реабилитационно-туристических услуг, согласно международным регуляторным документов, в рамках развития инклюзивного туризма как нового направления туристической сферы и сегмента регионального экономического развития в Украине.

Ключевые слова: методологическая основа, экономическая оценка, инклюзивные туристы, финансовая поддержка, социально-экономическая система, региональное развитие.

BIELOUSOVA N.V.

Methodological foundations of inclusive tourism in the system of regional development of Ukraine

The subject of the research is directions and approaches to the introduction of inclusive tourism in the socio-economic system of regional development of Ukraine.

The purpose of this article is to determine the methodological foundations for the introduction of inclusive tourism in the process of providing tourism services to categories of people with inclusion in the system of regional socio-economic development of Ukraine.

The methodology of the work – methods of assessment (the prospects for the provision of rehabilitation and health services by attracting them to tourism activities), comparison (methods of social behavior of people with inclusion in the framework of the socio-economic system of relationships) and synthesis (development of a structural-block model of inclusive tourism, which reflects social rehabilitation environment and will be able to function in the economic and regional system of Ukraine).

Results of the work – the processes and forms of providing tourism and rehabilitation services for inclusive tourists within the framework of socio-economic programs for regional development of Ukraine have been analyzed. Considering inclusive tourism as a direction of sociology and economics, we understand that in order to detail the processes of providing rehabilitation services, it is necessary to have a sample (template) of those types of tourist services that can be used in regional tourism. It should be mentioned that people with disabilities (blind, deaf, dumb, spinal, cerebral palsy patients, etc.) need special attention in the process of organizing a tourist trip. Each of the nosologies has its own method of social behavior, medical indicators of treatment and adaptation, a list of recreational territories that have (or had) a natural recreational resource and clearly prescribed recommendations for their use. It is logical in this context to apply the development of a structural-block model of inclusive tourism, which reflects the social rehabilitation environment and can function in the economic and regional system of Ukraine.

The directions of inclusive rehabilitation and the main rehabilitation functions of tourism are determined in the form of a block diagram of the structure of the implementation of inclusive tourism in the socio-economic system of development of the regions of Ukraine. The factors limiting or influencing the possibility of organizing inclusive tourism have been identified. A typical structure for the development and implementation of regional target programs in the field of inclusive tourism is proposed. The information provided on the types of rehabilitation through the provision of tourist services that correspond to modern trends in the development of society and will provide an opportunity to build a unified state system of rehabilitation and social protection of the population of Ukraine, taking into account the characteristics of the regional economy of each territory taken. Conclusions are formulated regarding the adaptive model of inclusive tourism, which will help to understand the essence and structure of this regional project, which for the first time offers comprehensive assistance in the form of tourism services.

Scope of the results. Economic branch: management of the national economy, regional economics, economic theory, social and economic geography.

Conclusions – a statement of the prospects for the development of methodological foundations for the provision of rehabilitation and tourism services, in accordance with international regulatory documents, within the framework of the development of inclusive tourism as a new direction of the tourism sector and a segment of regional economic development in Ukraine.

Key words: methodological basis, economic assessment, inclusive tourists, financial support, socio-economic system, regional development.

Постановка проблеми. Визначення інклюзивного туризму як турпродукту, який передбачає доступність такого виду як «відпочинок для всіх», відображає перспективу розвитку туризму в Україні в цілому і в плані розвитку нового сегменту туристичної сфери – туризм для людей з інвалідністю, який включатиме пристосування інфраструктури туристичних центрів і об'єктів туристичної індустрії до потреб людей з інвалідністю за різними нозологіями, людей літнього віку, їхніх опікунів та членів сімей з маленькими дітьми та ін.

На відміну від розуміння «інклюзивної доступності» в Україні (мається на увазі архітектурна доступність і транспорт для інвалідів), в Європі

вважають, що «доступність» інклюзивного середовища не обмежується тільки безперешкодним пересуванням, вона спрямована на комфортний побут, працю, відпочинок, спілкування та навчання. Інформації про «доступний туризм» у нашій країні доволі мало, хоча це перспективний напрямок туристичної галузі в плані реабілітації людей з обмеженими можливостями.

Для комплексного надання туристичних послуг велике значення має спеціалізоване транспортне обслуговування, харчування, розміщення, фаховий медичний (реабілітаційний) супровід, наявність кваліфікованих кадрів.

Хоча держава піклується особами з інвалідністю (реабілітаційні центри, санаторії, курорти

тощо), але значна їх частина не має фінансової можливості скористатись даними послугами.

Важливо розуміти, що інклюзивний туризм має комплекс туристичних опцій, які сприяють реабілітації людей, що її потребують. А для цього необхідно запровадити програму державного субсидування інклюзивних туристів з коштів виділених на соціальні потреби. Лише за цими умовами туризм може стати доступним для маломобільних груп і людей з інвалідністю.

Аналіз досліджень та публікацій. В напрямі дослідження туристичної сфери працювали наступні вітчизняні вчені: Алешугіна Н.О. (Рекреаційно-туристичні ресурси України з основами туристичного ресурсознавства), Бармашина Л. М. (Концепція формування безперешкодного середовища життєдіяльності маломобільних груп населення), Гайдук А. (Інтегрований туристичний концерн – сучасна форма туристичного підприємства в умовах глобалізації) та закордонні: Бавельский, А.Д. (Доступная среда как фактор развития и безопасности безбарьерного туризма), Губа, В. П. (Методы научного исследования туризма), Гуляев В. Г. (Туризм: экономика и социальное развитие) та інші.

Метою статті є методологічне обґрунтування процесу впровадження інклюзивного туризму в соціально-економічну систему регіонів України з урахування специфіки кожного регіону та рівня фінансової підтримки.

Виклад основного матеріалу. На шляху до «соціальної моделі інвалідності» Україна в 2009 році ратифікувала Конвенцію ООН про права інвалідів (Факультативний протокол набрав чинності в 2010 році), але інформація про доступне середовище в туризмі для людей з обмеженими можливостями українською мовою практично відсутня [4].

Починаючи з 2014 року в Україні триває процес переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності, коли вислів «усі різні, але всі рівні» означає, що в державі змінилось ставлення до людей з інвалідністю, які прагнуть інтегруватись у суспільство. Сучасна статистика (2018 р.) свідчить про те, що 5,8 % населення країни, а це кожний 18-й громадянин держави має інвалідність (на початку 2016 року кількість осіб з інвалідністю становила 2,74 млн. осіб) [5, с.12–16]. Серед людей з інвалідністю суттєва частка припадає на інвалідів-візочників, які, попри все, за-

ймають активну життєву позицію, освоюють нові професії. За поверхневим соціальним моніторингом більшість з них – це молоді люди віком до 40 років, а з них близько 170 тисяч – діти [6].

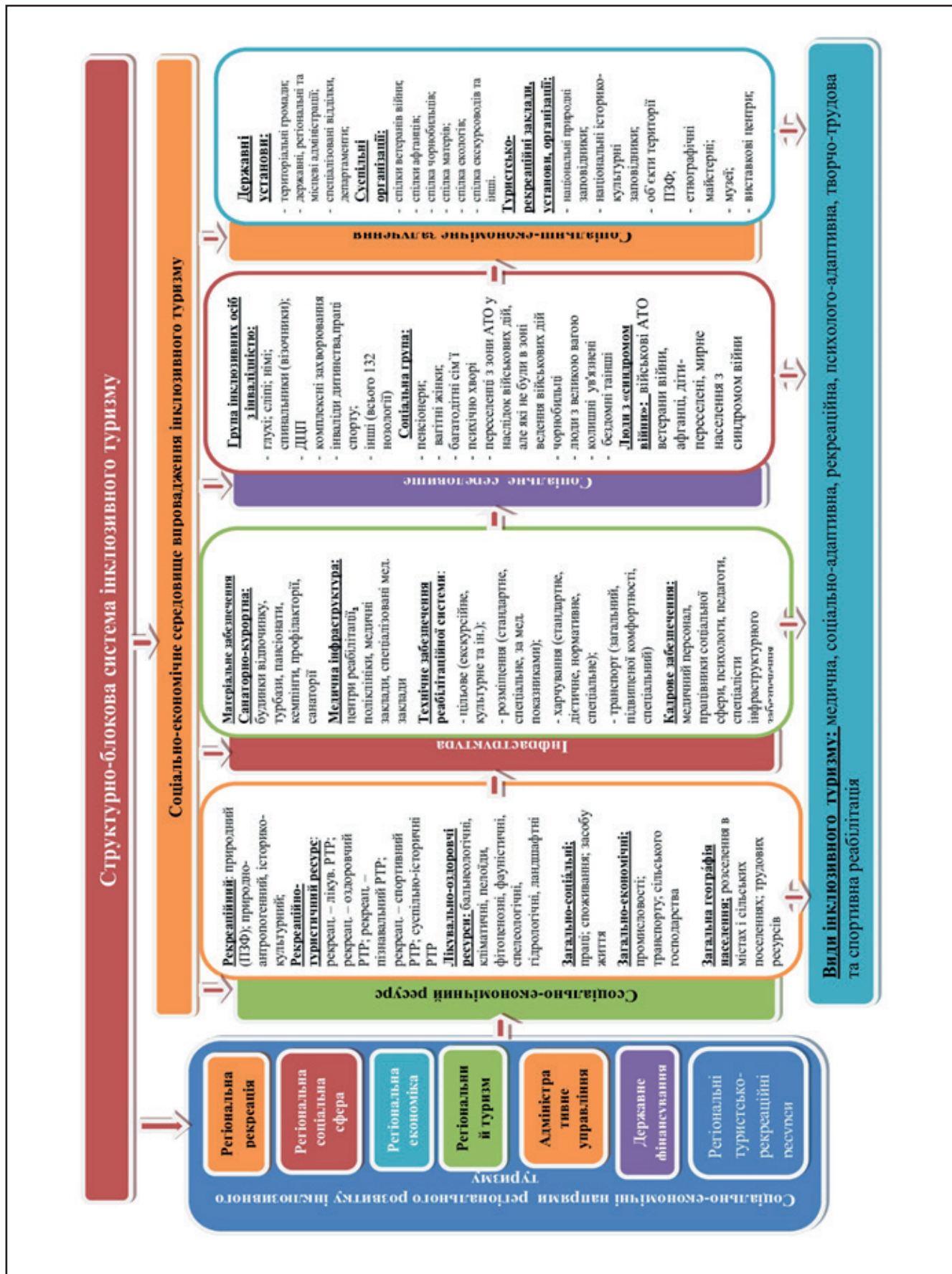
Кількість інвалідів серед учасників та постраждалих унаслідок АТО – зазвичай людей молодого, працездатного віку – на жаль, прогресивно збільшується. Вони особливо потребують тих видів реабілітації, які в нашій державі не мають чіткої структури і поки що на етапі формування [1, с. 36–52].

Експерти припускають, що попит на ринку туризму, «доступного для всіх», в нашій державі буде зростати вже найближчими роками. У зв'язку з цим розробка та впровадження нових дієвих видів реабілітації, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільства, нададуть можливість розбудувати єдину державну систему медико-соціального захисту задля збереження фізичного й психологічного здоров'я населення України.

Розглядаючи інклюзивний туризм як напрям соціології і економіки, ми розуміємо, що для деталізації процесів надання реабілітаційних послуг необхідно мати зразок (шаблон) тих видів туристичних послуг, які можна використовувати в регіональному туризмі. Необхідно згадати про те, що особливої уваги, в процесі організації туристичної подорожі, потребують люди з інвалідністю (сліпі, глухонімі, спинальники, хворі на ДЦП та ін.). Кожна з нозологій має свою методику соціальної поведінки, медичні показники лікування й адаптації, перелік рекреаційних територій, які мають (або мали) природно-рекреаційний ресурс та чітко прописані рекомендації щодо їх застосування.

Тому, логічним є розробка структурно-блокової моделі інклюзивного туризму, яка відображає суспільно-реабілітаційне середовище та зможе функціонувати в економіко-регіональній системі України (Рис.1) [3, с.637]

Основними блоками в даній схемі є: рекреаційно-соціальний ресурс (рекреаційний, рекреаційно-туристичний, лікувально-оздоровчий, соціальний, економічний, демографічний), інфраструктурне і матеріально-технічне забезпечення (медична інфраструктура, технічні можливості реабілітаційної допомоги, санаторно-курортне, кадрове), соціальне середовище у вигляді інклюзивних туристів різних груп та соціальне залучення організацій, підприємств. З наукової точки зору інклюзивний туризм базується на основних наукових напрямках в системі соціально-економічних

Структура інклюзивного туризму в соціально-економічній системі регіонального розвитку України

наук, які прямо чи опосередковано відображають сутність і актуальність запровадження даного нового міждисциплінарного напрямку.

Дієздатність перелічених напрямів можлива при наявності природно–рекреаційних ресурсів у вигляді курортно–лікувальних зон та об'єктами природного та історико–культурного середовища, розташованих на землях оздоровчого призначення, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності – відпочинку, лікування, туризму, з урахуванням послуг психологів та психотерапевтів.

Думка про розвиток інклюзивного реабілітаційно–соціального туризму виникла внаслідок цілої низки подій і змін в українському суспільстві в останні роки: збільшення кількості людей з інвалідністю за рахунок військових дій на сході України, зменшення кількості соціально захищених людей внаслідок зниження рівня життя українців (низький рівень доходів та високі витратні показники, відсутність збалансованого харчування, шкідливі звички, погіршення якості питної води та екологічна нестабільність). Завдання науковців і фахівців різних наукових сфер – надати кваліфіковану та своєчасну допомогу доступними засобами.

На нашу думку, туристичний сегмент, «туризм – доступний для всіх», в нашій державі буде зростати вже найближчими роками, не зважаючи на проблеми, пов'язані з пандемією COVID–19. У зв'язку з цим, розробка та впровадження нових дієвих видів реабілітації за допомогою надання туристичних послуг, які відповідають сучасним тенденціям розвитку суспільства, нададуть можливість розбудувати єдину державну систему реабілітаційно–соціального захисту населення України, з урахуванням особливостей регіональної економіки кожної взятої території [1, с.36–52].

Хочеться ще раз наголосити на тому, що туризм являє собою унікальне явище для реабілітації людей із обмеженими можливостями та включає в себе можливості надихнути здорову людину до кращого сприйняття і осмисленого проживання кожної хвилини життя.

Висновки

Підсумовуючи вищевикладене необхідно відмітити, що будь–яка офіційна програма повинна мати наукове підґрунтя у вигляді теоретико–методологічного обґрунтування проблеми, розробки нових методик і практичних рекомендацій.

Проблематика соціально–економічного та туристознавчого напрямів викладена в роботах вітчизняних і закордонних учених, з якими можна познайомитись у наступному пункті роботи.

Таким чином можна констатувати виняткову важливість туризму для соціальної і фізичної реабілітації осіб різних типів, категорій, особливо для людей з обмеженими можливостями здоров'я, при наявності створених середовищних й економічних умов, безпечних, доступних і необхідних для даних туристів.

Список використаних джерел

1. Bielousova N.V., Skorostetska O.O. Development of inclusive tourism in Ukraine. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries: collective monograph/ – Poznan, 2020. – pp. 36–52.
2. Белоусова Н.В. Characteristics of the main directions of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine. Журнал «Економічна та соціальна географія» Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Київ, 2019. – Вип.81. – С.18–28.
3. Белоусова Н.В., Любіцева О.О. Prospects for introducing inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine. «Журнал з геології, географії та геоекології». Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара.– Д. – Том 28 №4. – 2019. – С.631–639.
4. Де Блій Г. Географія: світи, регіони, концепти / Г. Де Блій, П. Муллер, О. Шаблій. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
5. Дерев'яно С. Соціально–економічне становище інвалідів в Україні та проблеми їх соціального захисту за умов трансформаційної економіки / С. Дерев'яно // Україна: аспекти праці. – 2005. – № 4. – С. 12–16.
6. Жук М.В. Експортний потенціал регіону: теорія, методологія, практика / М.В.Жук.– Чернівці: Рута, 2002. – 199 с.

References

1. Bielousova N.V., Skorostetska O.O. Development of inclusive tourism in Ukraine. Current issues of inclusive tourism introduction in Ukraine and other countries: collective monograph/ – Poznan, 2020. – pp. 36–52.
2. Bielousova N.V. Characteristics of the main directions of inclusive rehabilitation and social tourism in Ukraine. Journal «Economic and Social Geography» of Taras Shevchenko National University of Kyiv. – Kyiv, 2019. – Issue 81. – pp.18–28.
3. Bielousova N.V., Lyubitseva O.O. Prospects for introducing inclusive rehabilitation and social tourism

in Ukraine. «Journal of Geology, Geography and Geoecology». Oles Honchar Dnipro National University.– D. – Volume 28 №4. – 2019. – pp.631–639.

4. De Bliy G. Geography: worlds, regions, concepts / G. De Bliy, P. Muller, O. Shabliy. – K.: Lybid, 2004. – 740 p.

5. Derevyanko S. Socio-economic situation of disabled people in Ukraine and the problems of their social protection in a transformational economy / S. Derevyanko // Ukraine: aspects of labor. – 2005. – № 4. – pp. 12–16.

6. Zhuk M.V. Export potential of the region: theory, methodology, practice / MV Zhuk.– Chernivtsi: Ruta, 2002. – 199 p.

Дані про автора

Белоусова Наталія Володимирівна,

доцент кафедри аерокосмічної геодезії та землеустрою, Національний авіаційний університет, м. Київ
e-mail: belousova-69@ukr.net

Данные об авторе

Белоусова Наталья Владимировна,

доцент кафедры аэрокосмической геодезии и землеустройства, Национальный авиационный университет, г.Киев
e-mail: belousova-69@ukr.net

Data about the author

Natalia Bielousova,

Associate Professor of the Department of Aerospace Geodesy and Land Management, National Aviation University, Kyiv
e-mail: belousova-69@ukr.net

UDC 658:331

<http://doi.org/10.5281/zenodo.5136545>

KOTSERUBA N.V.

Analysis of labor resources of the enterprise

The subject of research – the methodology of analysis of labor resources and the effectiveness of their use in the enterprise management system.

The purpose of the study is to study the theoretical foundations and study the practical aspects of the analysis of human resources.

Methodology of work – scientific methods based on the dialectical method of cognition and objective laws of economics, methods of induction and deduction, etc. were used.

Results of work – the concept of labor resources and personnel as economic categories is outlined, the interrelation of productivity and labor intensity of work and dependence on their level of final financial result of the enterprise is defined.

Conclusions: effective functioning of the enterprise management system is possible only with a high level of human resources. An important condition for the formation of an effective team is the constant development of staff, in particular training, the level of which should precede the development of production technology and system of organization of the production process.

Key words: labor resources, personnel, labor characteristics, personnel, qualification, labor potential.

КОЦЕРУБА Н.В.

Аналіз трудових ресурсів підприємства

Предмет дослідження – методологія аналізу трудових ресурсів та ефективності їх використання в системі управління підприємством.

Мета дослідження – вивчення теоретичних засад та дослідження практичних аспектів аналізу трудових ресурсів.

Методологія проведення роботи – використовувалися наукові методи, засновані на діалектичному методі пізнання та об'єктивних законах економіки, методи індукції та дедукції, тощо.

Результати роботи – окреслено поняття трудових ресурсів та персоналу як економічних категорій, визначено взаємозв'язок продуктивності та трудомісткості праці та залежності від їх рівня кінцевого фінансового результату підприємства.

Висновки: ефективне функціонування системи управління підприємством можливе лише за умови високого рівня кадрового потенціалу. Аналіз трудових ресурсів підприємства є невід'ємною частиною загального аналізу діяльності та центральною ланкою при вирішенні питань конкуренції, економічного зростання і забезпечення ефективної роботи суб'єктів господарювання. Важливою умовою формування ефективної команди є постійний розвиток персоналу, зокрема підвищення кваліфікації, рівень якої повинен випереджати розвиток технології виробництва і системи організації виробничого процесу.

Ключові слова: трудові ресурси, персонал, характеристики праці, кадри, кваліфікація, трудовий потенціал.

КОЦЕРУБА Н.В.

Анализ трудовых ресурсов предприятия

Предмет исследования – методология анализа трудовых ресурсов и эффективности их использования в системе управления предприятием.

Цель исследования – изучение теоретических основ и исследования практических аспектов анализа трудовых ресурсов.

Методология проведения работы – использовались научные методы, основанные на диалектическом методе познания и объективных законах экономики, методы индукции и дедукции и др.

Результаты работы – обозначены понятия трудовых ресурсов и персонала как экономических категорий, определена взаимосвязь производительности и трудоемкости труда и зависимости от их уровня конечного финансового результата предприятия.

Выводы: эффективное функционирование системы управления предприятием возможно только при условии высокого уровня кадрового потенциала. Анализ трудовых ресурсов предприятия является неотъемлемой частью общего анализа деятельности и центральным звеном при решении вопросов конкуренции, экономического роста и обеспечения эффективной работы субъектов хозяйствования. Важным условием формирования эффективной команды является постоянное развитие персонала, в частности повышение квалификации, уровень которой должен опережать развитие технологии производства и системы организации производственного процесса.

Ключевые слова: трудовые ресурсы, персонал, характеристики труда, кадри, квалификация, трудовой потенциал.

Formulation of the problem. In today's market economy, labor relations – one of the most difficult aspects of the enterprise and the team. Sometimes, less time is devoted to addressing technical and technological shortcomings than labor conflicts. The team must constantly take into account the individual interests, psychological aspects and characteristics of each individual employee. That is why the formation of a friendly workforce is a priority for the leader in order to obtain high productivity and a healthy microclimate in the team.

To achieve these goals it is necessary to solve a number of tasks: to explore the economic essence of labor resources, personnel of the enterprise, the methodology of forming information about the effectiveness of their use; to carry out the economic and legal analysis of the special literature on a research subject; to characterize methods of estimation of use of labor resources of the enterprise, to

estimate qualitative characteristics of work; identify factors that affect the main indicator of the efficiency of labor resources – labor productivity; consider the methodology of analysis of labor resources of the enterprise and the effectiveness of their use.

Analysis of recent research and publications: the development of the theory and methodology of definition, analysis and audit of labor resources and the effectiveness of their use have been thoroughly studied by domestic scientists FF Butynets, LS Shevchenko, LV Mishkovets, OA Grishnova, AV Linenko, NV Kalenina, IO Chayun, GM Bogoslavets, NS Dovgal, LL Stasiuk, I. Yu. Bondar, OO Hetman, V. M. Shapoval, OS Ivanilov, MO Nikonovich, KO Redko, O. Yu. Redko, VV Nemchenko and others.

Unresolved parts of the problem: at present, with the development of science and technology and continuous computerization, there is a need to reconsider the basic principles of labor analysis, the rela-

tionship between productivity and labor intensity and dependence on their level of final financial results.

The purpose of writing the article is to improve the methodology of analysis of labor resources of the enterprise and the growth on this basis of labor productivity and improve the financial results of the business entity.

Presentation of the main research material: In economics, there are concepts of «labor resources» and «enterprise personnel». Labor resources should be understood as a part of the working age population that has the necessary physical capabilities, knowledge and practical experience to carry out certain work in order to receive monetary remuneration.

The labor resources include both actually employed and potential employees [2, p. 120].

The concept of «labor resources» is usually used to highlight their specificity as a special type of resources used among the whole set of resources used by the enterprise. To characterize the labor potential of the enterprise also use the expression «labor resources» of the enterprise.

Labor resources of the enterprise – industrial and production personnel of the enterprise, which has a certain education and qualifications, an important component of which are workers [1].

Labor resources are characterized by a set of mental and physical abilities necessary for the production of material goods. In general, the ability to work can be characterized by the number of able-bodied employees in the enterprise, the level of their training and qualifications, labor efficiency of staff and many other economic indicators.

Personnel means a permanent (full-time), usually qualified staff of the enterprise. All personnel of permanent and temporary employees who work under a contract of employment at the enterprise, called the staff of the enterprise [12, p. 150].

The personnel of the enterprise is the central link in the decision of questions of a competition, economic growth and maintenance of effective work of subjects of managing.

Personnel formation in market conditions is based on the following basic principles:

- freedom of choice by the employee of the specialty and place of work;
- voluntary work and labor relations;
- state regulation of labor relations, working conditions and social protection of employees, which is

provided by laws and regulations on employment and dismissal, protection of the dismissed and unemployed, their retraining, working hours, labor protection, social guarantees for women, minors and the disabled, state and social insurance [5, p. 311].

The main features of the staff:

- the existence of employment relationships with the employer, which are formalized by an employment agreement (contract);
- possession of certain qualitative characteristics (profession, specialty, qualification, competence, etc.);
- target orientation of personnel, in ensuring the achievement of the goals of the organization by establishing adequate goals for an individual employee and creating conditions for their effective implementation.

Today, research economists are making great efforts to finally clarify the essence of the concept of «labor resources» in the functioning and development of a market economy. However, despite thorough research on this issue, scientists have not yet been able to develop a clear, unified position in the interpretation of this concept, and some members of the scientific community generally deny the expediency of assigning labor status to economic category, appealing to the concept of statistical rather than economic by its nature. In scientific thought, there are a large number of interpretations of the essence of the term «labor resources» (Table 1).

As we can see, in the economic literature, most researchers agree and consider the labor force as part of the population of the country, which by its physical development, mental abilities and knowledge is able to work in the economy.

Linenko A. considers the structure of labor potential of the enterprise according to the following criteria:

1. by the level of aggregation of estimates (labor potential of the employee, group labor potential, labor potential of the enterprise);
2. on the range of opportunities (individual labor potential, collective labor potential);
3. by the nature of participation in the production and economic process (technological potential, management potential);
4. by place in the socio-economic system of the enterprise (structural and formative labor potential, entrepreneurial labor potential, productive labor potential).

Some economists also link labor potential to categories such as:

Table 1. Interpretation of the concept of «labor resources» by different authors

Author	Contents
Grinyova V.	under labor potential means the maximum value of possible participation of workers in production, taking into account other psychological features, the level of professional knowledge and experience [3, p.61].
Kalenina N.	proposes to define the labor potential of the enterprise as the available and potential opportunities of its employees to ensure the realization of the goals of the enterprise with the most rational costs of all production resources under the influence of favorable socio-demographic, environmental and economic factors [6, p.113].
Buryak P.	He believes that «labor resources» are able-bodied part of the population that has physical development, mental abilities, knowledge that are necessary for work [9, p.40].
Lukashevich V.	The main productive force of society, the carriers (subjects) of relations formed in the process of formation, distribution and use of labor resources. As an economic category – the population that has the physical and intellectual ability in accordance with the conditions of reproduction of labor; as planned and accounting – the population of working age, employed and unemployed in social production [7, p.15]
	Labor resources of the enterprise – industrial and production staff of the enterprise, which has a certain education and qualifications, an important component of which are workers [1].
Anpilogova Zh.	Labor resources are the economically active, able-bodied population, the part of the population that has the physical and spiritual ability to participate in labor [12].

- workforce;
- intellectual labor potential;
- human capital;
- labor capital, market labor potential;
- human potential;
- human resources;
- and other.

Personnel management is a systematically organized purposeful activity of the enterprise management staff, which is designed to form a team, direct and coordinate personnel activities in such a way as to achieve the desired results on the basis of orderly coordinated effective work taking into account the capabilities and interests of its participants.

Thus, the purpose of personnel management is to meet the needs of the enterprise in it and its most efficient use.

To successfully achieve this goal, staff should be considered on various grounds (Fig. 1) [5, p. 313].

All employees of the enterprise are divided into two groups: industrial and production personnel engaged in production and maintenance; non-industrial personnel employed mainly in the social sphere of the enterprise.

According to the nature of the functions performed, industrial production personnel are divided into six categories: workers; managers; specialists; employees; junior service personnel; trainees (students).

Workers are workers directly engaged in the production of products (services), repair, movement of goods, supervision of industrial units, ad-

justment and maintenance of equipment. Depending on the nature of participation in the production process, workers, in turn, are divided into basic (producing products) and auxiliary (serving the technological process). Duty and repair personnel are allocated separately. Managers – persons with high professional training, directly engaged in the management of production processes and subordinates. They hold senior positions in enterprises and within functional services [2, p. 120].

Specialists – engineers and technicians who perform ordinary management functions, provide technical, organizational, economic management of production processes, as well as organize the activities of industrial and production personnel. This category includes engineers, economists, accountants, sociologists, legal advisers, raters, technologists and more.

Employees – employees who prepare and execute documents, perform administrative and economic, financial, statistical, accounting and other service functions. This category includes clerks, secretaries, printers, clerks, draftsmen, copyists, archivists, agents and more.

The category of junior service personnel includes persons engaged in the maintenance of the main fleet of equipment and machinery, as well as those engaged in the maintenance of the main, auxiliary, duty and repair production workers. The category of interns (students) usually includes people who acquire practical skills to master the profession at a particular company [2, p.121].

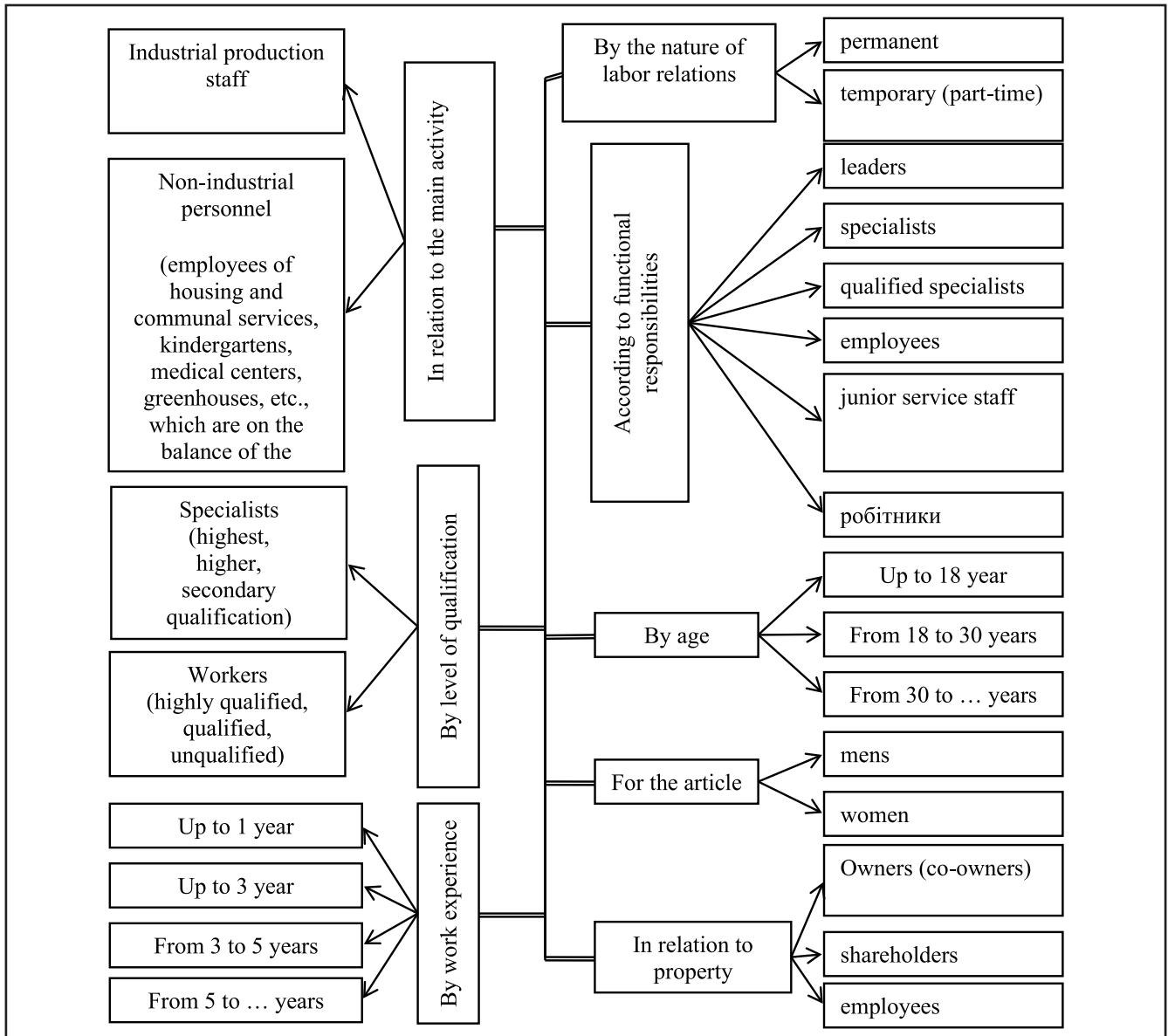

Figure 1 – Classification of the personnel of the enterprise [5, p. 313].

Effective use of staff is an important and priority area of activity of business owners, due to the presence of significant costs for staff maintenance and the desire to maximize their efficiency and effectiveness.

There are the following key indicators for diagnosing the state and efficiency of labor resources of the enterprise: staff, average number of employees, wages, productivity, the share of laid off workers, the number of violations of labor discipline by employees, the level of employment, the ratio of management staff to personnel involved in production activities, labor intensity, the proportion of highly qualified employees, the average age of the employee at the enterprise, the share of employees hired at the enterprise, etc. [8, p. 108].

The efficiency of the use of labor resources of the enterprise characterizes labor productivity, which is determined by the number of products produced per unit of working time, or labor costs per unit of output. At the enterprise level, the main indicators of labor productivity are indicators of production (labor output / labor costs) and labor intensity of products (labor costs / labor output) [10, p. 315].

Production – the number of products produced per unit of working time. Calculated by the formula:

$$B = \frac{OP}{H}, \text{ або } B = \frac{OP}{PE} \quad (1)$$

where B is the output; OP – the volume of output; H – the cost of working time for production; PE – the average number of employees involved in production.

EFFECTS	
Decreased productivity	Increasing labor productivity
– Loss of market position	– Increasing competitiveness in the market
– Reducing the efficiency of resource use	– Improving the efficiency of resource use
– Reducing the level of capacity utilization	– Increasing the level of capacity utilization
– Loss of production and sales	– Increasing production and sales
– Increasing the cost of production	– Reducing the cost of production
– Decrease in profitability of economic activity, labor resources	– Increasing the profitability of economic activity, labor resources

Figure 2. The impact of productivity on the efficiency of economic and financial activities of the enterprise [11, p. 222]

The labor intensity indicator characterizes the cost of working time for the production of a unit of production in kind throughout the range of products produced by the enterprise.

Labor intensity – the cost of working time for the production of a unit of output. Calculated by the formula:

$$T = \frac{H}{OP} \quad (2)$$

where T is labor intensity; H – the cost of working time for production; OP – the volume of output.

The labor intensity indicator has some advantages over the production indicators, because:

- allows you to compare (compare) labor costs for the same products in different departments;
- reflects the direct relationship between production and labor costs;
- allows you to link the measurement of productivity with the reserves of its growth [4].

Factors for increasing labor productivity are the principles, the reasons that make it possible to increase labor productivity. Among them are external (state of scientific and technological progress, level of education and skills of workers, changes in prices and inflation, competition) and internal (technological, organizational conditions, level of cooperation and specialization, economic, progressive production standards, forms of optimization), on which depends the end result of the team.

Unused by the enterprise real opportunities to save labor resources are its reserves for productivity growth. These reserves are due to the improvement and more efficient use of equipment and personnel, reducing the loss of working time, saving raw materials, capital and other resources.

These include:

- reduction of labor intensity of production, due to improvement of equipment and technology;

- improving the use of working time, reducing staff turnover, modern forms of labor organization, improving working conditions, reducing production shortages;

- improving the staff, improving the competence of staff and better use (automation, relative savings, introduction of information technology, reducing the share of managers, improving the psychological climate, creating an atmosphere of creativity in the team) [5, p. 317].

In fig. 2 shows the impact of labor productivity on the efficiency of economic and financial activities of the enterprise [11, p. 222].

Conclusions

Therefore, the effective functioning of the enterprise management system is possible only with a high level of human resources. The effective functioning of the enterprise, the possibility of its expansion and prosperity depend on the analysis of labor resources. Also a very important condition for the formation of an effective team is the constant development of staff, in particular training. The level of personnel qualification must precede the development of production technology and the system of organization of the production and labor process. The higher the general level of economic development, the more complex tasks it has to solve, the more important is the need for highly qualified labor resources.

References

1. Anpilogova JD The concept of labor resources and ways to increase the efficiency of their use. Problems of improving the efficiency of infrastructure. Kyiv: NAU.2016. Vip. 31.C.48–52.
2. Hetman OO Economics of the enterprise: textbook. way. / OO Getman, VM Shapoval. Kyiv: Center for Educational Literature, 2010. 488 p.

3. Grineva VM Labor economics and socio–labor relations: textbook. way. / V.M. Grinyova, G. Yu. Shulga. Kyiv, 2010. 61 p.

4. Grishnova OA Labor economics and socio–labor relations: textbook. Kyiv: Knowledge, 2011. 390 p.

5. Economics of the enterprise: textbook. / I.O. Chayun, G.M. Bogoslavets, N.S. Dovgal, L.L. Stasiuk, I. Yu. Bondar. Kyiv: Kyiv. nat. trade and economy University, 2005. 569 p.

6. Kalenina N.V. The essence of the category «labor potential of enterprises». State and regions. Business Economics. 2008. № 3.C. 111–115.

7. Lukashevich V.M. Labor economics and socio–labor relations: textbook. way. Lviv: New World–2000, 2016. 248 p.

8. Melnyk O.G. Systems of diagnostics of activity of machine–building enterprises: polycriteria concept and tools: monograph. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House, 2010. 344 p.

9. Pokynchereda V.V. Labor resources, labor, human capital: accounting and economic essence of the categories. Economy and state. 2018. № 8. S. 35–41.

10. On approval of standard forms of primary accounting of personnel: Order of the Ministry of Statistics of Ukraine №277 of 27.10.95. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0277202–95> (access date: 28.04.2021).

11. Sidun V.A., Ponomareva Yu. V. Economics of the enterprise: textbook. way. Kyiv: Center for Educational Literature, 2003. 436 p.

12. Financial audit: information and analytical support: monograph / E.V. Mnykh, S.V. Bardash, K.O. Nazarova, O.L. Sherstyuk, V.P. Belyakova, V.P. Minyailo. K.: KHTEY, 2015. 416 c.

References

1. Anpilohova Zh. D. (2016) Poniattia trudovykh resursiv ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti yikh vykorystannia. [The concept of labor resources and ways to increase the efficiency of their use] Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury. vol.31. pp.48–52.

2. Hetman O. O., Shapoval V. M. (2010) Ekonomika pidpryemstva. [Economics of the enterprise] Navch. posib. pp.488.

3. Hrynova V. M., Shulha V. M. (2010) Ekonomika pratsi ta sotsialno–trudovi vidnosyny. [Labor economics and socio–labor relations] Navch. posib. pp.61.

4. Hrishnova O. A. (2011) Ekonomika pratsi ta sotsialno–trudovi vidnosyny. [Labor economics and socio–labor relations] Pidruch. pp.390.

5. Chaiun I. O., Bohoslavets H. M., Dovhal N. S., Stasiuk L. L., Bondar I. Yu. Ekonomika pidpryemstva. [Economics of the enterprise] Pidruch. (2005). pp.569.

6. Kalienina N. V. (2008) Sutnist katehorii «trudovyi potentsial pidpryemstv». Derzhava ta rehiony. [The essence of the category «labor potential of enterprises»] Ekonomika pidpryemstva. № 3. pp.111–115.

7. Lukashevych V. M. (2016) Ekonomika pratsi ta sotsialno–trudovi vidnosyny [Labor economics and socio–labor relations] Navch. posib. Lviv: Novyi svit–2000., pp.248.

8. Melnyk O. H. (2010) Systemy diahnostyky diialnosti mashynobudivnykh pidpryemstv [Systems of diagnostics of activity of machine–building enterprises] Polikryterialna kontseptsiia ta instrumentarii: monohrafiia. Lviv: Vyd–vo Lvivskoi politekhniki., pp.344.

9. Pokynchereda V. V. (2018) Trudovi resursy, robota syly, liudskiy kapital: oblikovo–ekonomichna sutnist katehorii [Labor resources, labor, human capital]. Ekonomika ta derzhava.. № 8. pp.35–41.

10. Pro zatverdzhennia typovykh form pervynnoho obliku osobovoho skladu: Nakaz Minstatu Ukrainy №277 vid 27.10.95. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0277202–95> (data zvernennia: 28.04.2021).

11. Cidun V.A. (2003) Ponomarova Yu. V. Ekonomika pidpryemstva [Economics of the enterprise] Navch. posib. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury., pp.436.

12. Mnykh Ye. V., Bardash S. V., Nazarova K. O., Sherstiuk O. L., Beliakova V. P. (2015) Finansovy audy: informatsiino–analychne zabezpechennia [Financial audit: information and analytical support] monohrafiia, pp.416.

Data about the author

Natalya Kotseruba,

Candidate of Science (Economics), Associate Professor, Department of Accounting and Taxation Vinnytsia Trade and Economic Institute of KNTEU

e–mail: nata@3198630@gmail.com

Дані про автора

Коцераба Наталія Василівна,

к.е.н., доцент кафедри обліку та оподаткування, Вінницький торговельно–економічний інститут KHTEY

e–mail: nata@3198630@gmail.com

Данные об авторе

Коцераба Наталья Васильевна,

к.э.н., доцент кафедры учета и налогообложения, Винницкий торгово–экономический институт КНТЭУ

e–mail: nata@3198630@gmail.com

ЗМІСТ

Макроекономічні аспекти сучасної економіки

ХОДЖАЯН А. О., БАРОН І. Г. Індикатори економічної безпеки держави: обґрунтування пріоритетності екзогенних детермінант	7
ПРЕДБОРСЬКИЙ В. А. Радянсько–американські міжлітні неоімперіалістичні тіньові взаємодії	17
ЗОРІНА О. А., ПЕТРАКОВСЬКА О. В. План рахунків бухгалтерського обліку банків України та його вдосконалення в сучасних умовах економічного розвитку	25

Інноваційно–інвестиційна політика

КРАСНОЖОН С. В., ПІДДУБНИЙ В. А. Інноваційні технології по одержанню цукрових сиропів на основі соків ягід та фруктів	34
КОЛОДІЙЧУК А. В. Прикладне використання моделі міжгалузевго балансу Леонтьєва для вирішення задач нейтралізації ризиків впровадження ІКТ	39

Економічні проблеми розвитку галузей та видів економічної діяльності

МАЛЯРЧУК І. І., СТЕЦІВ Л. П. Теоретичні аспекти управління податковими платежами підприємства	44
ОБУШНИЙ С. М., ВІРОВЕЦЬ Д. В. Big data як економічний ресурс для функціонування децентралізованих автономних організацій	51
ГЕЙКО Т. Ю. Перешкоди на шляху становлення підприємництва в Україні протягом періоду незалежності	63
ЧУМАЧЕНКО О. М. Особливості землеволодіння та правовий статус земель європейських країн	69
БОДЮК А. В. Економуння використання залізних руд та їх родовищ	77

Розвиток регіональної економіки

БЕЛОУСОВА Н. В. Методологічні основи інклюзивного туризму в системі регіонального розвитку України	83
КОЦЕРУБА Н.В. Аналіз трудових ресурсів підприємства	89

СОДЕРЖАНИЕ

Макроэкономические аспекты современной экономики

ХОДЖАЯН А. А., БАРОН И. Г. Индикаторы экономической безопасности государства: обоснование приоритетности экзогенных детерминант.....	7
ПРЕДБОРСКИЙ В. А. Советско–американские межэлитные неоимпериалистические теневые взаимодействия.....	17
ЗОРИНА Е. А., ПЕТРАКОВСКАЯ Е. В. План счетов бухгалтерского учета банков Украины и его совершенствование в современных условиях экономического развития.....	25

Инновационно–инвестиционная политика

КРАСНОЖОН С. В., ПОДДУБНЫЙ В. А. Инновационные технологии получения сахарных сиропов на основе соков ягод и фруктов.....	34
КОЛОДИЙЧУК А. В. Прикладное использование модели межотраслевого баланса Леонтьева для решения задач нейтрализации рисков внедрения ИКТ.....	39

Экономические проблемы развития отраслей и видов экономической деятельности

МАЛЯРЧУК И. И., СТЕЦИВ Л. П. Теоретические аспекты управления налоговыми платежами предприятия.....	44
ОБУШНЫЙ С. Н., ВИРОВЕЦ Д. В. Big data как экономический ресурс для функционирования децентрализованных автономных организаций.....	51
ГЕЙКО Т. Ю. Препятствия на пути становления предпринимательства в Украине в течении периода независимости.....	63
ЧУМАЧЕНКО А. Н. Особенности землевладения и правовой статус земель европейских стран.....	69
БОДЮК А. В. Экономување пользования железными рудами и их месторождениями.....	77

Развитие региональной экономики

БЕЛОУСОВА Н. В. Методологические основы инклюзивного туризма в системе регионального развития Украины.....	83
КОЦЕРУБА Н.В. Анализ трудовых ресурсов предприятия.....	89

CONTENT

Macro-economic aspects of modern economy

KHODZHAIAN A. O., BARON I. G. Indicators of economic security in the context of recognizing the priority of exogenous determinants.....	7
PREDBORSKIJ V. A. Soviet–american interzellular neoimperialist shadow interactions.....	17
ZORINA E. A., PETRAKOVSKAYA E. V. Chart of accounts of accounting of banks of Ukraine and its improvement in modern conditions of economic development.....	25

Innovation and investment policy

KRASNOZHON S. V., PIDUBNIY V. A. Innovative technologies for producing sugar syrups based on berry and fruit juices.....	34
KOLODIYCHUK A. V. Applied use of Leontiev's intersectoral balance model for solving the problems of neutralizing the risks of ICT implementation.....	39

Economic problems of development of branches and types of economic activity

MALYARCHUK I. I., STETSIV L. P. Theoretical aspects of management of the enterprisetax payments.....	44
OBUSHNYI S. M., VIROVETS D. V. Big data as an economic resource for the functioning of decentralized autonomous organizations.....	51
HEIKO T. Yu. Obstacles to entrepreneurship in Ukraine during the period of independence.....	63
CHUMACHENKO A. M. Features of land tenure and legal status of lands of European countries.....	69
BODYUK A. V. Value creation use of iron ore in their deposits.....	77

Development of a regional economic

BIELOUSOVA N. V. Methodological foundations of inclusive tourism in the system of regional development of Ukraine.....	83
KOTSERUBA N.V. Analysis of labor resources of the enterprise.....	89

До авторів збірника

Шановні автори!

*Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
приймає до друку у збірнику
«Формування ринкових відносин в Україні» статті з економічної тематики*

При подачі статті до редакції необхідно оформити її за поданими нижче правилами, а також ретельно перевірити текст на предмет виявлення граматичних, орфографічних, стилістичних та інших помилок!

1. Стаття має відповідати тематичній спрямованості збірника.
2. Обов'язковими є рецензія фахівця у відповідній галузі науки.
3. У статті відповідно до вимог ВАК необхідні такі елементи:
Стаття має містити: індекс УДК, відомості про автора (ів) на трьох мовах;
– назва статті та анотація на трьох мовах (українська, російська, англійська), де чітко сформульовано головну ідею статті та обґрунтовано її актуальність;
– ключові слова на трьох мовах до 10 слів (українська, російська, англійська);
– *постановка проблеми* у загальному вигляді та її зв'язок із важливими чи практичними завданнями;
– *аналіз останніх досліджень і публікацій*, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;
– *формування цілей статті* (постановка завдання);
– *виклад основного матеріалу дослідження* з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;
– *висновки з даного дослідження* і перспективи подальших розвідок у даному напрямку;
– *список використаних джерел* (українською та англійською мовами).
4. Обсяг – від 8 до 16 сторінок, формату А4 через інтервал 1,5. Поля: верхнє, нижнє, лівє, правє – 2 см. Абзац – 5 знаків. Шрифт: Arial, розмір – 12. Мова – українська.
5. Прізвище, ініціали, науковий ступінь розміщуються у правій верхній частині аркуша.
6. Відомості про автора: адреса, контактний телефон (домашній, робочий).
7. Статті, таблиці та формули мають виконуватися у редакторі Microsoft Word, якщо стаття містить формули, то вони мають набиратися у редакторі формул Microsoft Equation, який вбудований в усі версії програми Word.
8. Якщо стаття містить графіки чи діаграми, виконанні в інших програмах (такі як Excel, Corel Draw та ін.), то ці файли також додаються до статті в оригіналі програм, в яких вони виконані.
9. Графіки та діаграми можуть бути передані в графічних форматах: векторний – EPS, AI (шрифти переконвертовані в криві); растровий – TIF, 300 dpi, 256 кольорів сірого.
10. Зноски в документі мають бути оформлені за допомогою вбудованих функцій програми Word.
11. Назви файлів мають відповідати прізвищам авторів.
12. Статті надаються на диску, або іншому електронному носії інформації до диска обов'язково додаються статті в роздрукованому і якісному вигляді Текст у електронному вигляді повинен відповідати тексту в надрукованому вигляді.
13. Статті не повинні містити приміток від руки та помарок, кожен лист статті підписується автором.
14. Посилання на джерела інформації є обов'язковими. Джерела подаються в кінці статті з основними вимогами до бібліографічних описів. Нумерація джерел вздовж тексту.
15. У разі невиконання вищевказаних вимог редакція не приймає статей до друку.

Редакція наукового збірника не несе відповідальності за авторські права статей, що подаються до друку.

Довідки за телефонами: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Сайт збірника наукових праць: <http://ndiime.org.ua/>; e–mail: zbornik@ukr.net

Редакційна колегія

К авторам сборника

Уважаемые авторы!

*Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
принимает к печати в научном сборнике
«Формирование рыночных отношений в Украине» статьи с экономической тематики*

При подаче статьи в редакцию необходимо оформить ее по представленным ниже правилам, а также тщательно проверить текст на предмет выявления грамматических, орфографических, стилистических и других ошибок!

1. Статья должна соответствовать тематической направленности сборника.
2. Обязательными являются рецензия специалиста (доктора наук) в соответствующей области науки.
3. В статье соответствии с требованиями ВАК необходимы следующие элементы:
Статья должна содержать: Библиографический показатель УДК, сведения об авторе (ах) фамилия, имя, отчество (автора полностью), место работы, должность, e-mail на трех языках;
– название статьи и аннотация на трех языках (украинский, русский, английский 1500–2000 знаков с пробелами), где четко сформулирована главная идея статьи и обоснована ее актуальность;
– ключевые слова на трех языках до 10 слов (украинский, русский, английский);
– *постановка проблемы* в общем виде и ее связь с важными или практическими задачами;
– *анализ последних исследований и публикаций*, в которых начато решение данной проблемы и на которые опирается автор, выделение нерешенных ранее частей общей проблемы, которым посвящена статья;
– *формирование целей статьи* (постановка задачи);
– *изложение основного материала* исследования с полным обоснованием полученных научных результатов;
– *выводы из данного исследования* и перспективы дальнейших исследований в данном направлении.
– *список использованных источников*, (на украинском и английском языках)
4. Объем – от 8 до 16 страниц, формата А4 через интервал 1,5. Поля: верхнее, нижнее, левое, правое – 2 см. Абзац – 5 знаков. Шрифт: Arial, размер – 12. Язык – украинский.
5. Фамилия, инициалы, ученая степень размещаются в правой верхней части листа.
6. Сведения об авторе: адрес, контактный телефон (домашний, рабочий).
7. Статьи, таблицы и формулы должны выполняться в редакторе Microsoft Word, если статья содержит формулы, то они должны набираться в редакторе формул Microsoft Equation, который встроен во все версии программы Word.
8. Если статья содержит графики или диаграммы, выполненные в других программах (например, Excel, Corel Draw и др.), То эти файлы также добавляются к статье в оригинале программ, в которых они выполнены.
9. Графики и диаграммы могут быть переданы в графических форматах: векторный – EPS, AI (шрифты сконвертированные в кривые) растровый – TIF, 300 dpi, 256 цветов серого.
10. Сноски в документе должны быть оформлены с помощью встроенных функций программы Word.
11. Названия файлов должны соответствовать фамилиям авторов.
12. Статьи предоставляются на электронном носителе обязательно добавляются статьи в распечатанном и качественном виде. Текст в электронном виде должен соответствовать тексту в напечатанном виде.
13. Статьи не должны содержать примечаний от руки и помарок, каждый лист статьи подписывается автором.
14. Ссылки на источники информации являются обязательными. Источники подаются в конце статьи с основными требованиями к библиографическим описаниям. Нумерация источников вдоль текста.
15. В случае невыполнения вышеуказанных требований редакция не принимает статей в печать.

Редакция научного сборника не несет ответственности за авторские права статей, которые подаются в печать.

Справки по телефонам: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80

Сайт сборника научных трудов: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Редакционная коллегия

To the authors of the collection!

Dear authors!

*State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
accepts economic articles for printing in the scientific collection
«Market Relations Development in Ukraine»*

When submitting an article to the editorial board, it is necessary to compose it according to the following rules, as well as carefully check the text to detect grammar, spelling, stylistic and other errors!

1. The article should correspond to the thematic orientation of the collection.
2. The review of a specialist (doctor of sciences) in the relevant field of science is mandatory.
3. The following elements are required in the article in accordance with the requirements of the HAC:
The article should contain: UDC bibliographic index, information about the author(s) in three languages;
– the title of the article and an abstract in three languages (Ukrainian, Russian, English extended annotation), where the main idea of the article is clearly formulated and its relevance is substantiated;
– keywords in three languages, up to 10 words (Ukrainian, Russian, English);
– *problem statement in general* and its connection with important or practical tasks;
– *analysis of recent researches and publications* in which the solution to this problem was initiated and author is based on them; the emphasis of previously unsettled parts of the general problem to which the article is devoted;
– *formation of the goals of the article* (statement of the task);
– *an outline of the main research material* with the full justification of the obtained scientific results;
– *conclusions from this study* and prospects for further investigation in this direction.
– *list of used sources, references*
4. Volume – from 8 to 16 pages, format A4 in interval 1,5. Fields: upper, lower, left, right – 2 cm. Paragraph – 5 characters. Font: Arial, size – 12. Language – Ukrainian.
5. The last name, initials, scientific degree are placed in the upper right of the sheet.
6. Information about the author: address, contact phone (home, work).
7. Articles, tables and formulas must be executed in Microsoft Word editor, if the article contains formulas, they should be typed in the Microsoft Equation formula editor that is Built-in to all versions of Word.
8. If the article contains graphs or charts, execution in other programs (such as Excel, Corel Draw, etc.), then these files are also added to the article in the original programs in which they are executed.
9. Charts and diagrams can be transmitted in graphic formats: vector – EPS, AI (fonts converted into curves); raster – TIF, 300 dpi, 256 colors gray.
10. Entries in the document must be made using the built-in features of the Word program.
11. The names of the files should correspond to the names of the authors.
12. Articles are provided on an electronic carrier, as well as necessarily added articles in printed and high-quality form. The text in electronic form must correspond to the text in printed form.
13. Articles should not contain handwritten notes and stamps, each article letter is signed by the author.
14. References to sources of information are mandatory. Sources are provided at the end of the article with the basic requirements for bibliographic descriptions. Numbering sources along the text.
15. In case of non-fulfillment of the above-mentioned requirements, the editorial board does not accept articles for printing.

The edition of the scientific collection is not responsible for the copyrights of the articles submitted for publication.

Inquiries by phone: (044) 239–10–49, (096) 309–42–80
Website of scientific bulletin: <http://dndiime.org.ua/>; e-mail: zbornik@ukr.net

Editorial team

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки

ФОРМУВАННЯ РИНКОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

Збірник наукових праць

№4 (239) 2021 р.

Періодичність – щомісячник

Головний редактор Студінська Г.Я.
Комп'ютерна верстка та дизайн Сердюк В.Л.

Підписано до друку 22.04.2021 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний
Ум. друк. аркушів 12,09.
Гарнітура Eurore. Наклад 100 прим.

Державний науково–дослідний інститут інформатизації та моделювання економіки
Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ 22545–12443ПР від 20.02.2017 р.
Адреса редакції: 01014, м. Київ, бул. Дружби Народів, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net

**Государственный научно–исследовательский институт
информатизации и моделирования экономики**

ФОРМИРОВАНИЕ РЫНОЧНЫХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

Сборник научных трудов

№4 (239) 2021 р.

Периодичность–ежемесячник

Главный редактор Студинская Г.Я.
Компьютерная верстка и дизайн Сердюк В.Л.

Подписано в печать 22.04.2021 р.
Формат 60x84 1/8. бумага офсетная
Усл. печатных. листов 12,09.
Гарнитура Europе. Наклад 100 экз.

Государственный научно–исследовательский институт информатизации и моделирования экономики
Свидетельство о государственной регистрации печатного средства массовой информации
Серия КВ 22545–12445ПР от 20.02.2017 г.
Адрес редакции 01014, г. Киев, бул. Дружбы Народов, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e–mail: zbornik@ukr.net

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling

MARKET RELATIONS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Collection of scientific works

No.4 (239) 2021

Frequency – monthly

Editor-in-Chief G. Studinska
Computer design and design V.Serdyuk

Signed for printing on 22.04.2021.
Format 60*84. 1/8. Paper offset
Conditional Printed Sheets 12,09.
Headset Europe. Circulation 100 copies

State Research Institute of Informatization and Economic Modeling
Certificate of state registration of printed mass media
Series KV 22545–12445PR from 02.20.2017
Editorial address, 01014, m. Kyiv, bul. Druzhby Narodiv, 38
<http://dndiime.org.ua/>, e-mail: zbornik@ukr.net